

LUND UNIVERSITY

Konfirmandernas bildningsresa

Ungdomars berättelser om sitt deltagande i konfirmandundervisning

Porath Sjöo, Elisabeth

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Porath Sjöo, E. (2008). *Konfirmandernas bildningsresa: Ungdomars berättelser om sitt deltagande i konfirmandundervisning*. [Doktorsavhandling (monografi), Pedagogik]. Department of Education, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Konfirmandernas bildningsresa.

Ungdomars berättelser om sitt deltagande
i konfirmandundervisningen.

Elisabeth Porath Sjöo

LUNDS
UNIVERSITET

Pedagogiska institutionen
2008

Översättning av "Summary": Helen Avery

COPYRIGHT ©
Elisabeth Porath Sjöo 2008

TRYCK
E-HUSETS TRYCKERI

ISBN 978-91-628-7393-6

Pedagogiska institutionen
Box 199
221 00 Lund
pedagog@pedagog.lu.se

Till minne av min mamma Kerstin Johansson

FÖRORD

Min mamma var en av många goda pedagoger som verkar i det tysta och som aldrig kommer fram i forskning eller publicering. Hon var hushållslärare och verksam på en gymnasieskola i Malmö. Där utvecklade hon ett inspirerande tillvägagångssätt att möta ungdomar som inte hade det så lätt. Även om vi rört oss inom olika pedagogiska områden så var det hon som inspirerade mig i mitt intresse för pedagogik och pedagogiska frågeställningar. Samma dag som jag kom hem från hennes begravning ringde de från pedagogiska institutionen i Lund och berättade att jag var antagen till forskarutbildningen. Så det fick hon inte uppleva, men hennes tankar har varit med mig under hela arbetet.

Först vill jag framföra mitt stora tack till de ungdomar som medverkat i intervjuerna. Utan er medverkan hade inte detta arbetet blivit av. Er vilja och ert förtroende att dela med er av er erfarenhet, är ovärderlig. Stort tack också till de ledare för konfirmandgrupper som gav mig tillfälle att komma och hälsa på och prata med ”era” konfirmander: Mikael, Lena, Johanna, Stina, Ellinor och Kristina och för de kommentarer som ni gett under arbetets gång.

Det finns många som bidragit till att avhandlingen har formats som den har. Först ett stort tack till min handledare docent Bosse Bergstedt som trott på min idé och som låtit mig arbeta med avhandlingen på mitt sätt, som inneburit att jag själv funnits med hela tiden. Tack också till universitetslektor Tina Kindeberg som var prefekt när jag antogs till forskarutbildningen och som trodde på och har haft förtroende för mig under hela forskarutbildningen. Professor Lennart Svensson har vid några tillfällen delat med sig av sin stora erfarenhet på ett sätt som varit ovärderligt. Ett stort tack också till universitetsadjunkt Margareta Herslow som jag betraktat som min mentor under forskarutbildningen. Tack för all handledning in i undervisningens värld men också för att du läst manus på ett sätt som gjort att texten blivit kommunicerbar både till form och innehåll. Tack till universitetslektor Glen Helmstad som var diskutant på mitt mittseminarium och stort tack till universitetslektor Kerstin von Brömssen som var diskutant på mitt slutseminarium, som kom med mängder av ovärderliga synpunkter. Dessutom finns många som inspirerat under olika delar av forskarutbildningen: Birgit, Elisabet, Elsie, Margareta, Mina, Piotr, Shirley, Ulf, Viveka, Åsa och andra, tack.

Tack Maria Löfgren Martinsson som varit min diskussionspartner i sorg och glädje under hela doktorandtiden. Vi har inte alltid varit så ”vetenskapliga” i våra diskussioner men det gäller att hela individen finns med. Tack också till alla som varit mina doktorandkollegor (som några av er redan har

disputerat andra gör det snart). Anders, Ellen, Eva, Hans, Ingrid, Jan, Lotta, Marie, Magnus, Monne och stort tack till Annika Åkerblom som korrekturläst manus.

Två som bidragit i det tysta och som mest märks när det inte fungerar är Lennart och Evabrit. Ni är ovärderliga i allt praktiskt runt omkring, stort tack.

Tack också till min svägerska Pia Johansson som formgivit omslaget, det känns tryggt att ha kompetenta människor i sin nära omgivning.

Tack till min pappa och till mina barn. Pappa som trott på mig och stöttat mig trots att jag rört mig i en värld som han inte alltid förstått. Jockum och Sigrid som under min forskarutbildningstid blivit vuxna. Jockum som delat erfarenheten av att vara student med mig och Sigrid som varit en engagerad konfirmandledare med många kloka tankar att fundera kring. Tack för alla utmanande och inspirerande tankar men mest för att ni är dem ni är!

Det finns också en person som det finns så mycket att tacka för att det blir för mycket att nämna, så istället: TACK ANDERS, FÖR ALLT!

Lund den 21 januari 2008

Elisabeth Porath Sjö

PROLOG.....	5
1. INLEDNING	7
Avhandlingens utgångspunkt.....	7
Syfte	10
Disposition/presentation av avhandlingen.....	13
2. FORSKNINGSSOMRÅDET	14
Religion och ungdomar	14
Undervisning i religionskunskap i skolan.....	15
Livstolkning och ungdomar	17
Konfirmandundervisning.....	19
Sammanfattning	22
3. KONFIRMANDUNDERVISNINGENS KONTEXT	24
Konfirmationens historik.....	24
Konfirmationens möjliga innebörder	25
Svenska kyrkan	27
Svenska kyrkans konfirmandundervisning	28
Konfirmandundervisningens utformning.....	31
Formalia	31
Konfirmationen för Svenska kyrkan.....	34
Konfirmandpedagogik.....	34
Läromedel	37
Reflektion om innehåll och organisering.....	38
Konfirmationsgudstjänsten	39
Konfirmationen i ett nordiskt perspektiv	40
Sammanfattning	42
4. BILDNING OCH HERMENEUTIK.....	44
Bildning	45
Lärande och förändring	48
Att undervisa och lära om religion	50
Hermeneutik	53
Förståelse och förförståelse.....	54
Tolkning	57
Sammanfattning	58
5. ATT INTERVJUA OCH TOLKA	60
Grundläggande antaganden	61
Syn på intervjun	61
Intervjudesign.....	62
Ungdomsintervjuer.....	63
Etiska överväganden	64

Intervjuerna	65
Urval	65
Genomförandet av intervjuerna	65
Reflektion kring intervjuerna	70
Tolkning av intervjuerna	70
Transkribering	71
Tolkning	71
Steg 1 – Inledning	72
Steg 2 – Kategorier	72
Steg 3 – Innebörder	73
Steg 4 – Förändringsmönster	73
Metoddiskussion	75
Sammanfattning	75
6. UNGDOMARNAS BERÄTTELSE OM KONFIRMAND- UNDERVISNING	77
Presentation av intervjuerna	78
Presentation av ungdomarna	78
Konfirmandgrupperna	78
Före konfirmandtiden	82
Motiv för konfirmation	83
Val av konfirmandgrupp	88
Förväntningar på undervisning	93
Innebörder av presenter	94
Konfirmandtiden	97
Karaktär på kunskapen/Innehållet i konfirmandundervisningen	98
Den frivilliga konfirmandundervisningen	99
Det fria och kritiska tänkande	99
Gemenskapens och trygghetens roll	102
Bedömning	103
Den annorlunda undervisningen	105
Värdet av diskussionerna	107
Läger	108
Konfirmationsgudstjänsten	111
Firande av konfirmationen	113
Efter konfirmandtiden	117
Relation till medmänniskan	117
Kunskap om kristendom	120
Relation till kyrka och kristendom	121
Förändringsmönster	124
Förändring av tanke och handling	125
Förändringens omfattning	126
TANKE – HANDLING: Betydande förändring	128

TANKE – HANDLING: Begränsad förändring.....	129
TANKE – (handling): Betydande förändring.....	129
TANKE – (handling): Begränsad förändring.....	130
HANDLING – (tanke): Begränsad förändring.....	131
Avgränsad förändring av tanke eller handling: Begränsad förändring .	132
Avgränsad förändring av tanke eller handling: Ingen förändring	133
Sammanfattning	133
7. KONFIRMANDTIDENS INNEBÖRDER.....	136
Ungdomarnas bildningsresa.....	137
Inför bildningsresan.....	137
Bildningsresan	141
Hemkomsten.....	148
Bildningens karaktär.....	150
Förändringsmönstrets innebörder	152
Förutsättningar för bildningsresan	153
Sammanfattning av konfirmandtiden som bildningsresa	155
Korta svar	156
Framtida resor	157
Nya resor för Svenska kyrkans konfirmandarbete.....	158
Vidare bildningsresor för ungdomar	161
Vidare forskning.....	161
EPILOG.....	163
8. SUMMARY	164
Introduction and aim	164
Aim	164
The research area	165
The context of confirmation courses.....	165
Bildung and hermeneutics	166
Interviewing and interpreting	168
Young people's narratives about confirmation courses.....	168
Before the confirmation period.....	169
The confirmation period	169
After the confirmation period	169
Patterns of change	170
Meanings of the confirmation period.....	170
9. REFERENSER.....	172

PROLOG

Det är lördag eftermiddag strax efter klockan ett. Denna vårdag samlas släkt, vänner och församling kring 15 ungdomar i kyrkan. Redovisningen som ingår i konfirmationsgudstjänsten skall övas in och ungdomarna ställer upp framme i kyrkan tillsammans med sina ledare och de sjunger sångerna tillsammans en sista gång innan konfirmationsgudstjänsten börjar.

Längst bak i kyrkan förbereder kyrkvårdarna gudstjänsten. De lägger samman information om ordningen för konfirmationsgudstjänsten tillsammans med psalmböcker. Prästen finns ömsom hos konfirmanderna och ömsom hos musiker och andra inblandade. Stämningen är förväntansfull och spänd. Det är viktigt att alla vet vad de skall göra så att allt fungerar.

Några konfirmander har synpunkter på hur sångerna skall avslutas, de är angelägna om att det skall bli bra. De diskuterar med musikerna och finner en lösning.

En halvtimme innan konfirmationsgudstjänsten börjar, så ringer kyrkklockorna vilket också är signalen för konfirmanderna att lämna kyrkan för att gå till församlingssalen. Där skall de fortsätta förberedelserna genom att sätta på konfirmandkåporna och göra sig fina.

I kyrkan sprider sig ett lugn. Men strax börjar kyrkan att fyllas med ungdomarnas finklädde och förväntansfulla släktingar och vänner. Med självklarhet fylls kyrkan framifrån. Alla vill ha en plats där man ser vad som händer framme i kyrkan. Prästen och församlingspedagogen går runt och småpratar med dem som anländer. Det är stor variation bland de personer som tar plats i bänkarna. Det är damer i dräkt, hatt och handskar och herrar i sommarkostym och vit skjorta tillsammans med andra i jeans och rutig skjorta. För några är hela slakten samlad, människor har rest långväga medan det för andra bara är ett fåtal personer. Detta blir synligt genom att det ibland hälsas och kramas i bänkraderna medan andra sitter tyst och stilla utan kontakt med dem som sitter i närheten. Unga flickor anländer med blommor. Det är gammelfaster, gammelmorfar, barn i skolålder och bebisar i barnvagn. Stämningen är förväntansfull. Gitarristen spelar i bakgrunden. Besökarna är gäster i kyrkan och hälsas välkomna av kyrkvårdarna, får en gudstjänstordning och en psalmbok. Det blir tydligt att en del är vana vid kyrkorummet och rör sig med självklar-

het medan andra är osäkra, går trevande in i det ovana rummet. Allteftersom det blir mer folk i kyrkan så tilltar sorlet.

När klockan är två ringer kyrkklockorna. För att det skall höras bättre sänds det ut i högtalaren. Tanken är att församlingen skall tystna men den koden känner inte alla till. Det blir tyst först när orgeln börjar spela och konfirmanderna tågar in i procession med processionskors och ljusbärare. Prästen inleder med ett tal om att det är en stor och viktig dag och att det handlar om att ungdomarna tar ut riktning i livet...

*(Anteckningar från observation av
en konfirmationsgudstjänst våren 2006)*

1. INLEDNING

David: De hittade buggar¹ i bibeln, det var rätt kul.

Detta säger David när han berättar om sin tid som konfirmand i Svenska kyrkan. David är en av de intervjuade ungdomarna som berättat om sin konfirmandtid. Detta uttalande är ett exempel på några av de förutsättningar som omgärdar konfirmandundervisningens deltagare. Det handlar om att verksamheten är grundad i ett gammalt dokument, bibeln, samtidigt som ungdomarna lever i ett högteknologiskt samhälle. David tyckte detta var kul att ”de” - ledarna - hittade ”fel” i form av motsägelser i bibeln.

I detta inledande kapitel presenteras avhandlingens utgångspunkt. Här presenteras området, syfte och avhandlingens disposition.

Avhandlingens utgångspunkt

En individ ingår under sin livstid i många olika sammanhang. Familjen, skolan, fritidsaktiviteter, arbetsplats och vänskrets men också i samhället i stort, bland annat via media som exempelvis TV, tidningar, böcker, Internet. Alla dessa sammanhang ger intryck, impulser och information som på olika sätt gör att vi utvecklas som individer. Utvecklingen handlar både om synen på oss själva och synen på omvärlden, både det som finns nära och samhället i stort. Individens utveckling sker inom flera dimensioner av livet som exempelvis vår syn på samhället, vår syn på våra medmänniskor och existentiella frågor, sammanhang där vi formar våra tankar om livet, döden och vad meningen med livet är. Livsfrågor av olika slag behandlas i skolan till stor del inom religionskunskap, även om de också förekommer i ämnen som exempelvis svenska och samhällskunskap.

Ungdomstiden är den tid i livet då synen på livet formas. Det är då den grundsyn som förmedlats av föräldrarna ifrågasätts, vilket kan leda till att

¹ Uttrycket ”bugg” avser fel i datorer som orsakas av felprogrammering och som gör att det uppstår problem vid programanvändning.

den förkastas eller att den blir den egna. Grundsynen på livet, som till stor del formas när vi är unga, är ofta utgångspunkten för hur vi resonerar senare i livet. Detta kan bli synligt i samband med livskriser av något slag och då kanske världsbilden/livsåskådningen omprövas, då med utgångspunkt i de värderingar som grundlades under ungdomstiden.

När det gäller att forma en grundsyn avseende livsåskådning och världsbild underlättas detta om det finns miljöer och sammanhang där det finns en öppenhet och en medvetenhet i existentiella frågor. Hemmet är den miljö där grundsynen till livet formas, traditionellt sett. Skolan och då kanske speciellt religionsundervisning är ett annat sammanhang. Skolans religionskunskapsämne har under senare år ändrat inriktning och innehåll. Våra nuvarande läroplaner enligt Lpo 94/Lpfö 98 (Sverige Utbildningsdepartementet, 1994) fokuserar mer på resonemang och diskussion än tidigare läroplaner.

Historiskt sett har ungdomarnas utveckling av livsåskådning och världsbild varit kopplad till övergången mellan att vara barn och att vara vuxen. Det finns i många kulturer/religioner riter för denna övergång, liksom det finns riter för att visa tillhörighet till en religion eller en kultur. Inom den judiska traditionen firas Bar Mitsva (för pojkar) och Bat Mitsva (för flickor) vid tretton års ålder (Jansson, 1996), inom zoroastrismen finns Navjotecermonin (Brömssen, 2003) och inom många naturreligioner som exempelvis hos indianstammar och afrikansk religion finns riter för övergången mellan att vara barn och att vara vuxen, men också för att bli medlem av en bestämd grupp eller att tillhöra en religion eller en särskild kultur.

Det svenska samhället har förändrats när det gäller dess förhållande till religion och till Svenska kyrkan. Från att ha varit en statskyrka fram till år 2000 och därmed tidigare tillhört enhetskulturen och varit en majoritetskyrka, är Svenska kyrkan idag en kyrka som är fri från staten och verkar i ett mångkulturellt samhälle där många olika kulturer och religioner existerar tillsammans (Gerle, 2000). Begreppet "religion" har förändrats i Sverige från att tidigare i stor utsträckning har gällt den kristna majoritetskyrkan till att idag omfatta en bredare och mer omfattande religionsdefinition. Idag omfattar diskussionen om religion också exempel som religion i relation till terrorism (Armstrong, 2007) och respekten för användning av slöja som ett uttryck för religiös övertygelse (Rydén, 2007).

I det svenska samhället har det under lång tid funnits en stark tradition att delta i konfirmandundervisning och att konfirmeras under tonåren. Konfirmandundervisningen har för tidigare generationer varit en verksamhet som en majoritet av Sveriges befolkning deltagit i. Fram till 1970-talet konfirmerades ca 80-90 % av alla ungdomar. År 2007 (Svenska kyrkan, 2007a) omfattar verksamheten 37 % av ungdomarna.

Som ett exempel på behovet av rit i övergången mellan barn och vuxen, vikten av att ta ungdomarnas frågor på allvar och att samhället blir mer sekulariserat, anordnas ickekonnessionell konfirmation av "Humanisterna". Deras "konfirmation" vänder sig till icke religiösa med erbjudande om läger, som de kallar Livssynsläger. De menar att konfirmationen i första hand är en övergångsrit och har som målsättning att "väcka eftertanke och reflektion" (Humanisterna, 2007). Under 2007 anordnades fyra läger av humanisterna som vart och ett hade 25 platser (Sandberg, 2007).

Vår kunskap om ungdomars upplevelse av sitt deltagande i Svenska kyrkans konfirmandverksamhet är begränsad, trots att ungdomar konfirmeras varje år och att de som konfirmerats finns på många platser i samhället. Många har erfarenhet från sin egen konfirmation och har kontakt med kyrkan i samband med dop, begravning och andra förrättningar. Samtidigt är det i Sverige idag allt färre som har kännedom om vad konfirmationen står för och vad den innebär. Detta är ett resultat av att det är färre som idag konfirmeras men också för att det finns en allt större andel människor i Sverige som kommer från andra kulturer och som har andra traditioner. En annan orsak till att många inte vet vad den konfirmandundervisning som bedrivs idag handlar om är att konfirmandverksamheten förändrats.

Konfirmandundervisningen är en verksamhet som, liksom alla verksamheter med lång tradition, har en egen historik. Historiskt har konfirmationen haft flera funktioner. Både inom kyrkan, där konfirmationen blev en markör för tillhörighet och innebar tillträde till nattvardsfirandet, men också folkligt som markering för övergången mellan barn och vuxen.

Konfirmandundervisningen har idag mist sin tidigare funktion att vara värdeförmedlare inom en majoritetskultur. Valet att delta i konfirmandundervisningen eller ej har utvecklats till ett reellt val. Tradition och grupptryck väger både för och emot konfirmation. För många ungdomar är det ett aktivt val. Grunden för konfirmandundervisningen lades när Svenska kyrkan ingick i majoritetskulturen och då kyrkan var sammankopplad med svenska staten. Historiskt sett fanns också en stark koppling till den obligatoriska folkskolan som under sina första år syftade till att förbereda för konfirmationen. Konfirmandundervisningen krävde att eleverna var läskunniga vilket skolan bidrog med.

Konfirmandundervisningen riktar sig till ungdomar som är cirka 15 år, en tid i livet då det för många väcks intresse för livsfrågor, samtidigt som det visar sig att det finns bristande kunskap kring religion och existentiella frågor. Ungdomar önskar, visar en undersökning, att det skulle finnas fler tillfällen till diskussion kring livsfrågor, kulturmötesfrågor, samhällsförändring och etik i skolans religionsundervisning (Jönsson & Liljefors Persson, 2006). Det har också visat sig att deltagandet i konfirmandundervisningen kan vara

avgörande för den fortsatta relationen till kyrkan, både i ett långsiktigt perspektiv (Pettersson, 2000) och i relation till engagemang i kyrkan under ungdomsåren (Lövheim & Sjöborg, 2006).

Vad är det i konfirmandundervisningen som lockar ungdomar att delta? Det finns en utbredd uppfattning att ungdomar väljer att konfirmeras för att få presenter, är det så? Och om de deltar i konfirmandundervisningen för att få presenter, hur påverkas de då? Kanske inte alls? Och om de påverkas, på vilket sätt? Det är en gammal tradition och en allt mindre populär verksamhet men vad kan den innebära för ungdomarna? Kan det vara utvecklande för dem att delta? Konfirmandundervisningen har förändrats från att ha varit något en majoritet av ungdomar deltog i till att vara något för en minoritet. Vad innebär det? Vad kan denna undervisning tillföra ungdomar i 2000-talets Sverige? Finns funktionen som övergångsrit kvar? Handlar verksamheten om att erbjuda ett forum för livsfrågor eller handlar verksamheten om att ge "livssvar"?

Det finns många frågeställningar kring konfirmandundervisningen. Alla kan inte besvaras i denna avhandling utan det krävs avgränsning i form av syfte för att göra det mer gripbart.

Avhandlingen skrivs inom ämnet pedagogik. Konfirmandundervisningen är en verksamhet som dels är pedagogisk men som också tillhör ämnet teologi. Det finns därför en risk för att den teologiskt orienterade läsaren tycker att teologiskt problematiska begrepp förenklats och att en del självklara begrepp förklaras.

Syfte

Mitt forskningsintresse har utgångspunkt i de många frågorna som ställts ovan vilket får konsekvensen att jag valt att formulera ett öppet syfte för att på så sätt skapa en överblick av konfirmandtidens innebörder i början av 2000-talet. Avhandlingen syftar till att bidra till förståelse för Svenska kyrkans konfirmandundervisning ur ett pedagogiskt perspektiv. Svenska kyrkans konfirmandundervisning är en verksamhet som är en del av Svenska kyrkans dopuppföljning och har formulerade riktlinjer och ett avgränsat mål, konfirmationen. Konfirmandundervisningen har som utgångspunkt missionsbefallningen i bibeln där det står *"gå ut och gör alla folk till lärjungar... och lär dem att hålla alla de bud jag har gett er"* Matt. 28:19-20 (Bibeln: Bibelkommissionens översättning, 2000). Det finns således i bibeln en aktiv uppmaning att undervisa.

Som tidigare beskrivits finns det en mängd frågeställningar kring kunskapsområdet "konfirmandundervisning". För att det skall bli möjligt att bidra till förståelse för Svenska kyrkans konfirmandundervisning inom

ramen för denna avhandling har avgränsningar varit nödvändiga. Avhandlingen fokuserar på de *ungdomar som deltar i konfirmandundervisningen* för att sedan konfirmeras, det vill säga konfirmanderna. Det hade varit möjligt att göra en beskrivning av undervisningen ur andra perspektiv än ungdomarnas. Det hade också varit möjligt att ta organisatörens perspektiv (Svenska kyrkans, på riksnivå eller församlingsnivå) eller ledarnas perspektiv (prästers, församlingspedagogers, ungdomsledarnas eller andra ledare). Orsaken till att jag valt ungdomarnas perspektiv är mitt intresse för pedagogiska frågeställningar ur deltagarnas perspektiv, något som utvecklats då jag tidigare under många år arbetat med Svenska kyrkans konfirmandundervisning. Qvarsell (2001) skriver ”Barnens perspektiv, som givetvis också kan visa variation mellan barn, är en nödvändighet för att den vetenskapliga pedagogiken om villkor för socialisation ska kunna utvecklas till både teoretisk insikt och praktiska pedagogiska och politiska redskap för förändring” (s 104). Att ta deltagarnas, i detta fall konfirmandernas, perspektiv blir en viktig början för att skapa en grund för att beforska konfirmandundervisningen och därmed bidra till förståelse för konfirmandundervisningens innebörder.

Konfirmandundervisningen betraktas i denna avhandling ur ett *bildningsperspektiv* som utgår från människan som en helhet. Att konfirmandundervisningen sätts i ett bildningsperspektiv kräver en förklaring av bildningsbegreppet. Definitionen av ”bildning” avser bildning i betydelsen ”föreställningen att kunskapen, eller åtminstone viss kunskap, i grunden förändrar och utvecklar människan” (Liedman, 2002, s 351). Jag har en grundläggande uppfattning om att kunskap kan förändra och utveckla människan, till skillnad från att betrakta kunskap som något som endast kan läras utantill och återges. Bildning uppstår först när kunskap är stabilt förankrad i kroppen och blir en tillgång och en färdighet. Detta till skillnad från kunskap som lärs innantill och rabblas upp och på så sätt bara blir ytlig kunskap utan förankring i varken praktik eller i människan. Bildning förutsätter grundfärdigheter² och orienteringskunskap³ för att förändring och utveckling skall äga rum. Det är nödvändigt att ha grundfärdigheter för att orienteringskunskaperna skall kunna utvecklas. Detta redovisas i kapitel 4.

För att ta reda på konfirmandundervisningens innebörder har femton ungdomar intervjuats. Intervjuerna har sedan tolkats för att få fram konfirmandundervisningens innebörder för ungdomarna.

² Läsa, skriva, räkna (Liedman, 2002 s 357)

³ Avancerad kunskap på mästarnivå (Liedman, 2002 s 357)

Syftet är att med ett bildningsperspektiv tolka ungdomars berättelser om sitt deltagande i konfirmandundervisning för att bidra till förståelsen av konfirmandtidens innebörder.

Jag har avsiktligt valt ett brett syfte för att på så sätt skapa förutsättningar för att låta ungdomarnas berättelser komma fram utan att på förhand avgränsa vad de berättar om konfirmandundervisningen.

Avhandlingen har en explorativ kvalitativ ansats. Explorativ ansats innebär, till skillnad från definierad ansats, att det inledningsvis inte förutsätts några definierade innebörder utan istället eftersöks innebörder i sitt sammanhang. En explorativ ansats ställer krav på att det finns en medvetenhet kring vilka antaganden som görs. Det finns också en relation mellan vilken kunskap som eftersträvas och vilken metod som används. Kunskapen som eftersträvas måste också begränsas eftersom det inte är möjligt att inkludera allt (Svensson, 2004a). Under arbetet med avhandlingen utvecklades ansatsen till att bli hermeneutisk. Det hermeneutiska förhållningssättet har bidragit med att göra det möjligt att tolka materialet så att innebörderna har framträtt. Det vetenskapliga perspektivet redogörs för i kapitel 4.

Det finns många olika sätt att benämna tiden då ungdomar har kontakt med kyrkan i samband med konfirmationen. Det kan kallas konfirmandarbete, konfirmationstiden, konfirmationsarbete, konfirmationsverksamhet eller konfirmandverksamhet. Jag har i avhandlingen valt att kalla det för konfirmandverksamhet/konfirmandundervisning/konfirmandtid. Detta har flera olika orsaker.

- Med ett inomkyrkligt språkbruk används gärna begreppet "arbete" medan jag som betraktar verksamheten/undervisningen utifrån inte betraktar det som ett "arbete".
- Verksamheten som avses riktar sig till ungdomar som deltar i Svenska kyrkans konfirmandverksamhet. Det är fullt möjligt att delta i verksamheten/undervisningen utan att konfirmeras.
- Det är inte konfirmationsgudstjänsten och dess liturgiska avslutning som är av intresse i avhandlingen utan det är hela den tid då ungdomarna har kontakt med kyrkan i samband med konfirmationen, från valet att delta i en konfirmandgrupp till eventuellt deltagande i återträffar eller kyrkans ungdomsverksamhet.
- Det som avses med undervisning är inte bara avgränsade lektionstillfällen utan med konfirmandundervisning avses alla de olika aktiviteter som ingår i ungdomarnas kontakt med Svenska kyrkan i samband med konfirmationen och dess verksamhet.

I avhandlingen har jag till stor del valt att använda begreppet ”ungdomar”, och inte konfirmander eller informanter. Detta för att understryka att intervjuerna gjorts 1-3 månader efter konfirmationen. Begreppet ”konfirmander”, används endast begränsat då det endast avser den tid då ungdomarna planerar för, deltar i konfirmandundervisningen eller vid själva konfirmationen. ”Konfirmander” finns i titeln och där syftar det på hela konfirmandtiden. Begreppet ”informanter” används inte för det är ett alltför öppet och personligt begrepp.

Disposition/presentation av avhandlingen

Efter inledningen, *kapitel 1*, där syftet presenterats följer *kapitel 2* ”Forskningsområdet”, där jag redogör för tidigare forskning. I *kapitel 3* redogörs för konfirmandundervisningens förutsättningar genom att beskriva verksamhetens kontext. I *kapitel 4* finns redogörelse av bildnings och hermeneutik. I *kapitel 5*, ”Att intervjua och tolka”, redogörs för tillvägagångssätt vid intervjuerna och för de överväganden som gjorts i samband med intervjuerna och bearbetningen av dessa. *Kapitel 6* ”Ungdomars berättelser om konfirmandundervisning” inleds med översikt av konfirmandgrupper och ungdomar som intervjuats. Därefter följer en tematiserad beskrivning av konfirmandtiden och det avslutas med en vidare tolkning. I *kapitel 7* ”Konfirmandtidens innebörder” diskuteras resultatet av det ungdomarna berättat och det finns redogörelse för de implikationer som resultatet kan innebära för verksamheten. Hela avhandlingen utgör på detta sätt en del av en hermeneutisk cirkel/spiral eller en bildningsresa, där utgångspunkten är verksamheten och efter en ”resa” via Inledning – Forskningsområde – Konfirmandundervisningens kontext – Bildning och hermeneutik – Att intervjua och tolka – Ungdomars berättelser om konfirmandtiden och Konfirmandtidens innebörder tillbaka till konfirmandundervisningen som är utgångspunkten varifrån texten har sin början och varifrån nästa steg kan starta. Varje kapitel inleds med ett citat hämtat från intervjuerna med ungdomarna som deltagit i konfirmandundervisning.

2. FORSKNING SOMRÅDET

Ida: Jag trodde att det skulle vara mer prat om Gud och Jesus och sånt men det var inte så mycket om det, alltså det var ju väldigt mycket om Jesus så där om Jesus i allt men de gjorde det i dramer och vandringar och sånt här, jag trodde det skulle vara mer prat och sånt där, lektioner men det var inte så mycket om sånt och de flesta lektioner var roliga men det fanns någon som var riktigt tråkiga som man kunde jämföra med en lektion, skollektion men de var inte så farliga men där var alltid någon rolig kommentar som kom.

Detta berättar Ida när hon berättar om vad hon trodde konfirmandundervisningen skulle innebära. Som forskningsobjekt kan konfirmandundervisningen ingå i en mängd olika områden. Exempel på områden är forskning som relateras till undervisning om religion i allmänhet och konfirmandundervisning i synnerhet, men också forskning om ungdomars livsfrågor och livsåskådning ur ett etnologiskt perspektiv och konfirmationen ur ett teologiskt perspektiv.

Jag har valt att dela in forskningsområdet i två delar: ”Religion och ungdomar”, och ”Konfirmandundervisning”. Det första området tar upp aktuell forskning om skolans religionsundervisning och ungdomars livsfrågor. Här ges exempel på forskning bland annat inom det religionsdidaktiska området och forskning om religion och ungdomar som inte är knuten till en specifik undervisningskontext. Inom det andra forskningsområdet ryms den forskning som gäller konfirmandundervisning och det är då inte avgränsat till pedagogisk forskning.

Religion och ungdomar

I detta avsnitt presenteras forskning som handlar om religion och ungdomar i ett ickekonfessionellt perspektiv, det vill säga den forskning som har fokus

på skolan i motsats till forskning med fokus på religiösa organisationers verksamhet. Forskningen problematiserar på olika sätt undervisning som bedrivs i skolan inom religionsämnet.

Undervisning i religionskunskap i skolan

Bo Dahlin (1989) fokuserar i sin avhandling "Religionen, själen och livets mening – En fenomenografisk och existensfilosofisk studie av religionsundervisningens villkor" (1989) på innehåll och former för undervisning i religion och de vanligaste missuppfattningarna om religionskunskap. I samband med avhandlingen har ungdomar från årskurs 9 samt deras lärare i religionskunskap intervjuats. Dahlin (1989) menar att religionsundervisning bör finnas i en horisontsituation vilket innebär att undervisningen bör vara riktad mot det som ligger på gränsen till "det okända" och att eleverna bör uppmuntras att själva finna svar på frågorna (Dahlin, 1989).

I avhandlingen "På spaning efter livets mening – Om livsfrågor och livsåskådning hos äldre grundskoleelever i en undervisningsmiljö som befrämjar kunskapande" (Eriksson, 1999) är syftet att öka kunskapen om vad äldre grundskoleelever upplever som eftersträvansvärt i livet och hur detta återspeglas i deras personliga livsåskådning, men också till att utveckla undervisningens utformning. Eriksson (1999) beskriver hur kursplanen för religionsämnet i årskurs 9 handlar om livsfrågor och etiska frågor tillsammans med kunskap kring de kristna traditionerna, världsreligionerna och att känna till grundtankar i icke-religiösa livsåskådningar. I avhandlingen hänvisas till Hartmans livsåskådningsbegrepp som innefattar tre sidor: kunskap, samhällssyn och världsbild. Vidare har Eriksson (1999), som själv är religionslärare, låtit elever skriva om olika teman kring livsåskådningsfrågor. Eriksson (1999) nämner konfirmationsundervisning i några citat där elever som deltagit i konfirmationsundervisningen ger exempel från sin tid som konfirmander. Eriksson (1999) använder i sin forskning inventerande skrivuppgift med temat: "Motivera varför Du vill eller varför Du inte vill konfirmera Dig!" (Eriksson 1999 s 64). Eriksson (1999) använder svaren på denna frågan för att inventera vilka av eleverna som "kan förväntas ha något mer kunskap om kristendom än andra" (Eriksson 1999 s 65). Svaren på frågan gav också kunskap om de motiv och tankar som ligger bakom ett ja eller ett nej till konfirmandundervisning. Eriksson (1999) utgår från att konfirmandundervisningen ger kunskap om kristendomen. Eftersom Erikssons kunskapsintresse är riktat mot religionsämnet i skolan blir konfirmationsundervisningen en bakgrundsfaktor som inte problematiseras vidare (Eriksson, 1999). Eriksson har i sin undersökning bland annat funnit *att äldre elever funderar mycket över livsfrågor och att de livsviktiga frågorna – det viktigaste i livet – både engagerar och frambringar ställningstagande som skapar*

en ambition till handling (Eriksson 1999 s 189). Äldre grundskolelever är således intresserade av livsfrågor och det är viktigt för dem att dessa frågor får utrymme.

När det gäller religion och skola sammanställdes en rapport med titeln "Religionskunskap i åk 9" (Jönsson & Liljefors Persson, 2006). Rapporten bygger på flera undersökningar som är gjorda om ämnet religionskunskap i årskurs 9. Undersökningen bygger på material som samlades in i samband med Skolverkets nationella utvärdering av religionsämnet under 2003. I rapporten redovisas resultatet från undersökningen av årskurs 9. Det handlar om frågor som är relaterade till livsfrågor och visar att eleverna har stort intresse för dessa. Det finns en viss skillnad mellan könen. Flickor är främst intresserade av frågor som handlar om kärlek, kamratskap och krig medan pojkar i högre grad oroar sig för miljöfrågor. Samma undersökning visar också att eleverna har brister i kunskaper om religion om de jämförs med uppnåendemålen i kursplanen för årskurs 9. Eftersom dessa kunskaper framhålls i kursplanen beskrivs detta som ett oväntat resultat. Invandrar-elever hade större förståelse för religiösa traditioner liksom de elever som tyckte att en gudsgemenskap var viktig. Undersökningens resultat visar också att över 90 % av eleverna kan ta ställning i frågor med etiska dimensioner. Den andra delen av rapporten bygger på ett "elevprov" som visar att eleverna både har ett behov av och ett önskemål om att få arbeta med frågor som är relaterade till livsfrågor, kulturmötesfrågor och frågor om samhällsförändringar.

Christina Osbeck (2006) har i sin avhandling "Kränkningens livsförståelse – en religionsdidaktisk studie av livsförståelselärande i skolan" det övergripande syftet att *beskriva livsförståelsen som unga /re/konstruerar och i denna mening lär i skolans diskursiva praktiker samt beskriva hur sådan /re/konstruktion kan gå till* (s. 80). För att fånga detta har Osbeck (2006) delat in avhandlingen i fyra olika delar. I första delen beskrivs svårigheter med skolans institutionella inramning när det gäller att realisera de värden läroplanen föreskriver. Den andra delen ger religionsdidaktiska perspektiv med inriktning på lärprocessens förutsättningar. I tredje delen redovisas en gruppintervjustudie bland annat om kränkningen som skolfenomen. Det ges också en beskrivning av hur erfarenheter lyfts fram, tolkas och förhandlas som ett exempel på hur /re/konstruktion av livsförståelse går till. I den fjärde delen granskas läroboken "Religion och liv" som är den mest frekvent förekommande läroboken i religionskunskap för elever 13-16 år. Osbeck (2006) har funnit att skolans ramar *riskerar att villkora relationer så att schablonmässiga, instrumentella och prestationsinriktade relationer tar form* (Osbeck, 2006, s 372). Gruppintervjuerna förstärkte Osbecks farhågor genom att uppmärksamma hur kränkningar kan fungera som /re/konstruktions-

mekanism. Kränkningar kan både ge upphov till livsförståelse men också ses som ett uttryck för livsförståelse. Osbeck avslutar med en rad förslag om hur skolan skulle kunna komma till rätta med dessa problem. Förslagen är bland annat att minska storskaligheten som finns i skolan och att reflektera kring vad det skulle innebära för skolan att ta bort betygen, hur en bättre relation mellan lärare och elev kan befrämjas och hur kränkningarna som ges kontextuell legitimitet kan dekonstrueras. Den sista punkten handlar om vikten av att skolan skapar en religionskunskapsundervisning som befrämjar ungdomars tro på det godas reella möjlighet och på vilket sätt existens kan formas.

Forskning som redovisats ovan handlar om några teman. Eriksson (1999) skriver att elever funderar mycket över livsfrågor. Jönsson och Liljefors Persson (2006) ser behov av att man arbetar med dessa frågor och Dahlin (1989) menar att eleverna skall ges möjlighet att söka svar på sina frågor själva. Erikssons (1999) resultat visar att eleverna genom att arbeta med livsfrågor skapar en möjlighet till handling, något som Osbeck (2006) efterlyser för att eleverna skall ges möjlighet att tro på det godas reella möjlighet.

Livstolkning och ungdomar

Det finns även forskning om relationen mellan ungdomar och religion utanför skolans undervisning om religion. En avhandling om ungdomar och deras relation till religion är "Tolkningar, förhandlingar och tystnader – elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet" (Brömssen, 2003). Syftet med avhandlingen är att utforska elevers diskursiva konstruktioner av sin egen och andras religion. Den plats där intervjuerna för avhandlingen genomfördes, utgjordes av en multietnisk miljö. Brömssen kom fram till att det tidigare kulturellt homogena samhälle som Sverige varit håller på att förändra karaktär och att det idag finns en mångfald av olika religioner som företräds av medlemmar i det svenska samhället. I ungdomarnas tal om religion blir detta en faktor som skiljer "svenskar" från "invandrare". Det finns också i resultatet från Brömssens intervjuer ett tal om att man "har" eller "inte har" religion. När ungdomarna med invandrarbakgrund talar om den svenska kulturens religion är det kristendomen de avser. Trots att Sverige idag till stora delar är ett sekulariserat samhälle så finns inte alternativet att inte ha någon religion för invandrarungdomar (Brömssen, 2003).

Mia Lövheim (2004) har i sin avhandling i religionssociologi forskat om ungdomar som interagerar kring religion på Internet i "Intersecting Identities: Young People, Religion, and Interaction in the Internet" (Lövheim, 2004). Lövheims syfte var att undersöka hur ungdomar använder Internet för att konstruera religiös identitet. Lövheim har också som syfte att använda

teorier och analytiska koncept via Internet som är ett relativt nytt sätt att kommunicera. Lövheims slutsatser är att Internet kan bli en viktig arena för ungdomars sociala interaktion när det gäller religion och för möjligheten att undersöka ämnet religion. Resultatet visar också att Internet inte ersätter sociala och religiösa aktiviteter utan att det har blivit ytterligare en arena och att det finns begränsningar i ungdomarnas förståelse för symboler och tro.

Ungdomar, religion och Internet är liksom i Lövheims avhandling temat i Anders Sjöborgs avhandling "Bibeln på mina egna villkor – En studie av medierade kontakter med bibeln med särskilt avseende på ungdomar och Internet" (2006) i religionssociologi vid Uppsala universitet. Syftet med avhandlingen var att undersöka om mediering via Internet bidrar till att bibeln används som en kulturell resurs och hur detta kunde bidra till att uppfatta bibeln som auktoritet. Sjöborg (2006) redovisade i avhandlingen olika delstudier. Den första delen bestod av kvantitativa analyser av representativa befolkningsurval insamlade vid olika tillfällen för att undersöka individernas relation till bibeln. I den andra delen redovisades en kartläggning av Bibelsajten⁴ som innebar att det genomfördes en intervju med redaktören för Bibelsajten, en användarenkät och en kvantitativ kartläggning av sajten frågelåda. Den tredje delen redovisar 23 individintervjuer med ungdomar som besökt Bibelsajten och besvarat den enkät som fanns i den första delstudien. Resultatet från de tre delstudierna har Sjöborg sammanfattat med att den medierande användningen av bibeln, särskilt via Internet, är ett sätt att förhålla sig till det kollektiva minnet. Att använda Internet som en arena för religion blir ett sätt för allmänheten att närma sig det kollektiva minnet som då både blir socialt och individuellt. Internet blir ett sätt att skapa nytt förhållande till bibeln som inte nödvändigtvis följer tidigare förhållningssätt. På detta sätt blir det möjligt att ungdomar får tillgång till flera bibeltolkningar utöver de som presenteras av den egna prästen eller ungdomsledaren (Sjöborg, 2006).

Dessa nedslag i forskningen om ungdomar och religion får betraktas som exempel på aktuella frågeställningar när det gäller ungdomar och religion. Brömssens (2003) resultat visar att trots att Sverige till stora delar får betraktas som ett sekulariserat samhälle så förknippas det med kristendomen av ungdomar från andra kulturer. Det finns också ett sätt bland ungdomarna från andra kulturer att betrakta religion som något som man "har" eller "inte har". Lövheim och Sjöborg (2006) har båda studerat hur religion diskuteras via Internet. Lövheims resultat visar att Internet kan vara en viktig arena för ungdomar att diskutera religiösa frågeställningar men att det

⁴ Bibelsajten är en Internetsida som ges ut av Svenska Bibelsällskapet och kristna ungdomsförbundet (www.bibelsajten.se).

inte ersätter sociala möten eller religiösa aktiviteter. Sjöborgs resultat visar att ungdomarnas relation till bibeln via Internet befrämjar att närma sig bibeln.

Konfirmandundervisning

Forskning om konfirmandundervisning finns inom flera akademiska discipliner och förekommer i de övriga nordiska länderna i liknande form som i Sverige. I denna översikt finns både exempel på teologisk, etnologisk och pedagogisk forskning från Sverige och övriga Norden. Den kristna kyrkans undervisning och fostran har tillhört forskningsområdet "kateketik" som är ett delområde inom kyrko- och samfundsvetenskap. Det är också en del av den praktiska teologin. Begreppet "Kateketik" uppfattas idag ha en alltför snäv innebörd vilket gör begreppen församlingspedagogik eller konfirmandpedagogik är mer använda. 1973 infördes undervisningsämnet religionspedagogik vid de teologiska institutionerna i Lund och Uppsala men ämnet finns inte längre kvar. När det gäller konfirmandforskning är det inte bara de pedagogiska aspekterna som lyfts fram utan konfirmandundervisningen som helhet.

Avhandlingen "Konfirmationen i Sverige under medeltid och reformationstid" (Andrén, 1957) är en kyrkohistorisk avhandling från Lunds universitet. Avhandlingen ger en historisk översikt över hur konfirmationens ställning förändras från medeltiden, då kristendomen kom till Sverige fram till reformationen på 1500-talet. Konfirmationen på medeltiden hade (liksom nu) sin grund i dopet och hade funktionen att vara en bekännelseakt som bekräftelse på barndopet. Då betraktades det som ett av sju sakrament. I avhandlingen beskrivs den debatt som fördes vid reformationen då konfirmationen avskaffades som sakrament. Sakramenten begränsades då till dopet och nattvarden med motiveringen att de är föreskrivna i bibeln (Andrén, 1957).

En norsk avhandling från Avdeling for Folkloristikk, Oslo universitet med titeln "*Konfirmasjon og erindring: konfirmasjonens betydning i et livsløpsperspektiv*" (Johnsen, 1993) har som utgångspunkt konfirmandernas upplevelse i ett livslångt perspektiv. Underlaget för avhandlingen är så kallad "minneskonkurransene"⁵ som skickades ut till 3500 äldre personer som skulle skriva ner sin livsberättelse. Av dessa nämnde 1800 konfirmationen i sina berättelser och av dessa kunde 1690 av svaren användas i avhandlingen. Det handlar således inte om att fråga ungdomar i anslutning till konfirmationen utan istället om att fråga om vad konfirmation betytt för människor i

⁵ Den svenska motsvarigheten är "Tematiska frågelistor" som skickas ut av Folklivsarkivet med frågor om personliga uppgifter enligt vissa teman.

ett livsperspektiv. De äldsta som var med i avhandlingen var födda före 1885 och de yngsta 1914. Avhandlingens resultat visar att konfirmationen hade tre olika betydelser för personerna i ett livsperspektiv. Det första var konfirmationens betydelse som övergångsrit och att uppnå en ny status. Den andra var den sociala funktionen och den fest som konfirmationen sammankopplas med. Den tredje funktionen var den religiösa dimensionen där de flesta talar om tillhörighetsaspekten som den viktigaste. Det finns också annan forskning om konfirmationens roll och historik. 1962 kom Ivarsson ut med en bok "Konfirmationen förr och nu" som ger en sammanfattande översikt av konfirmationens historia och en analys av konfirmationens innebörd och mening. Här ges exempel på åtgärder för att stärka konfirmandundervisningens ställning (Ivarsson, 1962).

Forskning inom området konfirmandundervisning kan också vara religionspedagogisk. "Tradition och förnyelse i Svenska kyrkans konfirmandundervisning: läroplansutveckling och pressdebatt 1942-1985" publicerades 1999 i ämnet religionspedagogik vid Uppsala universitet (Wallinder, 1990). Avhandlingen ger en historisk bild av hur konfirmandverksamheten har förändrats från 1942 till 1985. I avhandlingen framgår att det inte tidigare funnits någon beskrivning av Svenska kyrkans konfirmandundervisning i allmänpedagogiska termer. Syftet i Wallinders avhandling är att belysa konfirmandpedagogiska idéer som de framkommer i

- konfirmandundervisningens läroplaner och liknande dokument
- konfirmandläroböcker och annan relevant litteratur
- kyrkliga tidskrifter och dagspress

Wallinders (1990) avhandling tar sin utgångspunkt i idéer som finns om konfirmandundervisningen. Avhandlingen handlar om spänningen mellan de traditioner som finns som en effekt av den långa historia konfirmandverksamheten har och den förnyelse som genomförs för att göra verksamheten intressant och relevant i nutid (Wallinder, 1990). Resultatet från avhandlingen visar att det finns en skiljelinje mellan de som använder begreppet "konfirmationsundervisning" och de som använder begreppet "konfirmandundervisning". Konfirmationsundervisning är riktad mot konfirmationen medan konfirmandundervisningen är riktad mot konfirmanderna, det vill säga ungdomarna. Detta får konsekvenser för undervisningen. Utvecklingen har gått från att före 1950 endast varit konfirmationsundervisning, till att begreppen använts parallellt och fram till att det från 1970 endast talas om konfirmandundervisning. Utvecklingen under de år som avhandlingen avser, 1942-1985, har inneburit att krav på traditionella kunskaper om bibeln och katekesen har gett vika för den unga människans behov av kunskap om sig själv och därmed om sin situation i samhället (Wallinder, 1990).

En avhandling från teologiska institutionen, Uppsala universitet (religionssociologi) med titeln "Att dana människor – om kvalitet i livsfrågeorienterad verksamhet: en diskussion i Georg Herbert Meads anda" (Geyer, 1989) har som övergripande syfte att försöka bidra till "att göra konfirmandarbetet bättre". Avhandlingen skall formulera ett underlag för Svenska kyrkans interna diskussion om vilka förbättrande åtgärder som skall vidtas. Här anges Svenska kyrkans konfirmandarbete som ett av tre sammanhang där livsfrågor behandlas. De två andra sammanhangen är familjen och skolans religionsämne. Avhandlingen avslutas med ett underlag för relevansdiskussion i relation till konfirmandfrågor inom Svenska kyrkan och en relevansdiskussion för konfirmationens relation till samhället och till de ungas intresse.

Forskningsprojekt och undersökningar om konfirmandundervisning som inte är publicerade i form av avhandlingar finns det några exempel på. Under sommaren och hösten 1967 genomfördes en attitydundersökning bland 384 konfirmander i femton konfirmandgrupper på olika platser i Sverige. I undersökningens sammanfattande diskussion talas det om "själavårdande konfirmation" som skall handla om att "uppleva tillit" och "finna identitet". Konfirmandundervisningen skall vara något annat än skolans undervisning och därmed bedrivs i församlingslokalerna och inte i skolan. Det uppmanas också till att det i konfirmandundervisningen skall finnas tillfälle för ungdomarna till personliga samtal med prästen. Ungdomarna skall också under konfirmandtiden ges tillfälle att "bearbeta och smälta lärostoffet" (Ekman, 1969).

Det finns historiskt sett exempel på att konfirmationen varit tema för prästmöten⁶. "Konfirmationen i nutidsdebatten – inledning till samtal vid prästmötet i Lund 1950" (Melin, 1950) är ett exempel på diskussion som förts kring konfirmationen. Ett annat exempel är "Konfirmationen i kyrkans liv – prästmötesavhandling för Uppsala ärkestift" (Wadensjö, 1980).

Under åren 2004-2007 har Svenska kyrkan finansierat ett forskningsprojekt, "Konfirmand i Svenska kyrkan". Projektledare är Lena Olsson Fogelberg som har arbetat med projektet i två och ett halvt år. Projektet handlar om att göra en översyn av Svenska kyrkans konfirmandriktlinjer och fundera kring ungdomars tillhörighet och hemmahörighet i Svenska kyrkan. I samband med projektet utgavs också en rapport, "Ungdomars livsvillkor och värderingar" med en sammanställning av aktuella undersökningar om ungdomars livssituation för att bidra till en ökad förståelse för ungdomars livssituation i Sverige (Lövheim, 2005). I rapporten lyfts några frågor fram

⁶ Överläggningar för prästerna i ett stift under biskopens ledning. Har rötter till 300-talet men finns inte föreskrivna i Kyrkoordningen från år 2000.

som handlar om hur Svenska kyrkan skall möta ungdomar utifrån de förutsättningar som finns i samhället idag.

Det pågår också ett projekt inom Svenska kyrkans forskningsavdelning som heter "Konfirmand – kvalitet" som syftar till att utveckla församlingarnas konfirmandarbete. För att få underlag till detta har en enkätundersökning genomförts i Karlstads stift (Eek, 2005a), dessutom gjordes det nedslag i två församlingar (Eek, 2005b; Eek 2005c).

Ett annat projekt "Konfirmand 2006" har givit ut en rapport "Vägen till nöjda konfirmander – rapport över samtliga svar i projektet Konfirmand 2006" (Willander, 2006). I rapporten redovisas svar från 6959 konfirmander som genomförts i elva av tretton stift. Enkäten innehöll 93 frågor under åtta olika rubriker. Enkäten skickades ut till totalt 10 605 konfirmander och gav en svarsfrekvens på 66 %. Enkäten består till största del av påstående som konfirmanderna besvarade med hjälp av en femgradig skala. Enkätundersökningen har tagit fram ett "Genomsnittligt nöjdhetsvärde" där ett är missnöjd och fem är mycket nöjd och det totala genomsnittliga nöjdhetsvärdet är 3,7. Rapporten är, liksom denna avhandling, inriktad på konfirmandernas perspektiv. Dock finns det också stora skillnader. Enkätundersökningen når en mycket stor grupp konfirmander, nära 7000, till skillnad från denna avhandling som når 15. Det finns i enkätundersökningen fastställda påstående som konfirmanderna fått ta ställning till, medan det i denna avhandling funnits en ambition att konfirmanderna i intervjuer själva skulle få berätta om sin tid som konfirmander. Rapporten har också givits ut i Stiftsrapporter för de stift som ingått i undersökningen. Eftersom mitt intervjumaterial är insamlat inom Lunds stift är det av intresse att redovisa resultatet i den stiftsrapport som gäller just Lunds stift. Stiftsrapporten avviker inte i stort från rapporten med samtliga svar. Svarsfrekvensen för Lunds stift är 67 % och "nöjdhetsvärdet" på samma nivå som riksgenomsnittet.

Sammanfattning

Det finns forskning och rapporter som anknyter till avhandlingen på olika sätt. Konfirmandundervisning som kunskapsområde kan ingå i flera olika akademiska discipliner. Konfirmandverksamheten är en form av undervisning om religion. Skillnaden i relation till skolans undervisning i ämnet religionskunskap är dels att den är konfessionell, dels att den inte är obligatorisk och dels att den inte skall betygsättas. Dessa tre skillnader är påtagliga men samtidigt finns likheter. Verksamheterna vänder sig till samma åldersgrupp och undervisningen har till en del samma innehåll.

Livstolkning är ett tema som återfinns inom konfirmandundervisning och som finns inom skolans religionskunskapsundervisningen, men kan också

finnas utanför dessa arenor. Ungdomar kommer via familjen och den kultur de växer upp in i ett sätt att tänka kring dessa frågor. En ny arena, Internet, har också tillkommit som en möjlighet att utforska religion och livsfrågor för ungdomar.

Forskning kring konfirmandundervisning visar hur verksamheten betraktas. Det finns ett forskningsintresse för verksamheten som handlar om konfirmandundervisning i ett historiskt perspektiv och då framför allt ur ett teologiskt perspektiv, ett annat som berör konfirmandundervisningen ur ett etnologiskt perspektiv som en del av kulturen, och ett tredje som gäller konfirmandundervisningen ur Svenska kyrkans perspektiv och hur konfirmandundervisningen betraktas inom Svenska kyrkan.

Forskning som är relevant för denna avhandling finns huvudsakligen inom två områden: forskning om ungdomar och religion, men då handlar den i begränsad omfattning om konfirmandundervisning och forskning om konfirmandundervisning men då endast i begränsad omfattning ur ett pedagogiskt perspektiv. Denna avhandling är ett bidrag pedagogisk forskning om konfirmandundervisning.

3. KONFIRMANDUNDERVISNINGENS KONTEXT

Anton: Svenska kyrkan för mig, när jag hör något i religionen nu om till exempel kristendomen eller Svenska kyrkan då tänker jag på konfa och då blir jag positivt inställd till det för det var en fantastisk upplevelse för mig.

Anton kopplar samman konfirmandundervisningen med Svenska kyrkan. Svenska kyrkan är organisatör av den konfirmandundervisning som avhandlingen handlar om. För att skapa en förståelse för konfirmandundervisningen finns i detta ett kapitel en beskrivning av kontexten i och kring verksamheten. Avsikten är att skapa bredare förståelse för undervisningens förutsättningar. Konfirmandundervisningen är en verksamhet som, precis som alla verksamheter, har en speciell historia och ingår i ett speciellt sammanhang. Här sätts konfirmandundervisningen in i sitt sammanhang genom att historik, organisation, verksamhetens styrdokument och hur undervisningen är organiserad beskrivs. Konfirmationen sätts också in i en nordisk kontext där det finns en motsvarande verksamhet.

Inom den hermeneutiska traditionen betonas vikten av att sätta forskningsområdet i sitt sammanhang och i sin tradition gör att det finns en möjlighet att förstå fenomen utifrån sina förutsättningar. För att skapa en allsidig beskrivning av konfirmandundervisningen och dess förutsättningar beskrivs kontexten utifrån flera olika synvinklar. Det handlar om historik, organisation och vilken betydelse konfirmandundervisningen har i olika sammanhang.

Konfirmationens historik

Konfirmationen inom Svenska kyrkan är en verksamhet med lång historia. De första dokumenterade uppgifterna om konfirmationen i Sverige är från 1200-talet. Konfirmationen var då ett av sju sakrament, vilket det fort-

farande är inom katolska kyrkan. I samband med reformationen på 1500-talet försvann konfirmationen som sakrament (Andrén, 1957). Före reformationen förrättade biskopen konfirmation enligt en fastställd ritual. I ritualen ingick handpåläggning under bön och därefter vände sig biskopen till var och en av konfirmanderna och tilltalade dem med deras dopnamn. Det fanns då inte någon organiserad undervisning. Däremot åläggs föräldrarna i den kanoniska lagen från år 1248 att lära sina barn "Tron", Fader Vår och änglahälsningen Ave Maria, något som sockenprästen skulle kontrollera genom ett biktförhör, som föregick deltagandet i nattvarden. Under reformationen togs konfirmationen bort som sakrament med motivationen att den saknade grund i bibeln. Efter reformationen återstod endast två sakrament inom den lutherska kyrkan, dopet och nattvarden (Öman, 1983).

I kyrkolagen från 1686 finns föreskrifter om att det innan man tillåts närvara vid nattvarden var nödvändigt att ha kunskap om kristendomen. Konfirmationen uppstod som en verksamhet som hade till funktion att förbereda ungdomar inför nattvardsfirandet och i 1811 års "Handbok" infördes ett grundschema som innefattade: undervisning, förhör och tillträde till nattvarden tillsammans med en välsignelsehandling. Då benämndes det dock inte konfirmation utan först i Kyrkohandboken från 1917 återkom konfirmation som kyrklig handling utan att vara sakrament. Det handlade då om en verksamhet med undervisning, förhör, tillträde till nattvarden i samband med detta en välsignelsehandling och slutligen rätt att delta i nattvardsfirandet (Larsson, 1993; Öman, 1983; Edqvist & Nordström, 2000).

Att kyrkan krävde deltagande i undervisning för att få delta i nattvardsfirandet fanns kvar i kyrkohandboken fram till 1979 då dopet blev den handling som öppnade för nattvardsfirandet. I 1986 års kyrkohandbok lyfts det centrala med konfirmationen fram som en "förböns- och välsignelsehandling på dopets grund" (Edqvist & Nordström, 2000).

Konfirmationens möjliga innebörder

Konfirmationen har uppfattats ha olika funktion och betydelse. Det är en kristen rit som är kopplad till dopet men konfirmationen har också betydelsen att vara övergångsrit, rit de passage. Konfirmationen får då karaktären av initiationsrit som markerar övergången från ett stadium till ett annat, i detta fallet en övergång mellan att vara barn och att vara vuxen. Övergångsrit är tydligast gestaltade bland naturfolken men finns i många kulturer över hela världen. De tre momenten som tillhör övergångsriten är: separation, övergång och upptagande. Övergångsrit kan också användas vid övergången från en religion till en annan (Gennep, 1960).

I den svenska kontexten har konfirmationen skett, och sker, i början/mitten, av tonårstiden. Under reformationen skulle konfirmationen ske vid "brytningstiden" (det vi idag kallar puberteten) vilket då inföll mellan 13 och 17 års ålder. Historiskt sett har konfirmationen skett vid den ålder då folkskolan upphörde, det vill säga efter sex år i skolan. Det fortsatte att vara så även när det infördes ett sjunde skolår, även om många ville ha konfirmationen avklarad innan de trädde in på arbetsmarknaden (Melin, 1950). Att konfirmationen skedde i denna ålder ökade den folkliga betydelsen av en övergång mellan barndomen in i vuxenvärlden (Bringéus, 1987). Konfirmationens betydelse när det gällde att betraktas som vuxen förstärktes också av att det var vid konfirmationen ungdomarna fick sina första högtidskläder. Männerna fick sin första kostym (för många den enda kostymen) och kvinnorna en "finklänning". Dessa kläder användes av många senare i livet vid högtider som vigsel och begravning. Det ansågs mycket svårt för familjen om det inte fanns pengar till en egen kostym eller klänning och det inrättades fonder i församlingarna för att undvika detta men det antogs negativt att motta medel ur dessa fonder. Under 1800-talet var konfirmandklänningarna svarta och kunde då användas vid de flesta högtider men under början på 1900-talet blev det vanligare med vita klänningar även om den svarta klänningen levde kvar under många år. Hur konfirmationsklänningen såg ut ändrades också i relation till det mode som gällde. Ett exempel på detta är att under 1960-talet var konfirmationsklänningen "kort-kort". Detta var en faktor som gjorde att konfirmandkåpor⁷ infördes under 1960-talet. Seden med kåpor spreds snabbt och upplevdes ha flera fördelar. Dels försvann det ekonomiska problemet för familjerna och samtidigt blev alla, män som kvinnor, lika (Bringéus, 1987; Öman, 1983).

Idag har konfirmationen mist en del av sin funktion då den inte sammanfaller med inträdet i förvärvslivet. De kläder som används i samband med konfirmationen är inte rituella plagg som följer med hela livet. Tidigare påminnes man om konfirmationen varje gång konfirmationskläderna användes. Konfirmandkåpan är ett plagg som lämnas i kyrkan när konfirmationen är över (Bringéus, 1987).

När konfirmationens betydelse idag beskrivs utanför den kyrkliga kontexten sammankopplas den med tidigare generationer. På samma sätt som dopet blir en anledning att ställa barnet i centrum och ge gåvor i samband med födelsen så blir konfirmationen en orsak till firande när ungdomarna konfirmeras (Modéus, 2000).

⁷ Konfirmationskåpa är en fotsida vitt linne som konfirmanderna har utanpå sina egna kläder under konfirmationen.

Konfirmationsgåvorna, eller konfirmationspresenterna, är något som genom den folkliga traditionen starkt förknippas med konfirmationen. Ursprunget kommer av att konfirmanderna efter konfirmationen fick en gåva som minne av konfirmationen. En av de vanligaste gåvorna fram till början av 1900-talet var fickuret eller armbandsuret. Idag har ungdomarna oftast tillgång till många klockor innan konfirmationen, så armbandsuret som en symbol för vuxenvärlden har försvunnit (Bringéus, 1987).

Svenska kyrkan

Svenska kyrkan har, historiskt sett, haft en stark roll i det svenska samhället. Ett exempel på detta är att de fram till på 1950-talet inte var möjligt att lämna svenska kyrkan utan att träda in i en annat religiöst samfund. Fram till år 2000 var Svenska kyrkan en statskyrka men idag är det organisatoriskt en, bland många, fristående kyrkor, även om den fortfarande är en majoritetskyrka om man beaktar antalet medlemmar, cirka 75 % av befolkningen. Av alla barn som är födda i Sverige döps ca 65 %, konfirmeras ca 37 % och av de vigslar som sker i Sverige är 48 % enligt Svenska kyrkans ordning (Svenska kyrkan, 2007a). Det är idag många som väljer att träda ur Svenska kyrkan. (1972 var 95 % medlemmar mot 75 % idag). Svenska kyrkan får därmed en allt svagare ställning inom det svenska samhället eftersom antalet medlemmar minskar. Att många väljer att lämna Svenska kyrkan kan ha olika orsaker. I en undersökning som gjordes 2003 (Bromander, 2003) kring utträden ur Svenska kyrkan blev resultatet att för de flesta är beslutet att lämna Svenska kyrkan det sista steget i en lång process som pågått under många år. Orsaken till utträden är att lojaliteten till Svenska kyrkan minskat och på grund av ekonomi (kyrkoskatt), något som ofta blir orsaken till det slutgiltiga beslutet att lämna kyrkan. De som lämnar kyrkan uppger att de uppfattar Svenska kyrkan som "tjafsigt" och utan förmåga att fokusera det som är viktigt. En fråga som de som utträtt ur kyrkan upplever tagit mycket tid och energi är kvinnoprästfrågan. För dem som trätt ur kyrkan är det en jämställdhetsfråga, till skillnad mot motståndarna till kvinnliga präster som anger att det är en teologisk fråga. Bromander (2003) efterlyser i sin rapport ökad tydlighet inom kyrkan om de vill att medlemmarna skall fortsätta vara medlemmar (Bromander, 2003).

I samband med att kyrkan skildes från staten år 2000 antog Kyrkomötet den kyrkoordning som gäller för Svenska kyrkan (Svenska kyrkan, 1999). I kyrkoordningen är de regelsystem som gäller för Svenska kyrkan samlade tillsammans med angränsande lagstiftning. Historiskt har motsvarande beslut fattats endast ett fåtal gånger: 1571 års kyrkoordning, 1686 års

kyrkolag och 1992 års kyrkolag. I det inledande kapitlet anges förutom formuleringar som förknippas med tro också kyrkans uppgift.

Kyrkans uppgift är att för alla klargöra vad dess tro, bekännelse och lära innebär. Svenska kyrkan inbjuder alla att tillhöra trons folk och dela dess liv. I kristen tro intar barnen en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet. (Svenska kyrkan, 1999, s 14)

Svenska kyrkan (1999) formulerar i Kyrkoordningen att uppgiften för verksamheten bland annat är att klargöra innehållet i den kristna verksamheten och att barnen har en särställning.

Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) är ett dokument som binder samman teologi och juridik och ger ramarna för Svenska kyrkan. I Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) ges också ramarna för den verksamhet som församlingarna skall bedriva. De grundläggande uppgifterna är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt att utöva diakoni och mission. Det finns också särskilda bestämmelser om skyldighet för församlingarna att tillhandahålla dop, konfirmation, vigsel och begravningsgudstjänst för sina medlemmar.

Svenska kyrkan är organiserad i 13 olika stift som i sin tur är indelade i församlingar som är den primära enheten i Svenska kyrkan. Det är en rikstäckande indelning i territoriella områden. Församlingarna har lokalt självstyre men de är samtidigt en del av ett stift och av Svenska kyrkan nationellt. Ansvar för Svenska kyrkan, både nationellt och lokalt, innehas både av de kyrkotillhöriga i ett territoriellt område och av de som är vigda till uppdrag inom organisationen. Det finns således både nationella beslut, stiftsbeslut och beslut i församlingarna. Beslut kring konfirmandundervisningen tas på alla nivåer. Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) beslutar om ramarna, stiftet om speciella bestämmelser och församlingarna om verkställande av konfirmandundervisningen.

Svenska kyrkans konfirmandundervisning

Konfirmationen presenteras på Svenska kyrkans hemsida som ett erbjudande till ungdomar som är nyfikna på livet och som vill veta mer om kristen tro och vad den kan betyda. Konfirmandtiden uppges vara en tid för diskussioner, samtal och gudstjänst där ungdomarna ges möjlighet att fundera kring vem de är och vad de tror. Det anges att det handlar om kristna trosfrågor men också om allmänna etiska frågeställningar. Konfirmandtiden avslutas med en konfirmationsgudstjänst vars syfte är att vara en bekräftelse av dopet (Svenska kyrkan, 1999).

Styrdokument för konfirmandundervisningen är Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) och Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete (Edqvist & Nordström, 2000). Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) är den text som har utformning som en lagtext och sätter ramarna för Svenska kyrkans verksamhet, medan riktlinjerna kan jämföras med läroplanstext och mer konkret handlar om hur verksamheten skall utformas. I oktober 2007 fastställde biskopsmötet nya riktlinjer för konfirmandverksamheten.

I Kyrkoordningen 22 kap. (Svenska kyrkan, 1999) finns den text som handlar om konfirmationen i Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999). Den funktion som anges för konfirmationen är att det är en aktualisering och en bekräftelse av dopet. Det står också angivet att konfirmationen syftar på både undervisningen och den avslutande gudstjänsten.

1942 fick svenska kyrkan sin första "grundplan" för konfirmandverksamheten. Grundplanen från 1942 ersattes 1968 med "Läroplan för Svenska kyrkans konfirmandarbete" som antogs av biskopsmötet. Denna läroplan ersattes 1978 med "Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete" (Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete, 1978). Detta ersattes sedan med nya "Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete" (Svenska kyrkans konfirmandarbete 1994) som trädde i kraft 1994 efter att Biskopsmötet och Svenska kyrkans församlingsnämnd fastställt dem. Dessa reviderades år 2000 i samband med att Svenska kyrkans koppling till den svenska staten upphörde (Edqvist & Nordström, 2000). Det finns också en omarbetning av Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete som antogs av Biskopsmötet år 2007 (Svenska kyrkan, 2007b). I denna avhandling refereras till de reviderade Riktlinjerna från år 2000 då dessa var aktuella när intervjuerna gjordes och är de som är relevanta för den verksamhet som ungdomarna berättar om.

Inom Svenska kyrkan har det sedan 1970-talet pågått en diskussion om hur man skall hantera det minskade antalet konfirmander. Det handlar om att på olika sätt hantera att det är färre ungdomar som väljer konfirmation. Det uttrycks en rädsla för att alltför låga deltagarsiffror på sikt leder till en kollaps. Kollapsen innebär i detta sammanhang att få deltagare leder till att ännu färre deltar så att det till slut blir en verksamhet som ungdomar helt väljer bort. Det finns flera förslag på hur kyrkan kan möta detta. På kyrkomötet och i Kyrkans tidning har det diskuterats att ungdomarna skulle vara yngre i samband med konfirmationen. Detta diskuteras som ett sätt att öka andelen ungdomar som väljer att konfirmeras. Detta har inte slagit igenom annat än i försöksverksamhet i exempelvis Härnösands stift. Ett annat sätt som kyrkan diskuterar, och försöker organisera som ett sätt att stoppa trenden att allt färre andel ungdomar konfirmeras, är att skapa möjlighet att

delta i konfirmandundervisning när ungdomarna är äldre än 15 år. De som inte konfirmerats när de var femton år får då en andra chans. Det finns som exempel på detta gymnasieskolor som lägger in konfirmandverksamhet i schemat som "lokal kurs" (Dahlgren, 2006).

Konfirmandundervisningen präglas idag av en ambition att hejda det minskande antalet ungdomar som konfirmeras. Till stor del handlar det om att församlingarna ger ungdomarna olika alternativ till konfirmandundervisningen. Det handlar om den traditionella veckoläsningen, helgläsning, "de sjuttio stegen"⁸, sommarläsning och olika former av läger. Ett sätt för församlingarna att göra konfirmandundervisningen mer intressant för ungdomar är att erbjuda ett stort utbud av olika typer av konfirmandundervisning. Det finns församlingar som erbjuder Internetkonfirmation.

Det är församlingarna som är ansvariga för konfirmandverksamheten inom sitt geografiska område, även om det också finns en utveckling mot att kombinera olika intresseområden med konfirmandverksamhet och därvid samarbeta med andra organisationer. Idag kan ungdomarna utöver den "vanliga" formen välja exempelvis:

- Konfirmandverksamhet i England kombinerad med språkundervisning
- Konfirmandverksamhet tillsammans med funktionshindrade (är representerad i avhandlingen)
- Scoutkonfirmation (är representerad i avhandlingen)
- Ishockeykonfirmation
- Golfkonfirmation
- Orienteringskonfirmation
- Wild and holy – konfirmation på Kolmårdens djurpark
- Konfirmation med jägarexamen
- Samiskt konfirmandläger i Härnösands stift – där den samiska traditionen knyts samman med den kristna.
- Nedreluleå församling samarbetar med flygflottiljen F 21 i Luleå där samtal om Gud och livsfrågor varvas med besök i flygledartornet, marschövningar och övernattningar i tält. Flygflottiljchefen och kyrkoherden i församlingen är ense om att kyrkan och försvaret i stor utsträckning delar värdegrund.

Det finns ännu fler alternativ för den som har specialintressen. För en del av dessa verksamheter gäller dessutom att det finns kö och många föräldrar antecknar sina barn vid låg ålder. Samtidigt medför de flesta av dessa läger en kostnad som ungdomarnas familjer får betala och kostnaden kan vara

⁸ Senare i avhandlingen beskrivs "de sjuttio stegen" närmare.

ganska hög. Den höga kostnaden gör att det finns en risk för segregering vilket också debatterats i media.

Ett annat sätt att göra konfirmandverksamheten mer intressant för ungdomar är att utnyttja det medium som ungdomar till stor del använder, Internet. Kyrkan har lagt in information om sin verksamhet på en av de mest populära ungdomssajterna, "Lunarstorm". Det finns flera hemsidor som vänder sig till ungdomar som är intresserade av kristna frågeställningar⁹. Många församlingar presenterar sin verksamhet via Internet. De flesta lägerkonfirmander har en egen hemsida som under lägertiden uppdateras varje dag med information om verksamheten på lägret. Det gör det möjligt för anhöriga och kamrater att följa verksamheten som ungdomarna deltar i.

Konfirmandundervisningens utformning

I detta avsnitt presenteras konfirmandundervisningen som den är utformad inom Svenska kyrkan. Verksamheten styrs av olika styrdokument, det finns målsättning, pedagogik, läromedel och konfirmandtiden avslutas med en konfirmationsgudstjänst. Beskrivningen av dessa ger beskrivning av verksamheten.

Formalia

De dokument som styr verksamheten är, som tidigare nämnts, Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) tillsammans med Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete (Edqvist & Nordström, 2000). I 22 kap. 2 § i Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999) finns föreskrivet vem som har möjlighet att konfirmeras. För att konfirmeras krävs att man är döpt, tillhör Svenska kyrkan och själv begär det. En person som är äldre än 16 år och får dopundervisning och därefter döps, konfirmeras inte utan räknas automatiskt som konfirmerad. En annan reglering i kyrkoordningen kap.22 3 § är vem som får ansvara för konfirmandundervisning och konfirmationsgudstjänst. Det gäller den som är behörig präst inom Svenska kyrkan eller den som fått delegation från kyrkoherden. Konfirmationsgudstjänsten måste däremot ledas av en präst inom Svenska kyrkan (Svenska kyrkan, 1999)

I "Riktlinjerna för Svenska kyrkans konfirmandarbete" (Edqvist & Nordström, 2000) finns formalia kring konfirmandverksamheten presenterad. Här följer en sammanställning av dessa formalia:

⁹ <http://www.kristen.nu> Kristen privat hemsida som drivs som fritidsprojekt av Roger Arnfjell.
<http://www.svenskakyrkansunga.org> Hemsida som drivs av Svenska kyrkans unga som är Svenska kyrkans ungdomsorganisation.
<http://www.bibelsajten.nu> Samarbete mellan: Metodistkyrkans Ungdomsförbund, Salt - barn och unga i EFS, Svenska Baptisternas Ungdomsförbund, Svenska Bibelsällskapet, Svenska Kyrkans Unga, Svenska Missionskyrkans Ungdom Sveriges Unga Katoliker.

Ansvar och kompetens – i detta avsnitt redogörs för församlingens, kyrkorådets, kyrkoherdens, biskopens, stiftsstyrelsens, konfirmandkonsulenternas och kyrkomusikernas roll.

Utbildning och kompetens – avsnittet klargör vem som är behörig att bedriva undervisning och leda konfirmationsgudstjänst. Här finns också en underrubrik som handlar om ”Utbildning och fortbildning” där det framgår att för den som inte har tillräcklig utbildning skall möjlighet ges att delta i grundläggande kurser i konfirmandpedagogik och att de som går dessa kurser skall få ekonomiskt stöd från församlingarna. Stiftets konfirmandkonsulenter¹⁰ bör också regelbundet anordna fortbildning i konfirmandpedagogik.

Medarbetare – i avsnittet beskrivs vikten av att skapa ett arbetslag som ansvarar för konfirmandundervisningen och att alla medarbetare förutsätts tillämpa tystnadsplikt även om detta inte är reglerat i Kyrkoordningen vilket det är för präster och diakoner.

Konfirmanderna - här anges att alla tonåringar, även de som har funktionshinder, skall ges möjlighet till konfirmation. Det är också reglerat att konfirmationen tidigast skall äga rum det år konfirmanden fyller 15 år och att konfirmanden skall vara döpt och tillhöra Svenska kyrkan eller annan kyrka. Det finns också riktlinjer kring gruppstorlek. Den skall vara relaterad till arbetslagets storlek och kompetens, men för en konfirmandlärare som arbetar ensam får gruppstorleken inte överskrida 15 personer.

Konfirmandtidens upplägg - varje församling skall utöver den målbeskrivning som finns i ”Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete” och Kyrkoordningen formulera en egen målsättning. Församlingens kyrkoherde är ansvarig för att det görs. Konfirmandverksamheten skall varje år utvärderas i förhållande till den egna målsättningen. Det skall även finnas en planering för varje verksamhetsår och det skall finnas en kursplan för varje konfirmandgrupp som konfirmandläraren är ansvarig för.

Riktlinjer och målsättningar - det finns också riktlinjer för konfirmandverksamhetens uppläggning gällande praktiska aspekter. Kyrkoherden i varje församling är ansvarig för att församlingen har en rimlig och relevant målsättning för konfirmandarbetet. Dessutom skall det göras en verksamhetsplan för församlingens konfirmandarbete för varje verksamhetsår. Vid planeringen skall det, för att möjliggöra ett tillfredsställande konfirmandarbete, finnas tid för andakter, social gemenskap, grupprocesser, kreativa metoder och grupparbeten. Det finns också en reglering gällande tidsomfång och lägerdygn. Konfirmandarbetet skall pågå i minst 6 månader, omfatta minst 60 timmar á 60 minuter (i detta räknas inte deltagande i gudstjänster), varje

¹⁰ Konfirmandkonsulenterna är anställda av stiftet och kan vara både präster och församlingspedagoger.

tillfälle när man träffas skall vara minst 120 minuter och det skall finnas minst fyra lägerdygn.

Internatkonfirmation – här beskrivs de regler som gäller för den konfirmandundervisning som bedrivs utanför församlingsverksamheten. Konfirmandprästen är vid internatläger ansvarig inför biskopen. Om konfirmandundervisningen bedrivs i utlandet är ärkebiskopen ansvarig. Ett internatläger skall omfatta minst 4 veckor och till detta får inte förträffar utöver introduktionsträffen räknas. Det finns också beskrivet i riktlinjerna att anmälan till internatkonfirmationen ska ske före första advent året före konfirmationen. Konfirmandprästen är under internatkonfirmationen ansvarig för att det finns både kursplan och en skriftlig målsättning. Verksamheten ska också utvärderas och i denna utvärdering skall även konfirmandernas föräldrar ha rätt att delta. Det ska finnas en introduktionsträff där konfirmanderna skall få information om kyrkogång, förträffar och andra förberedelser. Vid förträffen skall konfirmandlärare och assistenter som skall medverka under lägret vara med. Konfirmandernas hemförsamlingar ska informeras om att personen får konfirmandundervisning på annan ort och skriva ut konfirmationsblanketten. Om internatkonfirmationen anordnas av annan organisation än Svenska kyrkan gäller specialregler.

Gudstjänst - att delta i gudstjänster anses vara en del av konfirmandarbetet. Konfirmander bör få möjlighet att delta i förberedelser av och aktivt delta i gudstjänsterna. Konfirmanderna skall också delta i kommunion (nattvardsfirande). Eftersom man skall vara döpt för att erbjudas möjlighet att ta emot nattvarden så får den konfirmand som inte är döpt endast närvara vid nattvardsfirandet, utan att aktivt delta. Om en konfirmand inte är döpt måste han/hon döpas före konfirmationen. Dopet bör ske efter det att konfirmanderna har fått undervisning om dopet. Under konfirmandtiden ska andakter organiseras, gärna i kyrkorummet som en del av konfirmandarbetet. Konfirmationsgudstjänsten skall ledas av en präst i Svenska kyrkan och det föreslås att konfirmander, övriga medarbetare och om möjligt föräldrar deltar och att församlingen uppmuntras till ett aktivt deltagande.

Ekonomi - Församlingen är skyldig att ge ekonomiska förutsättningar för att genomföra konfirmandarbetet enligt riktlinjerna. Dessutom bör församlingen ge bidrag till de konfirmander som väljer att delta i konfirmandverksamhet som har annan arrangör. I riktlinjerna framkommer att det borde vara självklart att församlingen betalar kostnaden när det gäller konfirmander med funktionshinder.

Det finns i riktlinjerna uttryckta ramar för verksamheten som församlingarna bör följa även om det är upp till varje församling och grupp att bestämma hur det skall uttryckas konkret.

Konfirmationen för Svenska kyrkan

I Riktlinjerna finns en beskrivning av vad konfirmationen har för betydelse. Det gäller vilken relation det finns mellan konfirmationen och dopet. Här följer en sammanställning av konfirmationens betydelse:

Livstydning på dopets grund - vilket innebär att för att konfirmeras måste man vara döpt.

- *Konfirmationen som dopaktualisering* - vilket innebär att den som döptes som barn får en möjlighet att aktualisera sitt dop medvetet.

Konfirmandundervisningens funktion:

- *Konfirmationen som bekännelse* - det finns i konfirmationen en möjlighet att instämma i Svenska kyrkans tro. Konfirmationen beskrivs som ett erbjudande och inte ett måste.
- *Förböns- och välsignelsehandling* - under konfirmationen finns ett moment där konfirmanden knäfaller och prästen tillsammans med företrädare för församlingen eller andra ledare ber för konfirmanden.
- *Sändning* - konfirmanden blir under konfirmationen sänd (ut i livet [min förklaring]) och därmed får därmed löfte om Andens närvaro i livet och dessutom uppdraget till tjänst för samhälle och kyrka. Detta är ett dubbelt löfte.
- *"Rite de passage"* - gränsen mellan barn och vuxen. Konfirmationen får drag av övergångskaraktär och omnämns i riktlinjerna som en bland andra avgörande milstolpar i en människas liv.
- *Engångskaraktär* - konfirmationen sker en gång i livet.

(Edqvist & Nordström, 2000)

Konfirmationen har i "Riktlinjerna för konfirmandarbete" flera innebörder samtidigt som ingen av dessa innebörder har någon faktisk, konkret betydelse i ungdomarnas liv. Konfirmationen ger inte tillträde till något, utanför kyrkans verksamhet då konfirmationen är en förutsättning för diakon- och prästvigning (Edqvist & Nordström, 2000).

Konfirmandpedagogik

Historiskt sett har konfirmandverksamheten varit inriktad på kunskap, och förhör av denna kunskap. Förhöret var under lång tid ett viktigt moment i själva konfirmationen. Huvudsyftet var att få kunskap så att tillträde till nattvarden skulle ges. I kyrkohandboken från 1986 har dock förhöret försvunnit och det bärande momentet är istället handpåläggning med bön om Andens ledning. Att förhöret har försvunnit har delvis sin grund i ett beslut

från kyrkomötet 1979 då möjligheten till familjekommunion¹¹ öppnades och konfirmationen miste sin funktion att ge tillträde till nattvarden. Familjekommunion innebär att de barn som är döpta kan delta i nattvarden tillsammans med sina föräldrar. Idag är dopet det som ger tillträde till nattvarden.

Konfirmandverksamhetens innehåll finns inte tydligt beskrivet i riktlinjerna. Detta överensstämmer med den kunskapssyn som innebär att reflektion och dialog lyfts fram. Kunskapssynen som beskrivs i tre olika delar, den konstruktiva, kontextuella och den instrumentella aspekten:

den konstruktiva aspekten gäller att kunskap inte är en avbildning av världen utan ett sätt att göra världen begriplig

den kontextuella handlar om att kunskap är beroende av sammanhang och att sammanhanget är nödvändigt för att kunskapen skall bli begriplig

den instrumentella, gäller att kunskap har ett värde först när den fungerar som ett redskap.

Kunskapssynen är präglad av att det är konfirmanderna som är i centrum och att det är deras förutsättningar och behov som skall prägla verksamheten. Att det är konfirmanderna/ungdomarna som individer som skall stå i centrum finns också beskrivet i målen för konfirmandarbetet:

”Målet för konfirmandarbetet är att visa på livet i Kristus och i Svenska kyrkan genom att ge konfirmanderna:

- redskap att tyda sitt liv på dopets grund,
- tillfälle att lyfta fram de frågor de själva bär på,
- erfarenhet av att kristen tro och kyrkans liv handlar om de centrala livsfrågorna,
- erfarenhet av gudstjänstgemenskap och andakt,
- möjlighet att påverkas av och ta ställning till kyrkans budskap och
- hjälp att uttrycka sin tro och sitt tvivel.”

(Edqvist & Nordström, 2000)

De mål som gäller idag skiljer sig från de gamla kunskapsmålen som formulerades i katekesen. De nyare formuleringarna handlar istället om att: ”tyda sitt liv”, ”lyfta fram frågor”, ”skaffa erfarenheter”, ”påverkas av”, ”ta ställning till” och ”få hjälp att uttrycka”. Allt detta är mer inriktat på att individen skall ges möjlighet att skapa identitet och tänka själv. Detta till skillnad från tidigare i konfirmandverksamhetens historia där det gällde att öva in kunskap och att bekräfta tro.

¹¹ Nattvardfirande för hela familjen.

Att ungdomarna genom sitt deltagande i konfirmandverksamheten skall ges möjlighet till tänkande och eget ansvar har både en historisk och religiös bakgrund. Att förändra människans tänkande i samband med politiska och religiösa omställningar är en pedagogisk frågeställning som funnits under lång tid. Den lutherska kyrkan har sedan reformationen betonat vikten av en personlig relation mellan Gud och människan. För att människan skulle ges möjlighet att skapa denna individuella relation till Gud blev det nödvändigt att kunna läsa. Detta ledde till att bibeln måste översättas och att alla skulle kunna läsa (Svensson, 2004b).

En metod som utvecklats inom konfirmandundervisningen är ”de sjuttio stegen”. Detta sätt att organisera verksamheten bygger på att ungdomarna skall samla sjuttio steg innan de konfirmeras. ”De sjuttio stegen” är ingen enhetlig metod utan olika församlingar gör sin egen tolkning och skapar sina egna former. Det finns ingen litteratur där man kan läsa om metoden, utan det som presenteras här är insamlat via olika församlingars hemsidor där de beskriver sin konfirmandverksamhet. Stegen samlas in genom att ungdomarna är med i olika verksamheter som församlingen erbjuder. Stegen som ungdomarna tar kan vara

- Gudstjänststeg – Innebär att ungdomarna deltar i olika gudstjänster som var och en ger ett steg. Det kan också finnas restriktioner exempelvis att 10 steg skall vara gudstjänststeg.
- Kunskapssteg – Innebär att ungdomarna får delta i någon aktivitet där de möter kunskap om kyrkan och dess verksamhet. Det kan vara ”Livsfrågeträffar” eller ”Diskussionscafé”.
- Basgruppssteg – Ungdomarna delas in i basgrupper som träffas under hela konfirmandtiden. Dessa har också som uppgift att ge förberedelse inför konfirmationen.
- Lägersteg – Innebär att delta i ett läger som kan vara, allt från en helg till en eller flera veckor.
- Fria steg – Kan innebära att man deltar i annan aktivitet som kyrkan anordnar som församlingsaftnar, körövningar eller besöker Kyrkans barntimmar.

Denna form av verksamhet är ett sätt för församlingarna att skapa möjligheter för ungdomarna att själva bestämma när de vill förlägga sitt deltagande i konfirmandundervisningen. Det behöver då inte konkurrera med andra fritidsaktiviteter som är förlagda på vissa dagar eller tider. Samtidigt som det ger ungdomarna frihet måste de också ta ansvar och själva se till att de verkligen samlar ihop alla sina steg (Svenska kyrkan i Simrishamn, 2007).

Läromedel

Det har i alla tider funnits olika former av undervisningsmaterial för konfirmandverksamheten. Det tidigaste konfirmandmaterialet var Luthers lilla katekes som var gemensam för alla grupper och som också användes i folkskolan. Sedan katekesen upphörde att vara undervisningsbok har det inte funnits någon gemensam lärobok som accepterats av religiösa traditioner med särintressen inom Svenska kyrkan (Larsson, 1993). Det har då istället funnits flera olika material som bestått av lärobok med lärarhandledning. Under senare år har innehållet i böckerna fått en förskjutning från läroböcker där kunskapsstoff var det viktigaste till att inriktas mot att vara underlag för diskussioner. Detta framkommer bland annat vid granskning av innehållsförteckningar, som i allt högre utsträckning har frågetecken efter rubrikerna. För att beskriva läromedel för konfirmandundervisning har jag valt ut två olika material *Vem ska jag tro på?* (Carlquist & Ivarsson 2002) och *Con Dios* (Reftel & Reftel, 2003) som exempel på hur material kan formuleras. Urvalet är gjort för att ge exempel på kunskapssynen i läromedel. Jämförelsen gör inte anspråk på att vara heltäckande utan görs som ett sätt att åskådliggöra olikheter.

	<i>Vem ska jag tro på?</i>	<i>Con Dios</i>
<i>Utgivningsår</i>	2002	2003
<i>Upplaga</i>	Tredje upplagans fjärde tryckning	Första upplagan
<i>Innehållsindelning</i>	Två delar: Lärobok med 26 rubriker Arbetsbok med 22 rubriker dessutom. Repetition, andakt och bibelläsningsplan Anteckningsbok	En del, med 20 rubriker
<i>Text</i>	Långa texter i Läroboken. Uppgifter att besvara i Arbetsboken	Korta texter med många öppna frågor
<i>Frågors funktion</i>	I läroboken ställs frågor som besvaras i boken. I arbetsboken ställs frågor som det finns rätt eller fel svar på.	Frågorna är ofta påstående för ungdomarna att ta ställning till. Öppna frågor.

Tabell 1. Konfirmandläromedel

En utveckling inom konfirmandläromedel är att istället för att använda lärobok, tillverkas egna böcker som ungdomarna får material till av sina

ledare, och ett annat sätt är att använda Frälsarkransen. Frälsarkransen (Lönnebo, 1996) är ett modernt radband¹² som består av 18 pärlor i olika färger. Varje pärla har en speciell betydelse och i samband med att man använder den i konfirmandverksamheten ger de olika pärlornas betydelse en ram åt verksamhetens innehåll. Tanken med detta är att konfirmanderna skall ha armband som ett minne efter konfirmationen. I den evangeliska traditionen är koncentrationen riktad mot de heliga ord man läser och lyssnar till, medan tanken med Frälsarkransen är att fler sinnen skall aktiveras. Tanken med Frälsarkransen är att man skall ges möjlighet till att både se och känna, inte bara lyssna och läsa. Avsikten med Frälsarkransen med sina pärlor är att använda det som en fysisk, påtaglig hjälp för att tänka kring Gud och livet. De arton pärlorna är

- Tystnadspärlor (6 stycken) – för ordlös koncentration
- Uppståndelsepärlan – om livets förnyelse
- Nattens och dödens pärla – om döden och kriserna
- Hemlighetspärlorna (3 stycken) – för personliga böneämnen som barnen, den älskade, en djup önskan
- Offerpärlan – att ge kärlek
- Kärlekspärlan – att få kärlek
- Bekymmerlöshetspärlan – om ”evighetsnuets frihet” och lätta sinne
- Ökenpärlan – för andlig prövning och strävan efter att leva ett äkta liv
- Dopppärlan – om att födas på nytt, överlåtelse
- Jagpärlan – om att se sig själv som värdig och ansvarsfull
- Gudspärlan – om den Hemlighetsfulla närvaron
(Lönnebo, 2005)

Pärlorna symboliserar många teman för samtal och diskussioner om livsfrågor som kan ingå i konfirmandundervisningen. I anslutning till ”Frälsarkransen” utvecklas också ledarmaterial för hur den kan användas i olika samtalsgrupper och i konfirmandundervisningen.

Reflektion om innehåll och organisering

De undervisningsmetoder som användes i de grupper jag besökte var ”Frälsarkransen” och ”De sjuttio stegen”. Frälsarkransen och ”de sjuttio stegen” är två helt olika sätt att organisera undervisningen och de kan också användas tillsammans. Frälsarkransen är fokuserad på innehållet medan ”de sjuttio stegen” är fokuserade på formen. Båda används dock som ram för verksam-

¹² Band med kulor som hjälpmedel vid repetitiv bön.

heten i församlingarna och har som mål att möta ungdomarnas olika behov. Kyrkan försöker både innehållsligt och formmässigt att anpassa sig så att verksamheten skall tilltala ungdomarna. Innehållsfrågorna karakteriseras till stor del av att det skett en förskjutning från ett kunskapsfokus till ett diskussionsfokus. Församlingarna byter fokus från att handla om existentiella frågor till att organisera en verksamhet där ungdomarna får hjälp att formulera frågor om livet. När det gäller formerna för undervisningen försöker församlingarna på olika sätt anpassa sig efter ungdomarnas fritidsysslor och skolgång. Det anordnas flera olika alternativ och det finns en större flexibilitet i formerna för undervisningen. I och med att kyrkan är mer flexibel när det gäller olika former för undervisningen och att de tidigare kunskapskraven inte finns kvar, läggs större fokus på närvaron. Att närvara är i de styrande dokumenten det enda krav som återstår.

Konfirmationsgudstjänsten

Konfirmandverksamheten har sin naturliga avslutning och slutpunkt i konfirmationen. Konfirmationen sker i en konfirmationsgudstjänst. Gudstjänsten följer en ordning som finns beskriven i utdrag av ”Den svenska kyrkohandboken” som kan ingå i psalmboken (Den svenska psalmboken med tillägg, 2002). Ordningen innehåller olika förslag på texter som skall användas vid konfirmationen och beskriver den ordning som de olika momenten skall följa. I en av de möjliga inledningstexterna markeras att man är samlade runt ungdomarna både i församlingen och i hemmet.

Ett av de största momenten under konfirmationsgudstjänsten är ”Redovisning”. För detta moment finns ingen fastställd ritual. Det är ett moment som konfirmanderna och de ledare som deltagit i undervisningen skall utforma tillsammans. Detta moment motsvarar det tidigare förhöret. Själva konfirmationen inleds med att man tillsammans läser trosbekännelsen och prästen ställer frågan: *Detta är den tro som ni är döpta till. Vill ni med Guds hjälp leva i denna tro och visa den i kärlek till Gud och era medmänniskor?*

På denna fråga förväntas konfirmanderna svara ”Ja”. Därefter följer själva konfirmationen. Då samlas konfirmanderna framme i koret¹³ och knäfaller. Efter bönen som leds av prästen går denne tillsammans med eventuella medarbetare eller representanter från församlingen till varje konfirmand för att lägga handen på deras huvud och prästen säger:

¹³ Ursprungligen den del av en kyrkobyggnad där kören hade sin plats. Senare har ordet blivit synonymt med den del av en kyrka där altaret har sin plats.

*NN (konfirmandens namn), må Guds gode Ande vara med dig nu och alltid.
Amen.*

eller

NN, må Guds gode Ande leda dig på alla dina vägar. Amen.

Därefter håller prästen, som avslutning på själva konfirmationsmomentet, ett tal till konfirmanderna. Det finns två alternativ som båda handlar om att konfirmanderna har en uppgift och att de inte skall bli övergivna av Gud (Den svenska psalmboken med tillägg, 2002).

Den aktuella versionen av Kyrkohandboken präglas av texter som handlar om ungdomarnas fortsatta liv. Det handlar både om att vara ett stöd för ungdomarna och om vad de skall ta med sig i livet.

När konfirmandverksamhetens form och innehåll skall beskrivas blir det svårt att särskilja vad som är form och vad som är innehåll. Den del som avser formalia är klart avgränsad medan formen för verksamheten blir ett uttryck för innehållet. För att uppfylla målen som gäller ”tyda, lyfta, skaffa erfarenheter, påverkas för att ta ställning och få hjälp att uttrycka” är formerna för verksamheten det bärande innehållet. Det finns också formulerat att det är angeläget att konfirmanderna skall ”skapa en förtrogenhet med Bibel och psalmbok” men inte för sin egen skull utan för att dessa skall användas för att ”hjälpa konfirmanderna att tolka dem (frågorna som växer fram ur konfirmandernas egna livssituationer) i trons ljus”. Även i ”Den Svenska Kyrkohandbokens” (Den svenska psalmboken med tillägg, 2002) beskrivning av ritualen för konfirmationsgudstjänst finns uttryck för intentionen att sätta ungdomarna/konfirmanderna och deras behov och livssituation i centrum. Det finns i ritualen formuleringar som att församlingen skall ”hjälpa”, ”styrka”, ”ge mod”, ”vara dem nära” och ”att uppfylla med tillit och glädje” riktat till konfirmanderna.

Konfirmationen i ett nordiskt perspektiv

När man betraktar konfirmationen internationellt finner man övergångsriter i de flesta kulturer och religioner men inte i form av konfirmation utan framför allt som en markering mellan att vara barn och vuxen. Det skedde också en förändring av konfirmationen i samband med reformationen då de protestantiska kyrkorna tog avstånd från konfirmationen som ett sakrament, något som finns kvar inom den katolska och ortodoxa kyrkan. Den form av konfirmation som vi har i Sverige har mest likheter med konfirmationen i de andra nordiska länderna även om konfirmationen delvis har utvecklats så att den har fått olika innebörder.

Konfirmationsåldern är i stort sett den samma i de nordiska länderna. Kyrkan i de fyra länderna har historiskt sätt samma ställning det vill säga de har varit eller är *statskyrkor*. I Finland och Sverige har det skett en förändring genom att kyrkan skiljts från staten medan Danmark och Norge fortfarande har statskyrka. *Konfirmationsåldern* är ungefärligen den samma även om den uttrycks på något olika sätt. I Sverige och Finland formuleras konfirmationsåldern som 15 år, i Danmark står det att ungdomarna skall gå i årskurs 7 eller 8 och i Norge att ungdomarna skall gå i årskurs 9. Samtliga nordiska länder benämner den avslutande gudstjänsten för konfirmation (annan stavning i Norge konfirmasjon). Den tid som föregår konfirmationen benämns i Danmark som ”Konfirmationsförberedelse”, i Norge ”Konfirmasjonsopplegg”, i Finland ”Skriftskola” och i Sverige ”Konfirmandundervisning”. Danmark, Norge och Finland har betydligt högre *procent av ungdomar som konfirmeras*. I Finland är det 88 %, i Norge 75 % och i Danmark 72 % att jämföras med 37 % i Sverige. Konfirmationen har olika innebörd i de olika länderna. I Finland innebär att vara konfirmerad att det är möjligt att vara fadder (vid dop), att självständigt delta i nattvarden, och när ungdomarna fyllt 18 år, kandidera till församlingsval och en förutsättning för kyrklig vigsel. Det sistnämnda är unikt. I Norge medför konfirmationen att ungdomarna betraktas som religiöst vuxna medan det inte finns någon uppgift om vad som gäller i Danmark. I Sverige är det en handling i sig som inte medför något formellt. I alla fyra länderna är dopet och att ha deltagit i konfirmandundervisning eller motsvarande ett krav för att konfirmeras. Beskrivningen av konfirmandundervisningens innehåll och organisering skiljer sig något åt mellan länderna men jag har inte funnit några undersökningar som belägger detta. Det finns några punkter där de olika kyrkorna skiljer sig åt. I Danmark sker undervisningen vanligtvis på skoltid och under den tid som ungdomarna deltar i konfirmandundervisningen ges ingen religionsundervisning i skolan. Informationen från den Evangeliska-lutherska kyrkan i Finland beskriver inte bara konfirmandundervisningen och konfirmationen utan det finns också en detaljerad beskrivning av festen runt konfirmationen vilket kan tyda på att det är en viktig fest i familjen. I Norge beskrivs festen som en festdag, en ”mini 17:de maj”. Finska kyrkan beskriver också på sin hemsida att det finns ”Skriftskolan för värnpliktiga” som arrangeras av försvarsmakten och ”Skriftskolor för invandrare” som då ofta får karaktär av dopundervisning och leder fram till dop (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 2007; Den Norske Kirke, 2007; Kirkeministeriet, 2007).

Det finns således en rad likheter och skillnader mellan de nordiska kyrkornas konfirmation.

Sammanfattning

Konfirmandverksamhet är en verksamhet som kan beskrivas ur många aspekter. Historiskt sett är den en verksamhet med lång tradition både som utbildningsverksamhet, folklig tradition och som rit inom Svenska kyrkan. Det som kännetecknar verksamheten är bland annat att:

- det finns en tydlig början och ett tydligt slut.
- verksamheten avslutas med en bestämd ritual med gamla traditioner.
- den sker vid en bestämd ålder. (Finns undantag)
- det finns tydliga bestämmelser för ramarna medan innehållet i undervisningen inte är fastlagt
- Svenska kyrkan värnar om konfirmandundervisningen och det finns en stor oro för att en sjunkande andel ungdomar väljer att delta i konfirmandverksamhet
- målen för verksamheten präglas av reflektion mer än av traditionellt lärande
- deltagandet i verksamheten är central. Det finns numera inget moment av redovisning av kunskap, examination.

Debatten och samtalet kring konfirmandverksamheten präglas idag av oron att det är mindre andel ungdomar som konfirmeras varje år. För att minska denna nedgång görs förändringar för att på så sätt göra verksamheten mer attraktiv. Det används nya media som Internet, nya former för att göra det lättare att delta och organiseras läger, som på olika sätt tillgodoser ungdomarnas intressen. I detta finns en balansgång mellan att bevara verksamhetens ursprung och tradition samtidigt som det sker en anpassning till de ungdomar som lever idag.

Konfirmandundervisningen finns i spänningen mellan att å ena sida attrahera ungdomar så att de väljer att konfirmeras men å andra sidan att forma en verksamhet som är trogen den egna ideologin. Självklart behöver detta inte innebära en motsättning men samtidigt är det inte en självklarhet att den långa traditionen är helt förenlig med det samhälle som kyrkan verkar i idag. Församlingarna som organiserar konfirmandundervisningen är självstyrande, samtidigt är det Svenska kyrkan på riksnivå som bedriver utvecklingsarbete och forskningen. Att förankra nya riktlinjer (som är just riktlinjer) för konfirmandundervisningen i fristående församlingar är inte alltid oproblematiskt.

Det har tidigare funnits en parallell utveckling mellan tillkomsten av nya läroplaner för grundskolan eller motsvarande och styrdokumentet för konfirmandundervisningen. Både 1968, 1980 och 1994 presenterades nya

dokument för både grundskolan och konfirmandundervisningen. Den nuvarande läroplanen reviderades 1998 och konfirmandriktlinjerna reviderades 2000 i samband med kyrka-stat-delningen. Att det fastställs nya riktlinjer för konfirmandarbetet som antogs i oktober 2007 kan möjligen betraktas som ett tecken på att utvecklingen av verksamheterna inte längre har någon koppling. Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete är just riktlinjer. Det är inte något som en församling måste följa till skillnad mot texten i Kyrkoordningen (Svenska kyrkan 1999) som är att betrakta som en lagtext. I Kyrkoordningen (Svenska kyrkan 1999) återfinns inte så mycket om innehållet i undervisningen och inte heller hur verksamheten skall organiseras, förutom en del ramar.

Vid jämförelsen med de nordiska länderna blir det tydligt att Svenska kyrkans minskade antal konfirmander inte har motsvarighet i övriga Norden. Detta har säkert flera olika förklaringar. Att konfirmationsförberedelsen i Danmark sker på skoltid och att konfirmationen i Finland är en förutsättning för att tillåtas vigas kyrkligt är sannolikt en del av förklaringen men samtidigt är det troligen flera faktorer som har betydelse. I Danmark har kyrkan i högre grad, än i Sverige, en folklig förankring något som också kan vara förklaring till att större andel ungdomar konfirmeras där.

4. BILDNING OCH HERMENEUTIK

Lisa: Det var mycket roligare att lära sig man känner att man har lärt sig på ett annat sätt än om man hade lärt sig det i skolan, det var bra.

Lisa beskriver att hon lärt sig på ett annat sätt. Lärande är ett centralt begrepp inom pedagogiken som bland annat diskuteras i detta kapitel.

När forskaren närmar sig ett fenomen eller en företeelse sker det med vissa utgångspunkter. Att redovisa de teoretiska utgångspunkterna skapar förståelse för innehåll och resultat (Allwood, 2004). I detta kapitel redogörs för centrala begrepp som har betydelse för förståelsen av konfirmandundervisningens innebörder. När det gäller lämpligt perspektiv att tolka konfirmandtidens innebörder har *bildning* framträtt som ett belysande sätt att betrakta konfirmandundervisnings betydelse. Bildning är ett begrepp som tolkats med flera olika betydelser och i detta kapitel förklarar jag vad som avses i detta arbete.

Avhandlingen skrivs inom det akademiska ämnet "Pedagogik" där lärande är ett av de centrala begreppen när ett fenomen studeras. Lärande kan betraktas som ett uttryck för förändring och hur relationen mellan lärande och förändring betraktas, förklaras i detta kapitel.

Konfirmandtiden utgörs av undervisning inom området religion. När jag beskrev det aktuella forskningsområdet lyftes olika aspekter av relationen mellan religion och undervisning fram. Här görs en fördjupning av undervisning inom religionsområdet, både den som bedrivs i skola och den som bedrivs av Svenska kyrkan, då både ur arrangörens och ur deltagarnas perspektiv.

Som beskrivits i kapitel 1 har jag en allmän, explorativ och kvalitativ forskningsansats som utgångspunkt för arbetet med avhandlingen. Under arbetets gång har hermeneutiken framträtt som den forskningstradition som stämmer med mina utgångspunkter och tankar kring hur jag närmat mig konfirmandundervisningen i samband med denna avhandling. Hermeneuti-

ken tillhandahöll en begreppsram och ett sätt att beskriva forskningsprocessen. Hermeneutiken har också ett nära samband med bildningsbegreppet, som är centralt i arbetet, vilket visade sig befrämja tolkningen och framskrivningen av innehållet i intervjuerna med ungdomarna. Hermeneutiken betonar förståelsens betydelse för tolkning. Under rubriken "Tolkning" redogör jag för min förståelse av konfirmandundervisning. En annan form av förståelse är min förståelse av de centrala begreppen i avhandlingen. Begreppen kräver förtydligande och att de diskuteras och tydliggörs. Avsikten är att presentera bärande begrepp med betydelse för denna avhandling.

Bildning

Ordet *bildning* kommer från två begrepp, dels verbet "bilda" som är synonymt med forma/skapa och dels substantivet "bild" med betydelsen förebild. Bildningsperspektivet innefattar både att individen finns i ett sammanhang där det finns förebilder och givna mål *och* att individen formas genom fri utveckling. En metafor för bildning är att ge sig ut på en resa och samla in nya intryck. På resan gör vi nya erfarenheter som vi tar med oss tillbaka. På så sätt är det möjligt att lära sig om det nya som vi mött på resan men också en möjlighet att förstå mer om det invanda och bekanta i skenet av den nya som vi lärt på resan. Ibland reser vi långt bort, där allt är nytt och främmande, ibland går resorna inte så långt utan vi stannar i välkända omgivningar och det vi möter är inte så främmande. När vi möter det nya, gör vi det med det med det välkända som utgångspunkt. Det är de nya erfarenheterna vi tar med oss när vi betraktar det nya. Inom bildningsperspektivet tar lärandet sin utgångspunkt i individens egen, subjektiva erfarenhet vilket innebär att när vi lär, lämnar vi det kända för att möta något nytt och okänt. Lärande handlar på så sätt om en relation och en rörelse mellan det välkända och det okända (Gustavsson, 1996).

Bildningsperspektivet är besläktat med hermeneutiken. Inom bildningsperspektivet finns växling mellan utgångspunkten i det välkända för att därifrån växla över till det nya och okända, tillbaka till det välkända. Bildningsperspektivet avser också en växling mellan individen och kollektivet. Individen utvecklas och utvecklar på så sätt kollektivet, som utvecklas av individers i gemenskap.

Bildning som skapande avser den process i vilken människan tolkar och förstår tillvaron. Erfarenheter skapas genom motstånd där självklarheter omprövas. Att resa till okänd mark gör att vi lär känna något nytt och att vi lär känna något nytt som gör att individen förändras. Bildning, lärande och ny kunskap är inte något mål i sig, utan är istället en process som innebär att

vi utvecklas vidare. Målet flyttas hela tiden framåt allteftersom utveckling sker. Bildning är inte ett sätt att veta utan det handlar istället om ett sätt att vara, som en del av människans livsform. (Skogar, 2005; Gustavsson, 1996).

Olika teorier och tankar kring begreppet bildning har utvecklats genom historien. Gustavsson (1991) delar in i tre olika bildningsideal: medborgarbildningsidealet, självbildningsidealet och nyhumanismens personlighetsbildande ideal. Det bildningsideal som används i denna avhandling har sin grund i självbildningsidealet (jfr Hartman, 2005). Självbildningsidealet betonar individens möjligheter att ta ansvar för sin egen utveckling och fokuserar på den personliga mognaden. Ellen Key (1849-1926) betraktas som en företrädare för självbildningsidealet. För Key var skapande verksamhet införlivat i människan och av betydelse för hela individens utveckling, både den själsliga och den andliga. Key hade en helhetssyn på människan och menade att undervisning har sin utgångspunkt i individens aktiviteter och erfarenheter. Key ville att varje individ skulle utvecklas efter sina erfarenheter till fria individer med ett eget individuellt tänkande. Key var kritisk till skolan som hon menar passiviserar mer än skapar kreativitet och hon såg bildning som ett uttryck för skapande fantasi (Gustavsson, 1991; Hartman, 2005).

Bildning är en fri oändlig process som alltid börjar i varje individs unika livserfarenhet. Även om ungdomarna inte har stor livserfarenhet kommer de alla till konfirmandundervisningen med sina erfarenheter, från sitt speciella sammanhang och med sina speciella tankar kring vad de förväntar sig av sitt deltagande i konfirmandundervisningen. Människan tar form genom bildningsprocessen (Liedman, 2006). Varje individ är unik och en generell tolkning av bildningens mål är att ”den enskilde ska söka närma sig och leva upp till mänsklighetens samlade erfarenheter” (Gustavsson, 1996 s 269).

Bildningsperspektivet innebär också att människan med hjälp av sitt sätt att tolka världen lämnar sig själv för att möta det främmande och det annorlunda. Individen använder sina egna erfarenheter för att tolka det nya och obekanta. Att möta nya sätt att tänka och betrakta världen medför också en fördjupad kunskap om det egna, tidigare kända. Om perspektiven inte vidgas finns en risk att vi fastnar, utan att utvecklas vidare (Gustavsson, 1996). Genom att lära känna andra kulturer och möta andra sätt att tänka lär vi känna vår egen kultur och förstår vårt eget sätt att tänka (Gustavsson, 2007).

Kunskapssynen inom bildningsperspektivet har en inriktning mot kunskap som förebild. Sven-Erik Liedman (2002) menar att bildning idag ofta definieras som ”det man lär sig i skolan” (s 356) men Liedman är kritisk till detta. Han sätter upp fyra villkor för att lärande skall betraktas som bildning. Det *första villkoret* är att kunskap relateras till *mänsklig kunskap*, det

vill säga kunskap som i grunden är praktisk och förankrad i kroppen och därmed är en grundläggande färdighet. Liedman (2002) lyfter fram det lilla barnets kunskapsutveckling som har sin utgångspunkt i kroppen och sinna i samspel med andra människor. Praktisk och teoretisk kunskap måste samspela för att kunskapen skall vara förankrad i människan. För bildning krävs att individen har grundkunskaper men för att kunskapen skall ges möjlighet att utvecklas krävs även orienteringskunskap. En av de viktigaste drivkrafterna för individens bildning är nyfikenhet. Nyfikenheten gäller inte något begränsat område utan kan både handla om det egna specialområdet och om kunskapsvärlden utanför. Det *andra villkoret* innebär att bildning är ett led i *individens livsprojekt* och inte tillhör någon tidsbegränsad utbildning. Allt individer lär sig sätter spår och om vi inte stimuleras till utveckling, stannar vi upp. Kunskap är ett livsprojekt som innebär fördjupning av både grundkunskaper och orienteringskunskaper. Att fördjupa kunskap kan göra att vi utvecklas vidare även inom andra områden. Det *tredje villkoret* för bildning enligt Liedman (2002) är att det måste finnas "*ett avgörande moment av frihet*" (s 358) för individen att välja kunskapsvägar. De grundläggande kunskaperna är nödvändiga och kan inte väljas bort eftersom de är grunden för utvecklingen av bildning. Att lära, bilda sig, kräver engagemang och tid och får inte innebära bestraffning eller belöning via exempelvis betyg. Istället måste individen uppleva att det finns samspel mellan mödan som krävs för lärandet och det egna fria intresset. Det *fjärde villkoret* är att bildningen både skall vara *kollektiv och individuell*. Människan är som individ social även i lärprocessen. Att dela sin kunskap med andra och lyssna på andra är en väsentlig del av bildningen. Samtidigt är bildning ett individuellt livsprojekt. Varje människas bildning har en unik sammansättning som formats av just den individen.

Emilia Fogelklou (1878-1972) för samman bildning och religion genom att en helhetssyn där natur och kultur samspelar. Barnen skulle i skolan få en personlighetsfostran i form av ett "verklighetssinne" och rätten till egna insikter. Det viktiga är att individen, även barnet, får rätt till sitt eget lärande (Skogar, 2005).

Den bärande tanken inom bildningsperspektivet är att individen förändras genom kunskap. Lär- och bildningsprocessen kan beskrivas som en pendling mellan det bekanta och det obekanta, och mellan det närliggande och det avlägsna (Gustavsson, 1996). Inom bildningsperspektivet finns tanken förebilder. Ursprungligen avsågs Gud som förebild men idag utgörs förebilderna av de människor som gått före och åstadkommit något som vi eftersträvar. Detta är bildningens objektiva sida (Gustavsson, 1996). Det finns en tanke inom bildningsperspektivet att världen består av motsägelser som individen skall utveckla sin förmåga att hantera. Det gäller för indivi-

den att skapa en helhet som håller ihop (Bergstedt, 1998). Att veta något om historik, bakgrund och religion i förening med praktisk, konkret erfarenhet, bildar en helhet där olika kunskap vävs in i varandra. Bildning innebär att personlig erfarenhet sätts i samband med teoretisk kunskap. Kunskapsbegreppet inom bildningstraditionen innefattar både områden som att känna, vara, tänka och handla (Gustavsson, 1996).

Bildning handlar om utveckling av individen som helhet, ett sätt att betrakta individen även med en andlig dimension. Utvecklingen av bildningsbegreppet är starkt sammankopplat med den tidiga religiösa utbildningstraditionen. Grundtanken är att religionen ingår som en del av helhetssynen på livet och att livet ingår i religionen. I den dialektiska kunskapssynen finns tanken att även om det finns olika dimensioner eller delar så tillhör de en helhet. Pendlingen mellan delar och helhet är gemensam med den hermeneutiska traditionen, där växlingen mellan delar och helhet är ett sätt att tolka tillvaron (Gustavsson, 1996).

Lärande och förändring

Pedagogikens kunskapsområde handlar traditionellt om områden som fostran, undervisning och utbildning. Grundtanken är att tanke, handling och vetande kan förändras i mötet med andra. Inom det pedagogiska perspektivet finns två aspekter av mänskligt handlande och det är relation till kunskap och relation till värderingar. Pedagogikens utmaning är sammanhang där ett specifikt vetande eller specifika värderingar eftersträvas och inte uppkommer spontant. Förändring av vetande eller värderingar benämns oftast som "lärande".

Inom pedagogiken är studerandet av *lärande* centralt. Lärande avser hur önskvärt handlande uppstår, vilket kan handla om relationen mellan de insatser som görs och det resultat som uppstår i olika situationer (Svensson, 2004b). Lärande kan studeras ur många olika perspektiv. Ett exempel på hur vi kan studera komplexiteten kring lärandet är att betrakta lärandet från utgångspunkten att vi överhuvudtaget lär (Marton & Booth, 2000) eller, som i ett sociokulturellt perspektiv, på hur vi kan undvika att lära (Säljö, 2000). Säljö (2000) definierar lärande som att det handlar om att ta vara på erfarenheter och använda dessa i framtida sammanhang. Fenomenografin diskuterar lärande genom att lyfta fram att vi erhåller kunskap om världen för att på så sätt skapa större förståelse för omvärlden. Lärandet innebär en pendling mellan helhet och delar, med utgångspunkt i helheten (Marton & Booth, 2000). Lärandet innebär att det finns en relation mellan individen och omvärlden som förändras när individen möter ny kunskap.

I denna avhandling avser lärande en förändring av relationen mellan en person och omvärlden. Lärande avser hur en person erfar världen i förhållande till tidigare (Marton & Booth, 2000). Lärande kan betraktas som förståelse (Orlenius, 1999) och handlar då om "en position eller utgångspunkt från vilken individen betraktar och förstår världen". Detta arbete fokuseras inte på utgångspunkten för lärande utan istället på lärandet som *förändring*.

Även "förändring" kan betraktas utifrån olika synvinklar. Förändring kan vara en metod som avser den process som äger rum i samband med det terapeutiska samtalet. I det terapeutiska samtalet förändras individens tanke genom olika former av psykologisk påverkan. Tanken med det terapeutiska samtalet är att människans beteende kan förändras genom olika former av direkt och indirekt påverkan. Det handlar om att "problem" i det mänskliga beteendet hos individen definieras och att detta därefter skall förändras. Det terapeutiska samtalet handlar om att förändra tänkandet så att ett förändrat handlande i sin tur uppnås. Tanken med det terapeutiska samtalet bygger på ett antagande att tanke föregår handling (Watzlawick, 1983).

Förändring kan också studeras med fokus på förståelsen av begrepp. Att på olika sätt studera hur individen förändrar sin förståelse av begrepp benämns inom den anglosaxiska forskningen "conceptual change theory" (begreppsförändringsteori, min översättning). Inom denna forskning studeras hur begrepp förändras genom att de rekonstrueras, organiseras och utvecklas genom tanke och språk. Conceptual change har i huvudsak fokuserat naturvetenskapliga begrepp (jfr Anderberg 1999) men man har även studerat utveckling av politiskt tänkande för att på så sätt göra det möjligt att förstå den nedärvda tradition som ligger bakom förändring av politiskt tänkande (Martin, 1997).

Ett annat sätt att använda förändring handlar om förändring inom organisationer. I Peter Ströms (1997) avhandling om förändringsarbete bland vårdbiträden i hemtjänsten utvecklas en teori om förändringsarbete och lärande i arbetslivet. Här handlar det om förändring av organisationer och hur individerna i dessa organisationer hanterar förändring (Ström, 1997).

Inom det teologiska området finns också exempel på att begreppet förändring använts. Förändring sammankopplas där med mystikerns kunskapsyn och om att förvärva kunskap genom mystisk erfarenhet. Det benämns då som andlig förändring som gör det möjligt för individen att uttrycka och gestalta tro. Detta är en tradition som både har kristna och buddistiska influenser och handlar om mystiska erfarenheter som grund för förändring (Stenqvist, 1994).

I detta arbete har lärande ett tydligt samband med förändring. Förändring som avser hela individens fria utveckling där det finns på förhand givna förebilder och mål men som samtidigt är fri för individen. Inom bildnings-

perspektivet är spänningsfält mellan fri process och givna förebilder centralt (Gustavsson, 1996).

Att undervisa och lära om religion

Religion är ett mångtydigt och väldiskuterat begrepp som inte är så lätt att definiera (jfr Brömssen, 2003; Bauman, 1999; Liedman, 1999). Dock framstår det som oproblemiskt att betrakta konfirmandundervisning som en form av religionsundervisning även om religionsdefinitionen kan vara flytande. När det gäller individens utveckling och relation till religion är den inte avgränsad till konfirmandundervisning. Utvecklingen och relationen för individen när det gäller religion betraktas som en del av individens livsprojekt.

Religionsundervisning kan betraktas ur många olika synvinklar. Konfessionell undervisning avser undervisning inom en religiös organisation, medan icke konfessionell avser allmän religionsundervisning.

Religionsundervisning

En stor del av forskning om religionsundervisning är samlad under benämningar som religionsdidaktik eller religionspedagogik som jag översiktligt beskrivit i avsnittet "Forskningsområdet".

Den kristna kyrkan har en lång tradition av att bedriva pedagogisk verksamhet i det västerländska samhället. Inledningsvis handlade det om att veta något om den kristna läran för att få döpas. Konfirmandundervisningen har rötter i kristna pedagogiska tankar ända från Ordspråksboken, som enligt traditionen skrevs av Salomo som levde ca 960-922 F.Kr., via Martin Luther (1483-1546) och fram till folkskolans införande år 1842.

Bibelns kunskapssyn genomsyras, liksom de flesta religioner, av en utvecklad medvetenhet om hur kunskap om religionen på ett effektivt sätt skall föras över från individer i en generation till individer i nästa generation. I bibeln finns det exempelvis i Gamla testamentets Ordspråksbok, som skrevs på 900-talet f. Kr, en text som ger information om livserfarenhet, insikter, praktiska råd och levnadsregler. Ett annat exempel är en text från femte Mosebok där det står att barn skall läras att följa lagen. Även i Nya testamentet finns texter som på olika sätt handlar om lärande (Kroksmark, 2003). Olika undervisningsmetoder beskrivs i Nya testamentet. Det handlar om:

- Förmedlande metoder: föreläsning, skrivna texter, liknelser, illustrationer och tystnad
- Interaktiva metoder: Samtal, dialog, diskussion, frågor, motfrågor och svar

- Aktivitetsmetodik: Visuell-/åskådningsmetodik, dramatik, föreläsande metodik, projektmetod
- Övriga metoder: Examination, upprepningens metodik och programmerad undervisning (Kroksmark, 2003)

Synen på lärande i Nya testamentet handlar också om att människan har en aktiv roll i lärandet. Det är aldrig Gud ensam som ger kunskap utan lärandet är beroende av att individen är aktiv. Den bärande tanken är att kunskap som människan får personlig erfarenhet av är grunden för att människan utvecklas (Wiedel, 1994).

Den organiserade undervisningen i västerlandet bygger på den hellenistiska och judiskt-kristna traditionen. Längre var klosterekolor och katedralskolor den praktiska verksamhet till vilken pedagogiskt tänkande knöts. Det har varit i kyrkans intresse att människor haft kunskap om tro och därför har kyrkan under lång tid varit bärare av pedagogiskt tänkande. Martin Luther (1483-1546) och protestantismen förstärkte dessa tankar då de betonade att människan skulle etablera en egen relation till Gud. Tidigare hade relationen till Gud etablerats via präster som var de som var utbildade och kunde läsa. För att människan själv skall etablera en egen relation till Gud krävs att de själva kan läsa om Gud. För detta krävdes i första hand två saker. Dels att bibeln översattes till de olika språken, för vår del till svenska, och dels att människorna var läskunniga. Men utöver detta krävdes också en form av bildning för att kunna förstå det man läste i bibeln. För denna bildning användes under lång tid "Martin Luthers Lilla Katekes" där det bland annat finns utläggningar av budorden. "Martin Luthers lilla katekes" blev under lång tid den första och enda läseboken (Svensson 2004b). Användandet av "Martin Luthers lilla katekes" kom att spela stor roll för hur skolan i Europa utvecklades. Att läsa in en text så att den kan återupprepas gjorde att den kunde bli föremål för reflektion och eftertanke under lång tid. Att upprepa texter är ett sätt att undervisa som återfinns inom många andra religioner men som uppfattas som främmande för oss idag (Hartman, 2005). 1919 avskaffades "Martin Luthers lilla katekes" som lärobok. Boken levde dock kvar några år som konfirmandlärobok (Larsson, 1993).

Skolans religionsundervisning var under folkskolans första 75 år förberedande för konfirmationsläsningen. Religionsämnet var det ämne i skolan som tog den mesta av den effektiva tiden men i samband med att Martin Luthers lilla katekes avskaffades som undervisningsbok bröts traditionen att religionsundervisningen var bunden till Svenska kyrkan. Då infördes en icke konfessionell kristendomsundervisning i skolan. Ämnet *religion* infördes år 1962 och skulle då vara en allsidig och saklig undervisning om religion.

1969 blev undervisningen mer elevcentrerad, till skillnad mot stoffcentrerad och den fick en livsfrågeorientering. I Kursplanen för Religionskunskap (Skolverket, 2000) handlar religionsämnet bland annat om kunskaper om religioner och livsåskådningsystem och begreppet ”värdegrund” infördes (Hartman, 1994).

Förändringen av inriktningen av religionsundervisningen i skolan kan sammankopplas med andra begrepp och diskussioner inom närliggande områden. I Sverige har begreppet ”värdegrund” fått stort utrymme liksom undervisning i områden som ”livsfrågor” och ”etik” som har likheter med skolans religionsundervisning. I England finns religionsundervisningen i skolan parallellt med ”Citizenship education” även om det förekommer debatter om att ta bort religionsundervisningen till förmån för ”Citizenship education”. Religionsundervisning förs fram som ett komplement till ”Citizenship education” då det inom religionsundervisningen kan finnas plats för reflektion om etnicitet, samhälle, nationalitet och för att förstå social mångfald (Jackson, 2003; Jackson, 2004).

Religionslärande

När det gäller lärande och förändring inom det konfessionella området är ”tro” ett centralt begrepp. Det finns exempel på utvecklingsscheman för utveckling och förändring av tro som skall ske i olika faser av livet. Tonårstiden, som ju konfirmandtiden är, betraktas som en tid då det finns möjlighet att förändra den religiösa uppfattningen och skapa ett personligt gudsförhållande. Det finns även en modell med tre definierade steg för hur religiös förändring sker. Steg ett är protestfasen som innebär befrielse och avståndstagande. Det andra steget är desorganisationsfasen som präglas av osäkerhet, identifikationsproblem och tomhet. Det tredje steget benämns reorganisationsfasen och innebär att ungdomar skapar självständighet och egen livsstil. Modellen går ut på att ungdomarna under tonårstiden förkastar sin barnatro och via sina tvivel får en egen Gudsrelation (Wiedel, 1994). Det finns dock forskning som både motsäger att det finns en barnatro och att förändring sker enligt ett visst mönster.

Sverige är idag ett samhälle som anses vara sekulariserat, något som även avspeglar sig på barn och ungdomar. Barn och ungdomar utvecklas i relation till samhälle de lever i genom den mellanmänniska dialogen i mötet med andra (Sommer, 1997). Att leva i ett sekulariserat samhället innebär inte att människor är ointresserade av existentiella och religiösa frågeställningar (Brömssen, 2003) utan istället präglas samhället idag av tvivel och sökande, något som påverkar barns och ungdomars utveckling inom det religiösa området. Att det finns utveckling för tro och religiöst tänkande i bestämda steg utgår från att barnen har en barnatro att tvivla på, vilket forskning visar

inte är fallet (Hartman & Torstenson-Ed, 2007). Att religiös förändring skulle gå från ett steg till ett annat enligt ett bestämt mönster motsägs av forskning som visar att olika erfarenheter får olika betydelse för olika individer vilket gör att det inte går att följa ett fastlagt mönster.

Lärandet inom ämnet religion i skolan handlar inte om tro utan undervisningen har istället som mål att eleverna skall lära sig att reflektera, fördjupa kunskaper, utveckla förståelse, bli medvetna om olika aspekter av religion som etik, livsåskådning, religion och etiska uttryck (Sverige Utbildningsdepartementet, 1994). Religionsundervisningen präglas således mer av relationaliteter och livsförståelse än av faktakunskap vilket inte är oproblemiskt (Osbeck, 2006).

Hermeneutik

Den vetenskapliga utgångspunkten för arbetet med denna avhandling var inledningsvis en allmän kvalitativ ansats. Avsikten med den kvalitativa ansatsen var att nå en djupare förståelse för innebörder genom tolkning (Hansson, 2004). Den kvalitativa metoden kännetecknas i denna avhandling av en explorativ ansats. Den explorativa ansatsen kännetecknas av att man söker innebörder i sin kontext genom att förutsättningslöst urskilja delar ur helheten, kontexten (Svensson, 2004a). Under arbetet med avhandlingen utvecklades ansatsen till att bli hermeneutisk.

Hermeneutiken är en vetenskaplig tradition som har sina rötter i renässansen (Alvesson & Sköldberg, 1994). Den utvecklades i första hand som ett sätt att tolka bibeltexter och har sedan vidareutvecklats till att inte bara omfatta texter och tankeprodukter utan även andra typer av tolkande forskning (Ödman, 1979). Hermeneutiken är viktig inom samhällsvetenskaplig forskning då den erbjuder språk och reflektion kring tolkning som bygger på att kunskap inte är något fast och evigt utan föränderligt (Selander, 2005). Inom hermeneutiken söks kunskap och förståelse för innebörder och intentioner hos unika människor och företeelser sedda i sitt sammanhang (Sjöström, 1994). Texterna som tolkas är inte endast producerade texter utan kan vara nedskrivna observationsanteckningar eller intervjuutskrifter (Selander, 2005). Inom hermeneutiken eftersträvas förståelse av texter och utsagor om exempelvis livssituationer och upplevelser. Hermeneutikens växling mellan helhet och delar syftar till att ömsesidigt öka förståelsen för båda sidor. Det handlar om att genom omtolkning skapa nya horisonter för djupare förståelse (Selander, 2005).

Hermeneutiken har utvecklats idéhistoriskt sedan renässansen och har två parallella riktningar, den protestantiska bibelanalysen och det humanistiska studiet av antika klassiker. Bibeltolkning, exegetik, innebär att meningen

med en text endast kan förstås om den sätts i samband med helheten. För att förstå en bibeltext skall den sättas samman med sammanhanget den skrevs i och med bibeln som helhet. På samma sätt kan bibeln som helhet inte förstås utan sina delar. Detta synsätt är ursprunget till den hermeneutiska cirkeln som rör sig mellan del och helhet. Den hermeneutiska cirkeln har utvecklats till en hermeneutisk spiral där rörelsen växlar mellan delar och helhet vilket gör att förståelsen fördjupas i växlingen mellan de båda (Alvesson & Sköldberg, 1994; Eriksson, 2001).

Det finns två aspekter inom hermeneutiken som lyfts fram som väsentliga inom perspektivet, förförståelse och tolkning (Ödman, 1979). Dels handlar det om förförståelsens betydelse som utgångspunkt för att tolka. Förförståelsen utgör utgångspunkten för den hermeneutiska spiralen och finns med under hela tolkningen. Dels handlar det om tolkningen och den hermeneutiska spiralen där det sker en växlingen mellan del och helhet, mellan det enskilda och det gemensamma. I spiral finns en process och en utveckling framåt. Det är inte bara en cirkelrörelse!

Förståelse och förförståelse

Att ha en *förförståelse*, förståelse eller kunskap i olika omfattning inom ett forskningsområde är oundvikligt (Seale, 1999). Förförståelsen är inom hermeneutiken ett grundläggande villkor för förståelse och väsentlig för att reda ut de betingelser under vilka förståelsen äger rum. Gadamer (1997) betonar det omöjliga i att träda ur sin egen situation och att förstå något utanför sig själv. Fördomar och förförståelse är nödvändiga för att göra världen begriplig. Det är nödvändigt att använda tidigare kunskaper och fördomar för förståelsen och att inse att förförståelsen inte kan betraktas som kunskap utan som förhandsuppfattningar och fördomar som måste lyftas fram och erkännas. Förförståelsen ger riktning för var forskaren söker och ger ledtrådar för sökandet. Hermeneutikens uppgift grundas på en polaritet av förtrogenhet och främlingskap (Gadamer, 1997 jfr Hansson, 2004; Thomsson, 2002; Vikström, 2005).

Hermeneutiken kännetecknas av att det finns en medveten reflektion kring den egna förförståelsen under hela forskningsprocessen. Förförståelsen finns med som utgångspunkt för reflektion och ifrågasättande. Vid tolkning är det viktigt att medvetandegöra, så långt det går, vilka förväntningar och farhågor som forskaren har och att pröva tolkningen i ljuset av all information som finns att tillgå (Sjöström, 1994). Granskningen av förförståelsen innebär att bli medveten om de praktiker vi ingår i och hur de inverkar på vårt tänkande. I detta är vi beroende av att kunna tänka logiskt och kontextuellt men framför allt krävs öppenhet för materialet (Ödman, 2004). För-

ståelse är inte fast utan förändras ständigt i takt med ökad förståelse (Ödman, 1979).

Min förförståelse

Något jag reflekterat kring och brottats med under arbetet med avhandlingen är min förförståelse av konfirmandundervisning. Min förförståelse är grundad i flera olika erfarenheter. Dels var jag konfirmand själv i mitten av 1970-talet och för mig var detta starten till ett engagemang som frivillig ledare inom Svenska kyrkans barnverksamhet. Min egen konfirmandundervisning har jag inte något starkt minne av. En annan kontakt med konfirmandundervisning är att mina barn har valt konfirmation. I denna verksamhet deltog jag inte aktivt, jag har däremot lyssnat till deras berättelser om sina upplevelser och det finns med i min förförståelse att jag har varit konfirmandförälder. Min dotter fortsatte som frivillig konfirmandledare och vi har diskuterat konfirmandundervisning utifrån hennes och min erfarenhet. Det som främst har präglat min förförståelse är sammankopplat med mitt tidigare arbete som församlingspedagog inom Svenska kyrkan. I arbetet som församlingspedagog ingick konfirmandundervisning som en del av arbetsuppgifterna. Jag har under åren varit ledare för cirka 15 konfirmandgrupper. Ytterligare kan tilläggas att jag under några år var förtroendevald inom Svenska kyrkan. Min förförståelse grundas således i att både ha varit konfirmand, konfirmandförälder, konfirmandledare, förälder till konfirmandledare och som förtroendevald, det vill säga jag har haft många olika roller. Dock har jag begränsad förförståelse utanför den direkta konfirmandundervisningen. Arbetet som sker på stifts- och riksnivå har jag under arbetets gång fått ökad förståelse för. Min tidigare erfarenhet har också varit begränsad då jag endast arbetat i ett fåtal församlingar och sammanhang.

Jag har, under den tid jag arbetat med avhandlingen, inte haft en aktiv roll i förhållande till konfirmandundervisning utan medvetet koncentrerat mig på forskarrollen i relation till konfirmandundervisning. Däremot har jag varit extra uppmärksam när det gäller att följa vad som skrivs och debatteras om konfirmandundervisningen i media och i det offentliga samtalet. Jag har också på olika sätt försökt skapa en bild av konfirmandundervisning via Svenska Kyrkans tidning, 24tretton¹⁴, aktuella konfirmandläroböcker men även det som skrivits om konfirmandverksamhet i dagstidningar och på Internet. Allt detta för att försöka fånga helheten och de ingående delarna.

¹⁴ 24tretton – Pedagogik i Svenska kyrkan. Tidskrift som ges ut av Svenska kyrkan och vänder sig till anställda, förtroendevalda, och frivilliga i Svenska kyrkan i syfte att bidra med pedagogisk och teologisk kunskap.

Mina tidigare erfarenheter är givetvis något som påverkar mitt sätt att närma mig verksamheten. Det har underlättat att jag haft förtrogenhet med kontexten så att jag visste vem jag skulle kontakta för att etablera kontakt med ungdomar som deltagit i konfirmandundervisning. Jag har också en förtrogenhet med att prata med ungdomar om konfirmation och religion. Det finns däremot en risk att jag förbisett fenomen som dolts på grund av min tidigare förförståelse.

Att avhandlingen är min subjektiva tolkning av konfirmandundervisning är viktigt att veta. Det jag gjort för att öka validiteten i förhållande till *min* förförståelse är att pröva och ompröva resultaten både bland personer som inte har direkt beröring med konfirmandundervisning eller inom kontexten¹⁵, de som arbetar med konfirmandundervisning på olika sätt både på lokal¹⁶ och central nivå¹⁷.

Det finns en mängd kunskap om konfirmandundervisning som jag inte har möjlighet att överblicka. I den svenska kontexten bland människor i medelåldern har de flesta en egen, personlig erfarenhet av konfirmandundervisning. Detta är något som jag märkt under arbetet med avhandlingen. Då och då har jag fått frågan vad mitt forskningsområde är och då jag svarat ”konfirmandundervisning” har många berättat om sina erfarenheter och olika ställningstaganden de gjort. Detta har dock inte gällt de som tillhört någon utomnordisk kultur utan de har i högre grad varit öppet nyfikna.

Att bli medveten om vikten av sin förförståelse och dess betydelse är något som jag eftersträvat. Dock har jag givetvis inte kunnat lösgöra mig från min tidigare erfarenhet utan istället försökt att använda den och reflekterat kring den.

Delar och helhet är utgångspunkten för den hermeneutiska cirkeln. Detta innefattar också att kritiskt granska tolkningssituationen, att urskilja sin egen roll och inse att förförståelsens roll är avgörande för hur vi tolkar. Som forskare är det väsentligt att bli medveten om det sammanhang som tolkningen sker i. Att ägna sig åt vetenskap handlar om att skapa möjligheter att se världen med hjälp av dess innebörder och oss själva som vi inte sett oss tidigare. Det finns dock begränsningar som innebär att det inte går att innefatta allt, men som tolkande subjekt, har vi möjlighet att urskilja ”mening” och på det sättet förstå delar av världens oändlighet (Ödman, 2004).

¹⁵ ”Mitt-seminarium” i oktober 2006 och kontinuerliga dialoger med kollegor.

¹⁶ De som varit ledare i de konfirmandgrupper som ingått har getts möjlighet att läsa manus i olika skeden. Två har gett synpunkter på materialet och de andra har inte haft något att invända.

¹⁷ Resultatet presenterades vid Svenska kyrkans forskardagar i oktober 2007.

Tolkning

Tolkning är ett centralt begrepp inom hermeneutiken. Tolkning är något ofrånkomligt som sker hela tiden och som beskrivits tidigare, kräver insikt om utifrån vilken förförståelse tolkningen sker (Vikström, 2005). Genom att ha insikt om förförståelsen ges möjlighet att finna förståelse och förklaring, handling och reflektion (Selander, 2005). Tolkningen inom hermeneutiken syftar till att skapa djupare förståelse för människors handlingar, tankar, intentioner och existentiella villkor.

Tolkning beskrivs inom hermeneutiken som en cirkelrörelse. Den hermeneutiska cirkeln handlar om att förståelse rör sig från helhet till del och från del till helhet för att på så sätt förstå det hela ur det enskilda och det enskilda ur det hela (Gadamer, 1997; Vikström, 2005). Ett problem som uppstår i och med bilden av en cirkel är att en cirkel är något som återkommer till samma utgångspunkt som tidigare, vilket inte är möjligt i ett historiskt perspektiv. Den hermeneutiska cirkeln har utvecklats till en spiral där det finns en process framåt mot en ökad förståelse (Ödman, 1979). Varje ny tolkning rör sig mellan del och helhet men inte tillbaka till samma utgångspunkt. Varje gång förskjuts utgångspunkten för rörelsen och därmed blir det ingen cirkel utan en spiral som startar från en ny punkt (jfr Falkner, 2007; Gustavsson, 1996).

Att tolka handlar om att sätta sin förförståelse och sina tidigare erfarenheter på spel. Detta kräver en förmåga att föra dialog med de personer som intervjuas. En sann dialog formas och omformas av deltagarna gemensamt. I dialogen sätter individerna sig själva på spel och uppfattningar prövas mot den andres uppfattningar (Gustavsson, 1996). Detta kräver att vi är villiga att ompröva våra uppfattningar. Att nå nya erfarenheter handlar om att vara öppen för att lyssna på andras erfarenheter (Falkner, 2007).

Att, som i denna avhandling, tolka intervjuutsagor måste i första hand göras med intentionen att försöka förstå vad intervjupersonerna avser för att sedan övergå till att mer rationellt pröva och granska (Rönström, 2004). Vid tolkningen av intervjuutskriften eftersträvas förståelse för den upplevelse som ungdomarna haft under sin konfirmandtid för att beskriva konfirmandtidens innebörder. Inom det hermeneutiska perspektivet är resultatet av tolkning inte fastställt en gång för alla utan är ett resultat som skall leda vidare till nya vidare tolkningar.

Tolkning av intervjuutskriften är en aktiv medveten handling under forskningsprocessen. Samtidigt sker det också tolkning på en metanivå under arbetet med avhandlingen. Hela processen, från att arbetet avgränsas, teorier väljs ut, forskningsområdet beskrivs, intervjuerna planeras och genomförs och så vidare, innebär att jag tolkar konfirmandundervisningens för att få fram konfirmandtidens innebörder.

Sammanfattning

Relevanta begrepp och teoretiska utgångspunkter som förekommer i avhandlingen har presenterats i detta kapitel.

I *bildningsperspektivet* är den bärande tanken att individen förändras genom kunskap. Metaforen för bildning är resan som innebär att vi som individer lämnar det bekanta för att resa ut och möta det obekanta. När vi återvänder har vi ny kunskap som gör att vi möter det bekanta på ett nytt sätt. Bildning är som ord sammansatt av orden bild (som i förebild) och bilda (som handlar om att skapa). Med bildning avses en fri oändlig process som tar början i varje individs unika livserfarenheter. Inom bildningsperspektivet är kunskap förankrad i individen och nyfikenhet skall ses som en resurs i kunskapsökandet. Bildning har visat sig vara ett fruktbart begrepp att relatera till konfirmandundervisningen.

Lärande är ett centralt begrepp inom pedagogiken och handlar om att det finns en relation mellan individen och omvärlden som förändras när individen möter ny kunskap. Med lärande avser förändring som uppstår i relationen mellan individen och världen i samband med i en situation där det finns en avsikt att förändra, som exempelvis undervisnings situationen.

Undervisning om religion kan förekomma i olika sammanhang. Den kan dels förekomma i skolan som en icke-konfessionell undervisning men också inom olika religioner, den konfessionella undervisningen. I Sverige har den icke-konfessionella och den konfessionella religionsundervisningen en gemensam historia fram till 1919 då skolan avskaffade Martin Luthers lilla katekes som lärobok och en icke-konfessionell kristendomsundervisning infördes i skolan. 1962 infördes undervisning om religion i skolan. I läroplanen från 1994 (som reviderats 1998) handlar religionsämnet om "kunskaper om religioner och livsåskådningsystem" och begreppet "värdegrund" infördes (Hartman, 1994). I många religioner är det en grundläggande tanke att man vill sprida sitt budskap, vilket innebär att det förekommer någon form av undervisning.

Avhandlingen har en hermeneutisk ansats som lyfter fram förståelse och tolkning som relevanta begrepp. Hermeneutiken syftar till att söka kunskap och förståelse för innebörder och intentioner. Inom hermeneutiken betraktas företeelser i sitt sammanhang. Inom hermeneutiken eftersträvas förståelse genom tolkning av texter och utsagor om exempelvis livssituationer och upplevelser. Inom hermeneutiken har förförståelsen en avgörande betydelse. Förförståelsen är något som är ofrånkomligt och som skall lyftas fram och erkännas och därmed vara en tillgång i forskningen. Min förförståelse präglas av en bred erfarenhet av konfirmandundervisning då jag haft olika funktioner i relation till konfirmandundervisningen.

Den hermeneutiska spiralen är ett sätt att med utgångspunkt i förförståelsen växla mellan del och helhet för att skapa möjlighet att se innebörder av världen och oss själva som vi inte sett tidigare. Tolkning beskrivs som en rörelse som med utgångspunkt i förståelsen rör sig från helhet till del till helhet för att på så sätt förstå det hela i det enskilda och det enskilda i det hela.

5. ATT INTERVJUA OCH TOLKA

Annika: Men jag skall på "konfaläger" då började jag kanske lyssna lite grann sen efter ett tag så faller man bort i alla fall man orkar inte riktigt koncentrera sig, det kan ju vara svårt men nu efter konfalägret så tror jag att jag lyssnar mycket bättre än vad jag gjorde innan. Vad är det nu de pratar om egentligen? Så börjar man tänka. Vi hade lite mera grunderna och då försöker man ta ut grunderna ur predikan och det blir mycket lättare att lyssna då.

För att kunna ta reda på något om konfirmandundervisningens innebörder i ungdomarnas beskrivningar finns olika möjligheter. Det är möjligt att be ungdomarna att skriva berättelser om vad det inneburit för dem eller så kan man göra enkäter med förslagsvis öppna frågor där de kan skriva om sin upplevelse av konfirmandverksamheten. Observationer ger inte ungdomarnas beskrivningar. Mitt intresse var att jag ville träffa ungdomarna och på så sätt få dem att med hjälp av intervjuer berätta om den konfirmandverksamhet de deltagit i. Att möta andra människor och samtala med dem är den grundläggande formen för mänskligt samspel (Kvale, 1997).

Att använda intervjuer för att samla information är ett sätt att föra samtal kring en persons upplevelser, i detta fallet ungdomarnas upplevelser i samband med konfirmandtiden, för att på så sätt göra det möjligt att ta del av den intervjuades upplevelser. För att få kunskap om vad ungdomar varit med om under sin konfirmandtid har kvalitativa forskningsintervjuer genomförts med femton ungdomar. I detta kapitel, redogörs för hur intervjuerna organiserats, genomförts och analyserats. Det börjar med en redogörelse för hur intervjuerna betraktas som data därefter följer en beskrivning av hur datainsamlingen genomförts, därefter beskrivs det konkreta tolkningsförfarandet. Kapitel 6 handlar om "Ungdomarnas berättar om konfirmandtiden" och i kapitel 7 "Konfirmandtidens innebörder". I avsnittet beskrivs medvetna avvängningar som gjorts i samband med intervjuerna.

Att forska handlar om kunskapsbildning. Det blir därför viktigt att ta reda på vilken form av kunskap som eftersöks (Svensson, 2004a). Kunskapsbildningen som skett genom analysens olika faser är utväljande och en stor del av materialet har valts bort.

Grundläggande antaganden

Att forska på en praktik som jag tidigare varit del av kräver att jag har en medvetenhet kring detta och att det finns en medveten strategi hur det kan hanteras (jfr kapitel 4). Alla skeden av avhandlingsarbetet påverkas av förförståelsen på olika sätt, något som jag försökt vara medveten om under arbetet. Att beskriva varje steg i datainsamling och databearbetning är ett sätt som gör att läsaren/granskaren kan följa de steg som gjorts.

Något som utöver förförståelsen bör redogöras för är de antaganden jag gjort. Ett antagande i denna avhandling är att de intervjuade ungdomarna genom att delta i konfirmandundervisningen har en upplevelse som de kan (och vill) berätta om. Det finns också ett antagande om att det är möjligt att tolka konfirmandundervisningens innebörder med hjälp av intervjuer där ungdomarna berättar om sitt deltagande i konfirmandundervisningen.

Syn på intervjun

Den kvalitativa forskningsintervjun kan vara strukturerad på olika sätt. En ytterlighet är intervjuer där en strukturerad och tydligt avgränsad intervjuguide som följer ett strikt mönster används. En annan ytterligheten är att använda en helt ostrukturerad livsvärldsintervju där det inte finns några hållpunkter för samtalet utan samtalet löper fritt endast med ett givet tema. I de halvstrukturerade intervjuer, som används i denna avhandling, har ungdomarna fått berätta om sin upplevelse utifrån de erfarenheter från konfirmandverksamheten som de gjort. Jag har använt en tankekarta (se bilaga 1) som ungdomarna fått titta på som stöd i samtalet. På tankekartan finns korta frågor om några bärande moment från konfirmandtiden. Avsikten var att ungdomarna skulle använda tankekartan som stöd när de berättade om sin konfirmandtid. Syftet med intervjuerna var att skapa underlag för tolkning för att på så sätt skapa underlag för att beskriva konfirmandundervisningens innebörder (Kvale, 1997).

Den halvstrukturerade intervju som genomförts med hjälp av en tankekarta, har fördelen att det var möjligt för ungdomarna att beskriva sin erfarenhet av konfirmandundervisningen utan att de blev allt för mycket styrda av mig. Tankekartan underlättade också att den halvstrukturerade intervjun lättare kunde hållas till syftet med intervjun.

Under intervjuerna behandlades varje individ utifrån sina förutsättningar. Ungdomarna är unika individer med unik erfarenhet från en, för varje individ, unik verksamhet. Personen kan bara i just denna tid av sitt liv delta i denna verksamhet som aldrig tidigare (eller senare) varit exakt likadan. Varje individ har en egen bakgrund till och en egen erfarenhet från konfirmandtiden som kommer att omsättas i ett unikt liv. Det handlar inte om att skapa en objektiv beskrivning av konfirmandundervisningens innehåll utan om att få ett antal (15) beskrivningar av hur dessa ungdomar utifrån sina förutsättningar mött en verksamhet, som är unik.

Intervjudesign

Ungdomarna har intervjuats enskilt. Att intervjuerna genomfördes enskilt har flera olika anledningar. Eftersom jag inte kände grupperna eller ungdomarna var det svårt att sätta samman grupper. Det finns också en risk med grupper eftersom det då kan utvecklas sig så att alla inte får komma till tals och att den som är mest dominant får mest sagt och att några ungdomar kanske inte får komma till tals. Det fanns också en risk att det skulle bli diskussion kring vad som är rätt och fel, något som jag ville undvika. Det fanns risk att det blir en kaotisk intervjusituation som innebär att det blir svårt att få fram vad som sagts av vem när intervjun transkriberades. Det skulle dessutom kunna bli ett problem att hantera en situation där olika uppfattningar korsar varandra (Kvale, 1997). Den väsentligaste orsaken till att jag genomförde enskilda intervjuer var att mitt intresse var de enskilda individernas tankar.

För att tydliggöra att det är ungdomarna som väljer vad de vill berätta har jag inspirerats av narrativ ansats (Kvale, 1997). Narrativ ansats innebär att det finns en strävan att de som intervjuas i så stor utsträckning som möjligt berättar själva (Johansson, 2005). I intervjuerna i samband med detta arbete har ungdomarna fått ett blad med en tankekarta (bilaga 1) som stöd när de berättat. Att använda en tankekarta att prata kring har flera fördelar. Det är ett sätt att flytta fokus från att prata/intervjuas av en främmande person till att berätta om konfirmandtiden fritt med hjälp av en tankekarta. Det är oftast lättare, när man inte känner varandra så väl, att prata om exempelvis en bild än att bara prata fritt. Tankemodellen fungerade också som igångsättare för samtalet och det underlättade för ungdomarna att berätta "fritt" utan att jag, som intervjuare, hela tiden leder samtalet.

Tankekartan gjorde det också lättare för ungdomarna att komma ihåg vad de varit med om. De fick en möjlighet att med hjälp av ord associera kring och återvända till sin upplevelse av sitt deltagande i konfirmandverksamheten.

Tankekartan är utformad på ett sådant sätt att det finns olika moment som förekommer i konfirmandverksamheten. När tankekartan utformades användes "Riktlinjerna för konfirmandarbetet" (Edqvist & Nordström, 2000) som inspiration. Huvudrubrikerna i tankekartan var:

- Före konfirmationen.
- Konfirmationstiden.
- Efter konfirmationen.

Tankekartan kom under intervjun att utgöra bas för vad samtalet handlade om vilket också medverkade till att fokus för intervjun blev tydlig. Vid intervjuerna hade jag också en intervjuguide med några frågor som användes i de intervjuer där ungdomarna inte berättade så mycket. Intervjuerna spelades in med hjälp av en MiniDisc för att på så sätt bevara det som sagts.

Ungdomsintervjuer

Under alla intervjuer är det viktigt att möta intervjupersonerna med respekt. Detta gäller i ännu större utsträckning när forskaren intervjuar ungdomar och barn, då det i intervjusituationen finns en inbyggd ojämlikhet. Att intervjuaren och intervjupersonen inte är jämlika är något som förstärks av att intervjusituationen är utformad av den vuxne. Detta förhållande gäller även i de flesta andra intervjuer men med ungdomar förstärks det och blir extra viktigt att ta hänsyn till. Det är däremot inte så att ungdomar är mindre tillförlitliga. Både barn, ungdomar och vuxna beskriver i en intervju sin subjektiva sanning som är det som forskaren tar del av (Thomsson, 2002). Det har också ett stort värde att ungdomar själva får berätta om sin upplevelse. Historien är full av exempel på när vuxna gör sig till företrädare för ungdomar och glömmar bort att fråga de personer som frågeställningen gäller.

Samtidigt som intervjuer med ungdomar medför att forskaren vid planeringen av intervjuerna måste vara medveten om etiska aspekter och att forskaren måste vara noggrann med att det inte finns någon risk att ungdomarna tar illa av att delta i intervjuerna, är det en skyldighet att låta ungdomarna själva komma till tals när det gäller deras förhållande och liv (Fraser, 2004).

Ungdomarna har själva valt att delta i intervjun och berätta om sin upplevelse. Integritet i samband med mötet med ungdomarna var viktigt när intervjuerna planerades och genomfördes. Följdfrågor, som ett försök att få ungdomarna att berätta mer, kan utgöra problem. Det finns en hårfin skillnad mellan att fråga och ifrågasätta och det handlar också om att ungdomarna inte skall känna sig tvingade att berätta något som de inte vill och kanske ångrar av att de berättat. Det gällde således att vara försiktig med följdfrågor.

När intervjuerna genomfördes var det viktigt att skapa en så god intervju-situation som möjligt. På grund av de etiska överväganden som gjorts i samband med planering av intervjuerna ansåg jag det olämpligt att genomföra traditionella djupintervjuer. Ungdomarna tillbringar största delen av sin tid i skolan där det finns inslag av prestation och bedömning, vilket det också finns i många fritidsaktiviteter. Bra/dåligt och rätt/fel tillhör deras vardag och i intervjun ville jag undvika att uppfattas som dömande. Det är ungdomarnas berättelser jag vill fånga och i dessa berättelser finns inte fel och rätt, inget som är sämre eller bättre, utan allt de berättar är sant för dem. Ungdomar funderar mycket över vem de är och om det de tänker är "rätt". Det är viktigt att hålla isär den informerande frågan från ifrågasättande, som lätt kommer fram. Jag ville under intervjuerna absolut inte få ungdomarna att känna sig ifrågasatta. Jag hade en ambition att intervjuerna skulle vara positiva upplevelser för de intervjuade.

Etiska överväganden

Att ha ett förhållningssätt som är medvetet etiskt är något som alla intervjuer kräver. Att forskaren som genomför intervjuerna visar respekt gentemot sin intervjuperson är något som alla forskare måste utveckla en medvetenhet om. Att skriva en avhandling som handlar om vad ungdomar uttrycker i samband med religions- och trosfrågor ställer stora krav på etisk medvetenhet. Enligt Vetenskapsrådets "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (Gustafsson, Hermerén & Petersson, 2005) finns ett individskydds krav. Detta krav innebär att deltagare inte får komma till skada. Individskydds kravet förtydligas med att man måste få samtycke, erbjuda konfidentialitet och ge insikt i hur forskningsmaterialet kommer att användas. Förutom att det gäller religions- och trosfrågor är de medverkande intervjupersonerna ungdomar under 18 år, vilket innebär att de inte är myndiga. Detta sammantaget gör att etiska överväganden blir extra viktiga.

För att tillgodose etiska krav är alla namn i texten utbytta när det gäller ungdomarna, och borttagna när det gäller exempelvis lägergårdar, skolor, ortsnamn och ledarnas namn. Dessutom finns inte sådana uttalanden från ungdomarna med som direkt kan härledas till deras familj.

Samtycke har inhämtats skriftligt från både föräldrar *och* informanter (se bilaga 2). Att inhämta samtycke från föräldrarna var nödvändigt då informanterna är omyndiga. Av respekt för de deltagande ungdomarna fick de också skriva under. Det är deras berättelse som utgör materialet (inte deras föräldrars) och därför ansåg jag det viktigt att också ungdomarna skulle ge sitt skriftliga samtycke. På tankekartan (eller i min intervjuguide) fanns inga frågor om ungdomarnas tro och livsåskådning. Ungdomarna har ibland

spontant berättat hur de tänker när det gäller trosfrågor och i därför finnas det med i redovisningen av intervjuerna.

Intervjuerna

I detta avsnitt beskrivs de avvägningar som jag gjort när intervjuerna planerades och genomfördes. De olika konfirmandgrupperna som valts ut beskrivs utifrån de förutsättningar som var grunden till att de är med. Jag beskriver också mitt tillvägagångssätt när intervjuerna genomfördes.

Urval

Övervägande som gjorts i samband med urvalet handlade först om att avgöra vilka konfirmandgrupper som skulle kontaktas för att på så sätt få kontakt med ungdomar som skulle intervjuas. Sex olika konfirmandgrupper med olika karaktär och inriktning valdes ut. De olika grupperna som ingår i materialet kan karaktäriseras på följande sätt:

- Vintergrupp i stadsförsamling. (A1)
- Vintergrupp i landsbygdsförsamling. (A2)
- Sommargrupp i förortsförsamling (förort till större stad). (B1)
- Sommargrupp i förortsförsamling (förort till mellanstor stad). (B2)
- Sommarläger där 50 % av deltagarna i konfirmandgruppen går i särskola. Huvuddelen av konfirmandverksamheten är förlagd till sommarlovet. (C1)
- Sommarläger som med scoutinriktning. Huvuddelen av verksamheten är förlagd till sommarlovet. (C2)

Jag har försökt att skapa ett brett urval av konfirmandgrupper från församlingar med olika förutsättningar och organisering. Det breda urvalet av olika konfirmandgrupper är gjort utifrån att jag inte ville ha en beskrivning som går att relatera till en specifik grupps verksamhet.

Intervjuerna har genomförts med ungdomarna 1-3 månader efter själva konfirmationen. Tanken med detta var att ungdomarna skulle ha skapat någon form av distans till sin erfarenhet vilket ökar möjligheten att berättelserna skulle bli reflekterade och genomtänkta. Samtidigt var det viktigt att det inte var för lång tid efter konfirmationen eftersom det då fanns en risk att ungdomarna glömt vad de var med om när de deltog i konfirmandverksamheten.

Genomförandet av intervjuerna

Planering av intervjuerna inleddes med att jag tog kontakt med personer som arbetade i de sex församlingar som valts ut och frågade om det var möj-

ligt för mig att intervju ungdomar från "deras" konfirmandgrupper. Det var både församlingspedagoger och präster jag kontaktade. Samtliga som kontaktades var positiva till mitt besök. Jag besökte konfirmandgrupperna 1-2 veckor före konfirmationen på en tid som ledarna fick bestämma. I några av grupperna deltog jag i en andakt, fikastund eller annan aktivitet i anslutning till att jag fick möjlighet att prata med konfirmanderna. Mina besök i konfirmandgrupperna innebar att jag fick komma in i en miljö som inte så ofta får externa besökare.

Vid besöken var det konfirmandledarna som fick avgöra när det var lämpligt att bryta in i undervisningen med information om forskningsprojektet. Ibland fick jag träffa hela gruppen och ibland fick jag träffa mindre grupper av konfirmander i exempelvis en fikapaus (det fikas mycket i Svenska kyrkan!). När jag träffade ungdomarna inledde jag med att presentera mig, mitt arbete och syftet med mitt besök. Då jag mötte mindre grupper eller delar av en grupp frågade jag direkt om det var någon som ville delta i en intervju. Om det var en stor grupp gick jag, efter presentationen, runt i gruppen. Jag frågade då ungdomarna om de var intresserade av att delta och de som svarade ja antecknade de sitt namn, sitt telefonnummer och sin e-postadress på en lista jag hade med mig. För många var det viktigt när de antecknade sig att det senare fanns möjlighet att säga nej.

För att alla grupper skulle få en så likartad information som möjligt och att inget skulle glömmas bort hade jag förberett den muntliga informationen i några punkter jag ansåg viktiga. Punkterna handlade om att intervjuerna skedde i samband med skrivande av min avhandling och att jag i det arbetet såg det som viktigt att ungdomar själva gavs möjlighet att berätta om sina upplevelser. Jag berättade också att jag behövde deras föräldrars tillstånd eftersom de var omyndiga och att jag skulle besöka fler konfirmandgrupper och att jag ville intervju några ungdomar från varje församling. Avslutningsvis berättade jag att jag verkligen var intresserad av vad de hade att säga, att de skulle vara anonyma när jag skrev om dem och att det var frivilligt att delta.

Många ungdomar var tveksamma att anmäla sitt intresse för att medverka i intervjuerna, vilket inte är så svårt att förstå. Det krävdes att de skulle träffa en helt ny människa ensamma, i en helt ny situation. Det var därför inte alltid så lätt att få dem att anmäla sig eller att komma till intervjun även om det fanns några som antecknade sig utan att tveka. Ibland gjorde de det med förbehållet att de alltid kunde hoppa av.

När det hade gått 1-3 månader efter konfirmationen påbörjades kontakterna inför intervjuerna. Detta styrdes av att grupperna hade olika förutsättningar. Det som först måste avtalas med ungdomarna var att hitta en plats för intervjun. Det viktigaste var att platsen skulle kännas någorlunda välbe-

kant för ungdomarna. Dels skulle de ha möjlighet att ta sig dit enkelt och dels skulle de känna sig bekväma och rimligt avslappnade. När det gällde grupperna A och B betraktade jag de lokaler som ungdomarna stiftat bekantskap med under konfirmandtiden som välkända, lokaler som tillhörde församlingen. Det jag vann då var att ungdomarna dessutom befann sig i den miljö där de upplevt en stor del av det som var föremål för intervjun. Däremot var det svårare med grupp C eftersom det inte fanns någon naturlig mötesplats då de vistats på läger under större delen av konfirmandtiden. Jag tog därför först kontakt med ungdomarna för att tillsammans med dem komma fram till en lämplig lokal (skola eller församlingsgård) dit de enkelt kunde komma och där de kände sig trygga. Jag förlorade då ambitionen vara i den miljö där ungdomarna upplevt konfirmandundervisningen men det var den bästa lösningen i relation till förutsättningarna.

Beskrivningen av det fortsatta arbetet med datainsamlingen underlättas om de sex konfirmandgrupperna redovisas som tre olika intervjuomgångar eftersom det delvis fanns olika förutsättningar i grupperna beroende på hur gruppen var organiserad.

A-grupperna

Intervjuerna med A-grupperna gjordes under juni 2005. A1 och A2 var grupper som påbörjat sin konfirmandtid under hösten 2004 och som konfirmerades i maj 2005. Detta blev en inledande omgång med intervjuer som till viss del kan betraktas som en pilotstudie. Intervjuerna sammanställdes för att avgöra om tillvägagångssättet var tillfredsställande för att uppnå syftet. Intervjuerna gjordes i de egna församlingarnas lokaler.

Kontakt med A-gruppen inleddes med att jag först kontaktade församlingarna som mycket välvilligt ordnade lokaler. I en församling upplät kyrkoherden sitt arbetsrum, i en annan fick jag låna nyckel till en samlingslokal. För att etablera kontakt med ungdomarna skickade jag e-post till dem som uppgett en e-postadress för att senare påminna med brev där jag angav vilka olika tider som ungdomarna kunde välja mellan. De som inte uppgett e-postadress skickade jag brev till vid två tillfällen. Jag upptäckte då att det fanns vissa svagheter med att använda e-post. För det första uppstår osäkerhet om ungdomarna läser sin e-post eller ej och för det andra innebar det ibland svårigheter att tyda handskrivna e-postadresser. Detta blev ett arbets sätt som visserligen inte var tidsödande men samtidigt visste jag inte vilka som avsiktligt inte svarade eller vilka som inte nåtts av informationen. Det som inledningsvis inte var så tidsödande ledde till att jag istället fick ringa och skriva brev till ungdomarna, vilket i sin tur i slutänden inte medförde någon tidsvinst vilket gjorde att jag valde att frånga att använda e-post i nästa intervjuomgång.

B-grupperna

Intervjuerna med B-grupperna gjordes under september 2005. Grupperna var så kallade sommarkonfirmander som gått i kyrkan hela läsåret men huvuddelen av undervisningen bedrevs under några sommarlovsveckor i den egna församlingen i anslutning till ett läger. Intervjuerna gjordes i den egna församlingens lokaler.

Inför intervjuerna med B-gruppen kontaktade jag, liksom i A-gruppen, församlingarna först. Jag bestämde då inte bara att jag fick komma utan också vilken dag som passade dem när det gällde tillgänglighet av lokal, öppettider och andra rutiner för att kunna göra intervjuerna i deras lokaler. Jag ringde ungdomarna för att fråga om de kunde komma till församlingsgården vid ett visst tillfälle för att låta sig intervjuas. Detta gav ett bättre resultat och dessutom var jag säker på att jag nått de ungdomar som anmält sig och kunde dessutom fråga om jag fick återkomma om de var tveksamma. Något som jag inte behövde utnyttja.

C-grupperna

Intervjuerna med C-gruppen gjordes under september 2005. Grupperna, C1 och C2, var lägerkonfirmander, det vill säga de träffades någon enstaka gång under året, på så kallade förträffar, för att sedan vara på läger under fyra veckor under sommaren. Internatkonfirmandgrupperna har hela södra Sverige som upptagningsområde och organiseras inte av en enskild församling utan de är underställda biskopen. Här var intervjuplatsen inte lika självklar då intervjupersonerna inte bodde i anslutning till den plats där konfirmandundervisningen ägt rum. Det var nödvändigt att hitta andra lokaler för att genomföra intervjuerna. Dessa lokaler skulle vara platser där ungdomarna kände sig trygga och som det var möjligt att få tillgång till. Det löstes genom att jag mötte fem av ungdomarna i deras skola och en av ungdomarna i hennes hemförsamlings lokal.

Ungdomarna i grupp C började jag med att ringa till för att bestämma var det skulle vara lämpligt att vi träffades. Jag frågade vilken skola de gick på och om skolan kunde vara en bra plats att träffas på. Att ordna intervjun på skolan fungerade tre av fyra gånger. Den fjärde personen gick på högstadiet på en annan ort än bostadsorten och hade dessutom Prao under den vecka jag föreslog tid intervjun. Vi träffades istället i en församlingslokal, som var känd av intervjupersonen sedan tidigare. När vi hade bestämt lokal och vilka dagar som det inte skulle kollidera med fritidssysselsättningar och annat kontaktade jag skolor och församling. Församlingen var inget problem men i skolan var det viktigt att få tag i någon som kunde svara på om det gick bra att intervjun skedde på deras skola. När platsen för intervjun var klar ringde

jag tillbaka till ungdomarna för att bekräfta tid och plats för att sedan skicka en bekräftelse och informationen till föräldrarna för påskrift.

Vid besöken i A-grupperna delade jag ut informationsblad till de ungdomar som skrev på att de var villiga att ställa upp på en intervju. På informationsbladet fanns en talong som föräldrarna och ungdomarna skulle skriva på. Detta visade sig inte vara någon fungerande rutin eftersom ungdomarna hade svårt att hålla reda på informationsbladet i 1-3 månader. Det blev nödvändigt med nya lappar, ibland i flera omgångar. I de återstående intervjuerna skickade jag hem informationsbladet med post när tid och plats för intervjun var fastställd. Detta blev då också en påminnelse om vad vi kommit överens om. Det fungerade väl, även om det fanns tillfällen då det var nödvändigt att skicka flera informationsblad och ringa för att påminna.

För att skapa överblick följer här en sammanställning av konfirmandgrupperna och de ungdomar som kontaktats inför intervjuerna.

Konfirmandgrupp	Antal ungdomar som skrev upp sig vid besöket	Antal ungdomar som intervjuades
Vintergrupp i stadsförsamling A1	5	2
Vintergrupp i landsbygdsförsamling A2	8	3
Sommargrupp i förortsförsamling (förort till större stad) B1	7	2
Sommargrupp i förortsförsamling (förort till mellanstor stad). B2	4	2
Sommarläger där 50 % av deltagarna i konfirmandgruppen går i särskola. C1	12	4
Sommarläger som med scoutinriktning. C2	6	2
Totalt	42	15

Tabell 2. Ungdomar som antecknade sig och medverkade från respektive grupp.

Att det blev fler som skrev upp sig än som sedan intervjuades har flera anledningar. För några ungdomar från varje grupp var det självklart och oproblematiskt att skriva upp sig och de gav intryck av att de tyckte det var kul och spännande. Ibland var ungdomarna mycket tveksamma till att

anteckna sig. De frågade vad det innebar och vad som krävdes av dem. Många hänvisade till att de hade mycket att göra och säkert inte hade tid när intervjuerna skulle genomföras. Att många var tveksamma när de skrev upp sig blev tydligt när jag tog kontakt med dem igen. Jag skickade e-post eller ringde och då var det några som avböjde. En grupp avvek dock. Från gruppen C1 var det många som skrivit upp sig. För att inte få för många från denna grupp i relation till hela materialet började jag att kontakta de ungdomar som befann sig geografiskt närmast Lund, min utgångspunkt, av praktiska skäl. De fanns i några mils radie runt Lund och var alla villiga att ställa upp för intervju.

Reflektion kring intervjuerna

Att genomföra intervjuerna var en skiftande upplevelse. Att bestämma tid (och plats för dem som varit lägerkonfirmander) var inte alltid så lätt. Ungdomarna hade skola, läxor och fritidsaktiviteter att ta hänsyn till. Nästa problem var att i något fall dök ungdomarna aldrig upp utan jag fick ringa och påminna dem. Då kom de oftast men i något fall åkte jag tre gånger för att genomföra intervjun. Ett annat problem att hantera var lappen som ungdomarnas föräldrar skulle ha skrivit på. Några intervjuer genomfördes utan att jag hade fått påskriften lapp men jag skrev aldrig ut intervjun förrän jag hade lappen påskriften. I något fall fick jag skicka två påminnelser hem, samt ringa för att slutligen få föräldrarnas påskrift. När väl alla praktiska faktorer hade avverkats var intervjuerna i de flesta fall inspirerande upplevelser. Alla ungdomar utom två pratade engagerat om sin konfirmandtid. Det fanns dock två av ungdomarna som gav ett blygt intryck och som inte berättade lika självklart om sin konfirmandtid. Jag uppfattar dock att deras berättelser var viktiga eftersom de skapar balans i materialet som annars hade uteblivit. I deras berättelser finns tankar som gör att jag får uppfattningen att de var osäkra i fler situationer och att det inte var något specifikt för intervjusituationen. I kontakten med ungdomarna betraktar jag det som en fördel att jag var förtrogen med konfirmandverksamhet i allmänhet och att jag är bekväm i situationen att prata med ungdomar.

Ungdomarnas beskrivningar av konfirmandundervisningens innebörder är fångade vid ett enskilt tillfälle. Beskrivningar kan ändras under tiden och om de tillfrågades vid en senare tidpunkt är det möjligt att det varit annorlunda.

Tolkning av intervjuerna

Databearbetningen påbörjas i samma stund som planeringen av intervjuer påbörjas. Med detta menas att redan när en intervju planeras finns det möj-

lighet att påverka hur resultatet senare kommer att tolkas. Genom hela arbetet, från tanken på hur datainsamlingen skall gå till ända tills avhandlingen är färdigskriven pågår, sker bearbetning av data (Miles & Huberman, 1994). När alla intervjuerna var genomförda och transkriberade var det dags för en mer fokuserad tolkning. Inledningsvis läste och lyssnades jag igenom materialet för att få en helhetsbild.

Transkribering

När intervjuerna genomförts, spelats in och avlyssnats en första gång skrev jag ner mina sammanfattade, spontana reflektioner. Därefter skrev jag ut intervjuerna så ordagrant som möjligt. Längre pauser, hostningar, skratt, "mm" och "hm" togs med. Dessutom gjorde jag anteckningar som exempelvis "nervöst", "osäkert" inom parentes om det uppfattades som väsentligt för tolkningen. Därefter avlyssnade jag intervjuerna en gång till för att kontrollera att utskriften överensstämde med inspelningen. Intervjucitaten som återges i avhandlingen är dock en omskrivning till "skriftspråk". Jag kan höra ungdomarnas röster så som det var vid intervjuerna men när talspråk skall omtolkas till skriftspråk måste det omtolkas så att den levda meningen i det ursprungliga samtalet träder fram (Kvale, 1997).

Intervjuerna sparades i ett datorprogram för kvalitativ databearbetning, Atlas TI. Jag har inte använt analysfunktionen i Atlas TI men däremot kodat materialet i programmet vilket varit en stor hjälp i arbetet med analysen för att på så sätt hitta i materialet som totalt kom att bestå av tvåhundra-trettioåtta (238) A4 sidor i Times New Roman, 12 punkter.

Tolkning

Tolkning är något som görs hela tiden. De avvägningar som görs när det gäller avgränsningar, urval och beskrivningar innebär tolkning av konfirmandundervisningen. Här beskrivs den tolkningen som innebär det aktiva, konkreta arbetet för att beskriva konfirmandundervisningens innebörder så som de framkommit i intervjuerna.

Bildningsperspektivet har inneburit att det skett en växling mellan att utforska meningsenheter som finns i ungdomarnas uttalande och det sammanhang, den kontext, där de uttalats. Det har skett en växling mellan det tidigare kända och det okända, mellan det bekanta och det obekanta. En resa ur förförståelsen in i det okända för att sedan återföras till det tidigare kända med ny kunskap (Gustavsson, 1996). Det finns också en intention att ta hänsyn till det sammanhang i vilket uttalanden är gjorda under intervjun och vem som har gjort uttalanden. Det finns således hela tiden ett försök att få fram det som finns i materialet utan att förlora kopplingen till den enskilda individen och den enskilda gruppen (Svensson, 2004a).

Tolkningen har inspirerats av den hermeneutiska cirkeln, eller snarare en spiralen, som handlar om en växling mellan del och helhet som hela tiden ökar förståelsen för att tolka vidare (Ödman, 1979). Spiralen har till skillnad mot cirkeln en utveckling framåt för utveckling och ökad förståelse. Läsningen har växlat mellan att betrakta ungdomarnas femton beskrivningar av sina erfarenheter av konfirmandverksamhet som en helhet och varje persons beskrivning som en del av denna helhet. På detta sätt kunde intervjuerna speglas i relation till varandra och till materialet som helhet och det blev det möjligt att skapa en mer genomarbetad tolkning av materialet. Analysen har gjorts med utgångspunkt i de uttalanden som på olika sätt hör samman med konfirmandundervisningens innebörder i ungdomarnas beskrivningar.

Analysen har dokumenterats under hela processen. Beskrivningen av denna process har gjorts för att skapa genomskinlighet och därmed göra det möjligt att följa hur resultatet har vuxit fram. Beskrivningen av analysen är uppdelad i fem olika faser. Faserna beskrivs som särskilda delar som går att separera från varandra. Detta får dock betraktas som en konstruktion för att göra det möjligt att beskriva hur det gått till. Om processen skulle beskrivas som den gick till skulle den beskrivas som en böljande process där olika faser av analysen gått in och ut i varandra utan en tydlig början eller ett tydligt slut.

Under alla faserna har olika sätt att organisera materialet i mönster prövats och förkastats. Vid flera tillfällen hittades mönster i materialet som när de prövades visade sig vara ohållbara och missvisande. Dessa ohållbara och missvisande modeller som förkastats har samtidigt varit till hjälp för att komma vidare i analysen i strävan mot att ge en så rättvisande bild av intervjuaterialet som möjligt.

Steg 1 – Inledning

Som redan beskrivits påbörjades arbetet med att tolka intervjuerna redan då de planerades. Det inledande steget var den tolkning som gjordes i samband med insamling, utskrift och översiktlig genomlysning av materialet.

Steg 2 – Kategorier

I steg 2 lades materialet in i databearbetningsprogrammet AtlasTI. Där kategoriserades det första gången utifrån de teman som hittades. De teman som fanns i materialet var:

Ungdomarna berättade om *bakgrund och tiden före*: Familj, Fritid, Förväntningar, Gudstjänst: före konfirmation, konfirmationsmotivation, Konfirmationen – hemma, Presenter, Relation till konfirmation – före, Relation till kyrkan - före konfirmation, Sätt att vara före konfirmationen.

Ungdomarna berättar om *konfirmandundervisning*: Form, gudstjänst under tiden, innehåll, kamrater – konfirmandtiden, kommentarer – konfirmandtid, konfirmationen, ledare, skola

Ungdomarna berättade om vad *konfirmandundervisningen inneburit*: Förändrad relation kyrka, förändrat sätt att vara, förändring, förändring – kamrater, förändring – vetande, förändring – övrigt, lärande – livet, ny kunskap, tro.

Grupperingen av koder är gjord med utgångspunkt i intervjuguiden där det fanns en uppdelning mellan ”Före konfirmand tiden” – ”Konfirmandtiden” – ”Efter konfirmandtiden”. Vilket också är utgångspunkten för hur resultatet redovisas i kapitel 6.

Steg 3 – Innebörder

I steg 3 sammanställdes det som ungdomarna beskrivit om sin bakgrund och det som varit avgörande för deras val att konfirmeras. Här finns också en sammanställning av vad ungdomarna haft för relation till kyrkan före konfirmationen. Det finns också berättelser om hur ungdomarna uppfattar konfirmationens innebörder. Detta blev synligt i intervjuerna dels när de berättade om sina förväntningar men också när de berättade om vilken roll presenterna spelat.

Detta ledde fram till beskrivningen av konfirmandgruppernas organisation så som de framträder i ungdomarnas berättelser. Det ger ingen heltäckande beskrivning av grupperna men ger beskrivning av de innebörder som ungdomarna lyfter fram. Ungdomarna beskriver också den undervisning som de deltagit i och ställer den ofta i relation till skolans undervisning. Därför görs en sammanställning där konfirmandundervisningen jämförs med skolans undervisning med utgångspunkt från ungdomarnas beskrivningar. Det finns också en redogörelse för tolkningen av vad konfirmandundervisningen inneburit för ungdomarna efter konfirmationen.

Steg 4 – Förändringsmönster

Detta steg blev det mest omfattande steget i tolkningen. Här gjordes en mer omfattande tolkning kring vad förändring och lärande innebar för ungdomarna. Orsaken till detta var dels att detta är det steg som leder vidare och kan sägas utgöra någon form av övergripande innebörd men också att det var den del som kunde knytas till bildningsperspektivet.

Det mest framträdande begreppet ungdomarna använde när de berättade om sitt deltagande i konfirmandundervisning och vad det inneburit för dem kan sammanfattas med att det handlade om ”förändring”. ”Förändring” är det begrepp som utgör det genomgående temat som framträtt när ungdo-

marna berättat om konfirmandtiden i intervjuerna. Förändring som kan kopplas samman med definitionen av lärande.

I detta arbete blev det tydligt att ungdomarna berättade om förändring på olika sätt. Det visade sig att ungdomarna berättat om förändring med hjälp av många olika uttryck. Det finns dock ingen ambition att värdera de olika uttrycken. Exempel på hur ungdomarna berättade om förändring var: att de gjorde annorlunda, de förstod på nytt sätt, de kände annorlunda, tänkte annorlunda, visste mer, hade lärt sig, kunde mer. Dessa uttryck kan delas in i förändrad handling och förändrad reflektion. Det framkom också i ungdomarnas uttalanden att det fanns de som inte upplevt någon förändring vilket gör att det också finns en kategori för de ungdomar som berättat att de inte förändrats.

När detta var färdigt gick jag tillbaka till hela intervjumaterialet för att se ungdomarnas uttalande i sin intervjukontext. Det gjordes då en uppdelning mellan de uttalande som gjorts i samband med en direkt fråga till ungdomarna om de ansåg att de "förändrats", "ändrat" "tagit med sig i framtiden" eller om uttalanden om förändring var något som de själv berättat med eller utan intervjumodellen som utgångspunkt. Det som kom fram beaktades, när sammanställningen gjordes, vilket innebär att det gjordes en åtskillnad mellan de spontana uttrycken för förändring och det som ungdomarna berättat om i samband med en fråga från mig. En översikt av förändring när det gällde reflektion eller handling för varje individ skapades och den utgjorde underlag för deras placering i förändringsmönstret.

Sammanställningen blev utgångspunkt för en indelning av ungdomarna förändringsmönster efter deras beskrivningar av förändring.

Förändringsmönster	Förändring av			
	TANKE ↑ ↓ HANDLING	TANKE (handling)	HANDLING (tanke)	Avgränsad förändring av tanke eller handling
Betydande förändring				
Begränsad förändring				
Ingen förändring				

Tabell 3. Förändringsmönster

Denna tabell med ungdomarna inplacerade kommer att presenteras (i kapitel 6) och diskuteras (i kapitel 7).

Metoddiskussion

Vad säger då resultatet från intervjuerna om ungdomarnas upplevelser under konfirmandtiden? I intervjuerna med de femton ungdomarna finns deras beskrivningar om sin konfirmandtid. Dessa ungdomar är inte utplockade för att vara speciellt representativa utan urvalet gjordes med utgångspunkt att de skulle komma ifrån konfirmandgrupper som ansågs vara fungerande och att det fanns ledare som bedrev ett aktivt konfirmandarbete. Att det var just de femton ungdomarna som jag intervjuade berodde på att de var villiga att träffa mig och berätta om sin konfirmandtid.

Att urvalet skett genom att ungdomarna själva fått anmäla sig som deltagare i intervjun kan ha bidragit till det positiva resultatet och att många av ungdomarna uttrycker en positiv syn på sin konfirmandtid. Det kan vara så att det finns ett större intresse att ställa upp på att intervjuas om det man är positivt inställd till i motsats till det man inte tycker om. Samtidigt så kan det också vara så att man hellre vill prata om något som man tycker är dåligt och vill klaga på men det finns det inte exempel på i materialet.

Ungdomarnas berättelser är nedslag en bestämd tid efter konfirmationen och med största sannolikhet hade svaren varit annorlunda om de tillfrågats efter en längre tid då de fått andra erfarenheter som gjort att deras uppfattning om sin upplevelse kanske förändrats.

Sammanfattning

I kapitlet beskrivs genomförandet och de avvägningar som gjorts i samband med intervjuerna och tolkningen av dessa. De kvalitativa, öppna forskningsintervjuerna gjordes med hjälp av en intervjumodell med vilken ungdomarna hade möjlighet att berätta fritt om sin konfirmandtid. Ungdomarna uppmuntrades på så sätt att berätta sin egen berättelse utan att jag styrde. Jag besökte de sex medverkande konfirmandgrupperna under slutet av konfirmandtiden, strax innan konfirmationen och de som ville anmälde sitt intresse att medverka i intervjuerna. Det blev slutligt femton ungdomar som medverkade.

Tolkning av intervjuerna påbörjas redan i första planeringen av tillvägagångssätt för intervjuerna. Detta arbete fortsatte när intervjuerna transkriberades och fortsatte i olika steg fram till att denna text färdigställdes. Första steget av tolkningen utgjordes av planering av intervjuerna, när intervjuerna genomfördes och när de transkriberades. Andra steget skedde genom att intervjuutskriften kodades. I det tredje steget sammanställdes en beskriv-

ning av ungdomarna och konfirmandgrupperna som medverkat i intervjuerna. Det fjärde steget innebar att ett förändringsmönster sammanställdes för att på så sätt skapa möjlighet att beskriva den förändring som ungdomarna berättar om i intervjuerna.

6. UNGDOMARNAS BERÄTTELSE OM KONFIRMANDUNDERVISNING

Veronika: ...alltså att man aldrig riktigt är ensam innan så har man tänkt mycket på att det är ingen som bryr sig om mig jag är alltid så ensam men med detta så kände man att man fick... man fick uppskattade typ sig själv mer alltså om... dom alla fick en att må så bra så jag tror att man fick det kanske förde med att man fick tänka allting.. att man fick se allting från den ljusa sidan och det tror jag att man gjorde lite för man fick de funderingarna som gjorde att man pratade med sina kompisar sånt där och olika samtal och diskussioner som har fått en att förstå lite bättre och fortfarande det med döden från mig dom tankarna, bättre tankar om det.

Veronika beskriver hur hon uppfattat konfirmandundervisningen hon deltagit i. I detta kapitel redogörs för resultatet av tolkningen av ungdomarnas berättelser, det vill säga konfirmandundervisningens innebörder. Först redogörs för hur ungdomarna och konfirmandgrupperna framträtt i berättelserna. Därefter redogörs för vad ungdomarna berättat om sina tankar före konfirmandtiden. Det är de motiv de hade när de valde konfirmation och konfirmationens betydelse för dem. Därefter följer en redogörelse för det ungdomarna berättat om konfirmandtiden de deltagit i. I nästa del redogörs för vad ungdomarna berättat om tiden efter konfirmandtiden, den framtida relation som ungdomarna tänker sig att ha till kyrkan och vad konfirmandtiden betytt för dem efteråt. Slutligen tolkas den förändring som ungdomarna berättat om i ett förändringsmönster där tolkningen av ungdomarnas berättelser knyts samman.

Den första delen har karaktär av deskriptiv redogörelse för vad som framkommit i ungdomarnas berättelser om dem själva och de konfirmandgrupper de medverkat i. Nästa avsnitt handlar om tiden före, under och efter

konfirmandundervisningen, därefter följer en tematiserad tolkning. I avsnittet om "Förändringsmönster" finns en fördjupad tolkning av ungdomarnas berättelser.

Presentation av intervjuerna

Här följer först en kort presentation av ungdomarna som intervjuats och de grupper som de medverkat i.

Presentation av ungdomarna

De ungdomar som medverkade i intervjuerna blev alla intervjuade under slutet på vårterminen då de gick i årskurs åtta eller i början på höstterminen då de gick i årskurs nio. En person avviker eftersom hon har gått om en klass och dessutom börjat konfirmandundervisningen en andra gång. Av de femton medverkande ungdomarna är tio flickor och fem pojkar. Enligt riksgenomsnittet av dem som konfirmeras är 59 % flickor och 41 % pojkar (Willander, 2006) en tredjedel pojkar och två tredjedelar flickor, det vill säga något mindre andel pojkar än genomsnittet. Det är ingen stor skillnad men det hade varit önskvärt med ytterligare någon pojke i materialet.

Ingen av ungdomarna har namn som kan tyda på att de har utomnordiskt ursprung. I ungdomarnas berättelser om sin tidigare relation till kyrkan, är det åtta av dem som deltagit i kyrkans barntimmar när de var i förskoleålder och en har gått på kristen förskola. En annan av ungdomarna har en mamma som arbetar inom Svenska kyrkan. En av ungdomarna tillhör en mycket aktivt kristen familj som regelbundet går i gudstjänst. En annan av dem uppger att den enda i familjen som går regelbundet i kyrkan är gammelmormor. Många har deltagit i kyrkans förskoleverksamhet men de berättar att de inte kommer ihåg så mycket från den tiden.

Om man vill följa varje individ via de citat som återges i följande avsnitt är det möjligt att göra det med hjälp av sammanställningen i bilaga 3.

Konfirmandgrupperna

Beskrivningen av konfirmandgrupperna syftar till att skapa en bild utifrån flera aspekter av hur konfirmandgrupperna är organiserade. Det handlar om vilka som är ledare, vem som är organisatör och det som framkommit i intervjuerna kring deras arbetssätt, eventuellt undervisningsmaterial och metod. Detta var inte fokus under datainsamlingen vilket innebär att det inte finns någon heltäckande beskrivning utan det handlar istället om att ge en översiktlig bild av respektive konfirmandgrupp som till största del grundar sig på ungdomarnas berättelser.

Grupp A1 – Vintergrupp i stadsförsamling

Gruppen A1 är en konfirmandgrupp som finns i en stadsförsamling. I denna stadsförsamling konfirmerades 2006 strax under 50% av ungdomarna. Gruppen startade på hösten och det var konfirmation i maj. De träffades varannan vecka. Undervisningen bedrevs till största del i församlingshemmet, som är sammanbyggt med kyrkan. De åkte på läger vid ett tillfälle och var borta några dagar. Vid ett tillfälle gjorde gruppen en vandring till Stadsmissionen och ungdomarna fick möta en före detta missbrukare. Ledare för gruppen var en präst, en präststuderande och flera assistenter. Ungdomarna berättar om att de under året bytt konfirmandpräst. Det fanns ett tydligt krav att ungdomarna under året skulle gå i gudstjänst vid tio tillfällen. Några av dessa tillfällen var obligatoriska och de fick dessutom medverka vid dessa gudstjänster. Undervisningsmaterialet som användes var "Frälsarkransen". De berättar också om att de har lekt, ritat, gjort serier och diskuterat. Ungdomarna hade också en egen bok där de ritade, skrev och gjorde uppgifter i samband med undervisningen. (David och Mia har intervjuats från denna grupp.)

Grupp A2 – Vintergrupp i landsbygdsförsamling

Grupp A2 var en konfirmandgrupp från en landsbygdsförsamling där mellan 60 % och 70 % av ungdomarna konfirmeras. Gruppen startade under hösten och konfirmationen var på våren, i maj. Ledare för gruppen var en präst, en kantor och eventuellt konfirmandassistenter (det är otydligt i intervjuerna). Konfirmandgruppen var organiserad efter modellen "de sjuttio stegen". Som tidigare beskrivits innebär detta att ungdomarna skall delta i olika aktiviteter som ger dem olika antal steg. Att samla sjuttio steg blir förutsättningen för konfirmation. "de sjuttio stegen", på det sättet som det framkom i intervjuerna, innebar att ungdomarna deltog i olika typer av aktiviteter. Det ingick tio gudstjänstbesök (10 steg), basgruppsträffar (30 steg) och läger (12 steg). Alla dessa steg var obligatoriska. De obligatoriska stegen kompletterades med frivilliga steg. De frivilliga stegen erbjöds genom att ett månadsblad skickades hem till ungdomarna. De steg som ungdomarna samlat genom dessa "frivilliga" steg var studiebesök i en kyrka, hemuppgifter via Internet, ungdomscafé och filmkvällar. De berättar att de deltagit i församlingens övriga verksamhet som körer och som besökare i Kyrkans barntimmar. Det var också möjligt att gå fler gånger i kyrkan och använda gudstjänstbesök som "frivilliga" steg. De "frivilliga" stegen gav 1-3 steg. Stegen dokumenterades i en bok som lämnades till ledarna. Det har också förekommit en lärobok, *Con Dios* (Reftel & Reftel, 2003) som delats ut men som ungdomarna inte upplever att de använt under konfirmandtiden. (Dennis, Evelina och Charlotte har intervjuats från denna grupp.)

Grupp B1 – Sommargrupp i förortsförsamling till större stad

Konfirmandgruppen B1 fanns i en förortsförsamling (förort till storstad). Huvuddelen av undervisningen skedde under några sommarveckor och inleddes med ett läger. I församlingen är det strax över 50 % av ungdomarna som väljer att konfirmeras. Ledare för gruppen var en präst, en församlingspedagog och någon annan person anställd hos församlingen (befattning framgick inte i intervjuerna.) Det var obligatoriskt med tio gudstjänstbesök. Det fanns några förträffar med bland annat "lära-känna" - aktiviteter och besök i kyrkan. Sommarläsningen inleddes med en lägervecka för att sedan avslutas med en veckas undervisning i församlingssgården. De gjorde också ett studiebesök på en begravningsbyrå. De använde bibel och psalmbok som undervisningsmaterial tillsammans med en bok där de själva fick skriva och klistra in material. Under sommarveckan efter lägret träffades de varje vardag. (Mikael och Veronika har intervjuats från denna grupp.)

Grupp B2 – Sommargrupp i förortsförsamling till mellanstor stad

Konfirmandgruppen B2 organiserades i en förortsförsamling (förort till mellanstor stad) där konfirmanderna följde metoden "de sjuttio stegen". I församlingen valde mellan 30 % och 40 % av ungdomarna att konfirmeras 2006. Församlingen har en stor ledargrupp med en präst, en församlingspedagog och många frivilliga ledare som är organiserade i en ledarkår. I ledarkåren ingår personer med olika kompetens och de är i olika åldrar. I denna konfirmandundervisning ingick tio obligatoriska gudstjänster som tio av stegen. Det förekom också en inledande "lära-känna" -träff och obligatoriska träffar med olika teman som döden, kristna traditioner, nattvarden och kyrkoåret. Det erbjöds också "frivilliga" steg med hemuppgifter som löstes via Internet, övernattnings på församlingssgården, bowling och filmkvällar. Sommarläsningen inleddes med ett läger under tio dagar på en lägergård. Under lägret hade dagarna olika teman som exempelvis skapelsen, dopet eller Jesus. Under lägertiden fanns också vandringar som var organiserade på olika sätt. "Stegen" dokumenterades genom att de skrevs in i en bok. (Astrid och Sofie har intervjuats från denna grupp.)

Grupp C1 – Sommarläger med 50 % särskoleelever

Gruppen C1 är ett sommarläger där 50 % av deltagarna i konfirmandgruppen går i särskola. Att delta i lägret innebär en kostnad. De som går i särskola har större möjlighet att få bidrag till detta från sin hemförsamling än de som inte går i särskola. Lägret organiseras av ett stift och ungdomarna kommer till största delen från detta stift men har också deltagare från andra delar av Sverige. Förutom att lägret är profilerat mot ungdomar som går i särskola, har det en inriktning mot musik och scouting. Huvuddelen av

konfirmandundervisningen är förlagd till fyra veckor på sommarlovet. Undervisningen inleddes dock redan sommaren före lägret då ungdomarna fick möjlighet att "hälsa på" de konfirmander som var på läger då. Då var det dock inte helt fastställt vilka som skulle få möjlighet att delta (det finns en kölista för). Ledarna på lägret är präst, musiker och ett antal ungdomar med olika kompetens. Under året inför konfirmandundervisningen organiserades en förträff i december och det skickades ut brev till alla vid jul och påsk med information om lägret, högtider och annat. Det fanns inte någon tydlig uppmaning till konfirmanderna att de skulle delta i ett visst antal gudstjänster utan de uppmanades att delta någon gång så att de skulle veta hur det gick till. Ungdomarna berättar att de deltog i flera gudstjänster. Under vistelsen på lägergården genomfördes också ett övernattningsläger i vindskydd där de lagade mat själva. Gruppen använde delvis "Frälsarkransen" men de hade också andra teman. Varje dag under lägret hade ett bestämt tema som gestaltades på olika sätt. Teman som ungdomarna nämnde var: ondska, kärlek, vänner, jag och familj, gudstjänst, sorg, glädje, död och Gud. Ungdomarna fick en anteckningsbok att skriva dagbok i om de ville. De fick en pärm efter konfirmationen där allt material från lägret var samlat. För övrigt var bibeln den enda boken som användes. Då hälften av ungdomarna var särskoleelever fanns det ibland möjlighet för de andra ungdomarna till fördjupning någon timme. Det genomfördes också aktiviteter som benämndes "Jesusvandring" och "Mosevandring". Vid dessa vandringar gick ledare och konfirmander tillsammans en vandring där de stannade vid olika stationer där det fanns möjlighet till upplevelser med alla sinnen. (Lisa, Annika, Martin och Emelie intervjuades från denna grupp)

Grupp C2 – Sommarläger med scoutinriktning

Grupp C2 är ett sommarläger som drivs av scoutrörelsen KFUM/KFUK. Det finns en kölista till lägret och det kostar att delta. Upptagningsområdet är i huvudsak det scoutdistrikt som driver lägret men det finns deltagare från hela södra Sverige. Konfirmandundervisningen inleds första advent, vintern före sommarlägret, med en förträff och det finns ett helgläger i maj men huvuddelen av verksamheten bedrivs under fyra veckors läger på en lägergård. Ledare för lägret var en präststuderande tillsammans med en präst och en ledarkår med aktiva scouter. Det var obligatoriskt att delta i tio gudstjänster före lägret. Under lägret vid två tillfällen var konfirmanderna på hajk. Hajken innebar att de övernattade utanför lägergården i vindskydd men också i en kyrka. Dagarna på lägret var uppdelade så att de under några timmar hade undervisning, som leddes av den präststuderande och prästen. Andra tider på dagen förekom scoutrelaterade aktiviteter. Under de fyra lägerveckorna fanns ett genomgående tema som utgick från ett år. Det

innebar att man en dag firade jul med julgran, julbord och julklappar och lite senare firade påsk med traditioner som är förknippade med påsken. Det fanns också en aktivitet med dans då konfirmanderna inför en bal/maskerad fick lära sig att dansa. Som genomgående tema fanns "Frälsarkransen" som också användes vid konfirmationen. Gruppen besöktes också av personer som var homosexuella i samband med temat "Sexualkunskap". (De intervjuade ungdomarna från denna grupp är Anton, Ida.)

Datainsamlingsgrupp		Intervjupersonernas namn	Konfirmation	Genomförande av intervjun
A1	Vintergrupp i stadsförsamling	David Mia	Maj 2005	Juni 2005
A2	Vintergrupp i landsbygdsförsamling	Charlotte Dennis Evelina	Maj 2005	Juni 2005
B1	Sommargrupp i förortsförsamling (förort till större stad).	Veronika Mikael	Juli 2005	September 2005
B2	Sommargrupp i förortsförsamling (förort till mellanstor stad).	Sofie Astrid	Juli 2005	September 2005
C1	Sommarläger där 50 % av deltagarna i konfirmandgruppen går i särskola. Huvuddelen av konfirmandverksamheten är förlagd till sommarlovet.	Annika Martin Lisa Ida	Juli 2005	Oktober 2005
C2	Sommarläger med scoutinriktning. Huvuddelen av verksamheten är förlagd till sommarlovet.	Anton Emilia	Juli 2005	Oktober 2005

Tabell 4. Översikt konfirmandgrupp – medverkande

Före konfirmandtiden

I detta avsnitt beskrivs vad ungdomarna berättade efter konfirmandtiden om hur de resonerade om konfirmationens innebörder innan de började delta i konfirmandundervisningen. Beskrivningen har fyra olika teman. Det första temat handlade om de motiv ungdomarna berättade att de hade för att välja att konfirmeras. Det andra temat hur ungdomarna berättade om att de resonerade för att välja den specifika konfirmandgruppen. Det tredje temat handlade om vilka förväntningar ungdomarna hade på konfirmandundervisningen och på själva konfirmationen. Sedan visade det sig att ett fjärde

tema återkom där ungdomarna berättade om hur de såg på det faktum att konfirmationen så starkt sammankopplas med presenter. Det ungdomarna berättade om sin syn på presenterna gav också en bild av hur de betraktade konfirmationen. Ungdomarnas resonemang kring vad konfirmationen betyder för dem delas således upp i fyra olika teman:

- Motiv för konfirmation
- Val av konfirmandgrupp
- Förväntningar på undervisning
- Presenternas betydelse

Motiv för konfirmation

Alla ungdomarna berättade om att det var deras eget val att delta i konfirmandundervisning och att de haft möjlighet att avstå om de velat. De berättade också om att föräldrarna stöttat ungdomarna i deras val att välja konfirmation och i att välja den grupp de önskade.

I de undersökningar som gjorts tidigare (Sjöborg, 1998; Willander, 2006) finns beskrivningar av ungdomars olika motiv till att de valt att konfirmeras. Motiven för att delta i konfirmandundervisningen har där delats in i sociala, traditionella och religiösa motiv. De sociala motiven är relaterade till kamrater; de traditionella motiven är relaterade till familj och då speciellt till föräldrar; de religiösa motiven är relaterade till viljan att veta mer om religion och existentiella frågor (Sjöborg, 1998; Willander, 2006). I Willanders (2006) undersökning har ytterligare tre alternativ formulerats: ”vilja att lära om andra religioner”, ”önskan att få presenter” och ”att det kändes bra”. Dessa motiv anger också ungdomarna som intervjuats i samband med denna avhandling, men de berättar att de har fler motiv till att de valde konfirmation. När de svarade på frågan handlade det inte bara om viljan att delta i konfirmandundervisningen utan också om viljan att fortsatt sin kontakt med Svenska kyrkan.

Inte någon av ungdomarna berättar att de deltagit för att deras föräldrar ville det, däremot att de har fått sina föräldrars stöd. Martin berättar att hans mamma ställt honom i kö till lägret men det var hans beslut:

Martin: Därför att min mamma hade ställt upp mig på en sån lista och jag behövde ju inte gå men jag tyckte att det såg kul ut att göra något som ingen annan gjorde.

Martins mamma hade anmält honom till lägerkonfirmation med kölista men beslutet att delta berättar Martin var hans eget. Det var däremot viktigt

för honom att göra något som ingen annan gjorde. Det återkommer Martin till senare under intervjun:

Martin: ...det händer ju bara en gång så man kan lika bra passa på...

Martin berättar att han betraktar konfirmationen som något som händer vid ett enda tillfälle under hans liv. När Martin berättar om sina motiv till att delta i konfirmandundervisningen är det flera motiv som har betydelse. Dennis berättar också om att hans pappa haft inflytande över det val han gjorde:

Dennis: ...jag bara ville testa på, jag är inte så där väldigt kyrklig av mig egentligen. Alla andra skulle konfirmera sig och pappa tyckte att jag gott kunde göra det, så det blev så.

Dennis berättar att hans motiv till att välja konfirmation är att alla andra skulle konfirmera sig men också att pappa tyckte att han skulle konfirmeras. Senare under intervjun berättar Dennis att konfirmationen var något som skapar helhet:

Dennis: ...det känns ändå lite som en helhet att konfirmera sig, på någotvis.

Precis som Martin och Dennis berättar Astrid om att konfirmationen är en av de saker i livet som skall göras:

Astrid: Alltså jag tyckte det var rätt så självklart. Jag är inte kristen eller jag var inte kristen heller men när jag var liten och så har jag gått på kyrkans barntimme och sånt och detta, jag vet inte om jag kan säga att det var en milstolpe eller nått, det kanske det var.

Fler av ungdomarna berättar att konfirmation var något självklart. Mia berättar att de flesta i hennes familj konfirmerats, vilket var hennes motiv:

Intervjuare: Varför valde du att konfirmeras?

Mia: Vet inte men eftersom alla andra har gjort det så ville jag också göra det

Intervjuare: Alla andra, vilka är det?

Mia: Det är mamma och pappa och kusiner och så. Men jag trodde inte att det skulle vara så kul som det var.

Annika berättar också att ”alla andra” konfirmerats men syftar då på sina systrar och att det var självklart:

Annika: ...det var ganska självklart för mig med konfirmation dessutom har jag två stora systrar som konfirmerats och min näst äldsta storasyster konfirmerades också på [lägergården] så det är därför jag valde det lägret.

Ida berättar att läraren i skolan diskuterade konfirmation med eleverna och att hon betraktade konfirmationen som självklar:

Ida: ...Ja det här med konfirmationen och när vi skall välja så frågade vår historia och religionslärare oss om vi skulle konfirmera oss, då var det självklart att jag skulle konfirmera mig.

Att konfirmationen var något självklart berättar Veronika och då har det hon hört från andra och hennes föräldrars bakgrund betydelse:

Veronika: Man hade ju hört innan om folk som konfirmerat sig och dem som är äldre som man känner och så tänkte man att det ändå var som en tradition eftersom de flesta i familjen och släkten har gjort det och plus att min mamma är katolik så det blev lite mer självklart att jag skulle ta konfirmation då de flesta gjorde det nog för de tänkte nog: ”Åh presenter och sånt där” och skitbra tillfälle men så jag tänkte så att eftersom min mamma är katolik och mina föräldrar är utländska så är det något roligt som man kommer ihåg som händer en gång i livet

När David berättar om motiv till konfirmation hänvisar han till att han hade provat katolsk konfirmation tidigare men trivdes inte där utan valde en konfirmationsgrupp där han hade många vänner:

David: Jag gick en gång till den katolska kyrkan med det kändes inte riktigt så och så hade jag mycket vänner och så, så det var det som avgjorde lite.

Charlotte berättar att det viktigaste motivet var att hon skulle få presenter men så upptäckte hon att det var roligt och fortsatte:

Intervjuare: Varför valde du att konfirmeras?
Charlotte: Det var väl främst för presenterna men sen så upptäckte man att det var roligt också eftersom man träffade så många varje gång och man fördes samman med fler som man inte har pratat med så mycket annars, men nu så pratar man mycket mer med dem. Kul

Sofie berättar att hennes motiv till konfirmation var att hon ville träffa nya kompisar:

Intervjuare: Varför konfirmation?
Sofie: För att jag tycket ändå att det verkade kul och sen är det roligt att träffa nya kompisar och det var mest därför.

Emilia, Evelina och Mikael berättar att de valde att konfirmeras utifrån religion på olika sätt. Emilia berättar om att hennes intresse för konfirmationsundervisningen var att hon var intresserad av religion:

Intervjuare: Varför valde du konfirmation?
Emilia: Ja, jag ville konfirmera mig för jag tycker det är roligt med religioner så här så jag ville i alla fall vara med på konfirmationsundervisningen eller så här och jag kan tänka att konfirmera mig, det var därför jag gjorde det men när jag väl valde lägret då, så hade jag hört så väldigt mycket bra om det.

Senare under intervjun förtydligar Emilia vad hon förväntat sig få veta om religion i konfirmandundervisningen:

Emilia: ...skulle vara med men alltså kanske lite mer om religionen, hur den står sig mot andra religioner, jag vet inte om det är så mycket med en konfirmation men jag tycker samtidigt att det är svårt att veta.

När Evelina berättar om sina motiv är hon mer specifikt intresserad av kristendomen och hon uppskattar kyrkan:

Intervjuare: Varför ville du konfirmera dig?
Evelina: Ja, det var väl för, jag tycker alltså, jag är väl inte sån som tror på att Gud sitter där i himlen och tittar på oss men jag tror att

det finns någon anledning till att kristendomen finns och så där och tycker att kyrkan är en trevlig plats, en fristad på sätt och vis.

Mikael berättar att motivet till konfirmation handlade både om att göra det för mormor och andra släktingar, att det är tradition, att han tror på Gud och att han trodde det skulle bli kul:

Mikael: Jag konfirmerades därför, jag tror lite på Gud och för att mormor, och släktingar ville det, tradition, ja jag trodde det skulle bli kul och det blev det också.

Det finns också två av ungdomarna som berättar att det läger som de deltog i var det viktigaste på olika sätt. Anton berättar att han besökt lägergården tidigare och då bestämde han att han ville konfirmerad där:

Intervjuare: Varför valde du?

Anton: Varför jag valde konfirmationen? Alltså jag kände det liksom, vi var en gång på besök där på [lägergård], med min scoutkår, vi hade en aktivitetsdag och jag tyckte att det var så djäkla fint, här vill jag verkligen konfirmera mig, för jag fick höra sen att de brukade ha konfirmation där och letade upp det på Internet, jag tycker om att sitta och surfa och sånt, bara leta upp det och sånt så anmälde jag mig där

Anton berättar också att om att konfirmationen var självklar för honom men att han ville göra det på ett speciellt sätt:

Anton: ...det var nog motiveringen till att välja [lägergården] skall jag nu konfirmera mig så kan jag göra något speciellt, satsa på det.

Den som urskiljer sig mest är Lisa som berättar att viljan att delta i konfirmandundervisning var underordnad i förhållande till att delta i lägret med elever från sarskolan:

Lisa: Alltså varför konfirmation, just konfirmation vet jag inte riktigt men varför just [lägergårdens namn] det var för vi känner någon som varit där innan, som är handikappad. Hans lillasyster var där för fyra år sedan då fick jag följa med och hälsa på. Det var direkt så att det verkade jätteskoj, vi hade jätteskoj där. Vi

anmälde mig direkt så jag kom med. Jag var glad jag gjorde det för det var jättebra.

Senare under intervjun blir det ännu tydligare att konfirmationen hade en underordnad betydelse för Lisa:

Lisa: ...sen så att det var konfirmation också men om jag inte kommit med på [lägergårdens namn] så hade jag nog inte konfirmerat mig.

Att besöka och få möjlighet att vara på läger med de ungdomar som går i särskolan var det viktigaste motivet för Lisa. Konfirmationen var något som kom i andra hand. För alla andra kommer beslutet att delta eller inte delta i konfirmandundervisning som ett första val medan valet av konfirmandgrupp/form är nästa val. Lisa berättar att hon besökt konfirmandlägret året innan när en av hennes vänner var där. Lisa berättar om ett sätt att motivera konfirmationen som ingen tidigare undersökning nämnt. Det viktiga för Lisa var att vara med på lägret, att det innebar konfirmation var av underordnad betydelse.

De motiv för att välja konfirmation som ungdomarna berättar om är skiftande. Flera av ungdomarna berättar att konfirmationen var något självklart något som jag inte förväntade mig. Flera av ungdomarna tar upp att konfirmationen är något som ingår i det som skall göras i livet. Det kan ha koppling till traditioner och socialt tryck, men de berättar också om att det kan höra samman med konfirmationens betydelse av övergångsrit mellan att vara barn och att vara vuxen.

Val av konfirmandgrupp

När det gällde att välja konfirmation eller ej berättar ungdomarna inte så utförligt om detta utan de kom gärna in på valet av just den konfirmandgrupp de önskade delta i. (Det är bara Lisa som i första hand valde inriktning på grupp framför valet om konfirmation eller ej.) Ungdomarna berättar att det första valet handlade om att välja mellan att delta i den egna församlingens konfirmandundervisning eller att åka på läger. När ungdomarna valde den egna församlingens konfirmandundervisning så kan det finnas olika alternativ att välja mellan. Det kan handla om hur konfirmandundervisningen är organiserad eller också så erbjuds val mellan olika profileringar som exempelvis vinter- eller sommargrupp. Om ungdomarna väljer lägerkonfirmation istället finns det en mängd olika läger att välja mellan. Det är således många val som skall göras.

Här presenteras hur ungdomarna resonerade kring valet av konfirmandgrupp. När de motiverar valet handlar det både om ett val för och ett val emot. De viktigaste motiveringarna handlar om kamrater och att välja ett specifikt läger.

Kamrater

När det gäller kamraternas betydelse för val av konfirmandgrupp kan de både ha en positiv och negativ betydelse. Det kan handla om att välja samma som sina kamrater:

Veronika: ...min kompis och jag ville konfirmeras tillsammans så gjorde vi det här [i den egna församlingen]...

eller som det var för David när det både var vänner och en släkting som fanns i gruppen:

David: ..det var för att mina vänner gick här och så skickade min kusin, som också gick här, skickade hon en inbjudan en sådan här grej så blev det att jag kom hit

Anton berättar om att det var viktigt att lära känna andra som hade samma intresse som han själv:

Anton: och så fick man lära känna så många nya kompisar också och alla var likasinnade för scouter samma intresse och så, i princip, nej, det var jättekul

Ungdomarnas val av grupp kan också vara ett val där ungdomarna väljer att vara med i en grupp där man inte känner någon sedan tidigare. Man vill knyta nya kontakter och inte vara belastad av vad andra har för uppfattning om en sedan tidigare:

Annika: ...jag pratade om det ett tag att läsa här, jag vet faktiskt inte varför men sen blev det inte så för mina, alla som är där är sådana som man redan känner från skolan och då har man redan en sorts stämpel från skolan att här kommer Annika som är den och den personen och alla vet redan vem man är och det var väldigt härligt att komma till ett läger, 30 pers som inte hade någon stämpel på mig, ingen visst vem jag var, liksom det var jättehärligt, faktiskt.

Ungdomarna berättar att kamraterna har betydelse för vilken grupp de valt. Det kan vara ett val som de gör tillsammans med sina kamrater men det kan också vara att de vill delta i konfirmationsgruppen utan att vara belastade från hur de uppfattas i skolan.

Ekonomi

När ungdomarna skulle välja konfirmandgrupp berättar de att det har att göra med ekonomi. Att åka på läger och befinna sig på en lägergård i fyra veckor är dyrt. Detta kan utgöra en orsak till att avstå från att åka på läger:

Dennis: ...jag har kompisar som åkte på läger nu. Till Östergötland men fan det kostade 10 000. Det hade varit minus moppe.

Men det finns också exempel på att ett läger som innebar en kostnad inte var något problem:

Anton: ...jag letade själv upp det på nätet och fråga om jag fick lov, jo visst det var rätt dyrt, det får man erkänna, men skall man var iväg en månad och så och bo där det kostar, det var ok ändå.

Anton och Dennis har olika syn på konfirmationen. Båda väljer att konfirmeras men för Anton är det ett aktivt val som han vill göra något speciellt av och då är kostnaden inget problem. För Dennis är konfirmationen inte så viktig. Hans intresse för moped har större betydelse.

Vetskap om olika alternativ eller olika förutsättningar

Det kan också vara så att man inte känner till något annat än konfirmation i hemförsamlingen:

Charlotte: ...alltså jag har knappt vetat om det. Det är först nu jag vet eftersom jag har två kompisar som gör det nu men vi har knappt vetat om det.

Orsaken till att inte välja lägerkonfirmation kan också vara att man inte vill sova borta:

Mia: ...sommarkonfirmation kan jag inte göra för jag tycker inte om att vara på läger. Lägret vi hade i höstas var jättekul men långa läger som två veckor det vill jag inte. Jag tycker inte om att sova borta.

För Mia var sommarläger inget alternativ eftersom hon inte tycker om att sova borta.

Geografiskt

Att välja den egna församlingen kan också handla om en känsla för den egna församlingen eller kyrkobyggnaden. Det kan också handla om att välja ett alternativ som tillhör närområdet:

Astrid: Det är för att vi bor närmast här

För Astrid handlar det bara om vad som är närmst medan det för Charlotte också handlar om att det finns en känsla för hemförsamlingen:

Charlotte: Det var väl för att det var närmast att ta sig till de olika grejerna. Det har varit [församlingens namn], det har alltid varit det, eftersom vi tillhör [församlingens namn] så har det väl blivit bara så.

För Charlotte som bor i en lantsortsförsamling är det ett naturligt val att välja den församling hon tillhör.

Familj

Att välja att åka på ett speciellt läger kan handla om att ungdomarna väljer utifrån vad valen varit tidigare i deras familj. Emilia åkte på scoutkonfirmandläger fast hon inte själv är scout:

Emilia: ...mina föräldrar är "gamla scouter"

Emilia berättar att det var föräldrarnas anknytning till scouterna som hade betydelse medan Annika berättar att det var hennes äldre syster som hade betydelse:

Annika: ...min näst äldsta storsyster konfirmerades också på [lägergård] så det är därför jag valde det lägret

Men det kan också handla att välja att konfirmeras i hemförsamlingen efter vad tidigare syskon gjort. Astrid berättar att hennes äldre syster konfirmerats i hemförsamlingen och att hon därför hade en viss vetskap om vad konfirmandundervisningen innebar:

Astrid: ...min storasyster har också konfirmerat sig här så jag visste lite hur det skulle vara, men inte så mycket mer.

Att ha syskon som konfirmerats i gruppen tidigare medför att det finns en vetskap om vad undervisningen skall innebära.

Internet

Anton och Ida valde lägerkonfirmation som de letade information om via Internet. Den information de fann var avgörande för deras val av konfirmandgrupp:

Anton: ...jag fick höra sen att de brukade ha konfirmation där [lägergården] och letade upp det på Internet, jag tycker om att sitta och surfa och sånt, bara leta upp det och sånt så anmälde jag mig där och så jag tycker att det var så himla fint

Anton berättar att han besökt lägergården tidigare och fått veta att det fanns möjlighet till konfirmation där. Det var orsaken till att han själv letade upp information på Internet. Ida berättar att hon ville åka på konfirmandläger där särskoleelever var integrerade och letade också via Internet:

Ida: ...så började vi kolla upp det här och hittade [lägergård]... göra så mycket roliga, mycket roliga saker. Det verkade lugnare och mer avslappnat på nått sätt och det var det också.

Internet gav dessa ungdomar svar på vilka läger som var intressanta och tillgängliga för dem.

Praktiskt

Mikael och Veronika valde konfirmandgrupp utifrån att det inte skulle påverka skola och fritidsaktiviteter så mycket:

Mikael: Detta var på sommarn för det gick bra med skolan och sånt så att jag inte behövde ta ledigt där ifrån och ja...

Veronika: ...för att när vi tänkte så här att under året är det så mycket prov och läxor och då en dag mitt i veckan åka iväg och gå på konfirmationen i två timmar så missar man kanske både den timmen man skall träna och läxorna och ibland behöver man

den extra tiden då blir det lite så tajt däremellan även om det bara är en dag..

Att välja sommarkonfirmation handlar om att inte låta konfirmationen störa skolan och andra aktiviteter som finns under terminerna.

I relation till andra kyrkor

Veronika och David har mammor som tillhör katolska kyrkan. David började katolsk konfirmandundervisning men slutade.

David: Jag gick en gång till den katolska kyrkan med det kändes inte riktigt

Veronika berättar tydligt varför det inte blev konfirmation i katolska kyrkan för henne.

Veronika: För jag är inte katolik.

David och Veronika berättar på olika sätt varför de valde att konfirmation inom Svenska kyrkan även om deras mammor var katoliker. Veronika är inte katolik medan David provade att delta i katolska kyrkans konfirmandundervisning men slutade.

Ungdomarna berättar om en mängd olika motiv som är av betydelse när de skall välja konfirmandgrupp. De motiv de beskriver har både karaktär av val för att de vill något men det kan också vara ett val där de väljer bort. Ungdomarna berättade att de gjort medvetna val när det gäller gruppen de medverkade i och gav intryck av att de reflekterat kring dessa frågor tidigare.

Förväntningar på undervisning

De flesta av ungdomarna berättar att de haft förväntningar på vad konfirmandtiden skulle innebära. De berättar i intervjuerna att deras upplevelse av konfirmandtiden var mer positiv än de förväntat sig. Detta gäller ungdomar från alla grupper som finns med i avhandlingen. Ungdomarna berättade att de förväntade sig att konfirmandundervisningen skulle vara mer "lektionsaktigt" men istället berättar de om aktiviteter där de klippte ut bilder som sedan klistrades in i en bok, mycket lekar och verksamheter som de beskriver som "kul". David och Evelina berättar att de förväntade sig att konfirmandundervisningen skulle vara mer "strikt" och Dennis och Evelina att det skulle ställas krav på utantillinläring, men att de fick sjunga mycket och att det förekom annorlunda aktiviteter som de uppskattade. Dennis förväntade sig att det skulle bli traditionell undervisning om Gud istället för undervis-

ning genom olika aktiviteter som ”vandringar” och drama. Mia berättar att hon trodde det skulle vara tråkigt men att det visade sig vara det roligaste som hänt i hela livet.

Det är endast Ida som berättar att hon saknar något i undervisningen. Hon förväntade att hon skulle få veta mer om kristendomens relation till andra religioner.

Genomgående hade lägerkonfirmanderna mer positiva förväntningar, som infriades medan de ungdomar som valt konfirmation i hemförsamlingen i högre grad blev positivt överraskade. Ungdomarna berättar att de överlag hade förväntat mer traditionell katederundervisning med bibelläsning, övningar i att skriva böner och psalmsång medan det istället blev undervisning som var friare med diskussioner, lekar och att skapa i olika material. Många berättar också om positiva relationer till kamrater.

Innebörder av presenter

Bringeus (1987) berättar om att det finns en folklig sammankoppling mellan konfirmation och presenter. Ungdomarna pratade spontant om presenterna och jag upptäckte under intervjuernas gång att presenterna utgjorde en indikator på vad konfirmationen betydde för dem. När de berättade om presenterna kom det att handla om deras syn på konfirmationens innebörder. Anton berättar att konfirmationspresenterna hade ett symbolvärd:

Intervjuare: Vad fick du för någonting?

Anton: Av mina föräldrar fick jag en finklocka, inte den [hänvisar till sin egen klocka] så fick jag, jag, hade önskat mig några glas, jättefina, praktiska, vad fick jag mer, jo en schweizisk fällkniv. Jag skall säga det också att jag tycker mer att en fällkniv är väl ändå på gränsen på vad man skall få. Jag hörde om en kille som skulle få en dator, det känner jag inte som nått man skall få, ingen ordentlig konfirmationspresent på något sätt.

Intervjuare: Vad skall vara, vad är det som gör något till en riktig...

Anton: Jag vet inte men det skall på ett sätt vara något som varar och som känns fint, datorer de finns överallt. Jovisst en dator, det är ju häftigt men dator kan man få på julafton eller födelsedagen, men just konfirmationen är en gång i livet och då skulle man få något extra speciellt. Jag tycker att en dator skulle kännas fel.

Intervjuare: Varför tror du att man får presenter överhuvudtaget?

Anton: Det är väl för att på något sätt säga grattis till den som konfirmerats, att du har gått igenom det här, man är godkänd på något sätt, man firar den som gjort det. Nu är det inte ett

heligt sakrament för oss men det har varit ett heligt sakrament. Man har väl alltid fått presenter när man konfirmerats och nu har det hängt kvar, som jag förstår, I dagens samhälle firar man allting och får presenter.

Anton berättar om att presenterna är symbol för fira det man gjort och att de skall vara något speciellt. Veronika berättar också om konfirmationspresenternas symbolvärde:

Intervjuare: Varför får man presenter?

Veronika: Det vet jag faktiskt inte. Det är som ett litet firande, det är väl början på att vara mer kristna, trogna, vidare till Guds rike, du vet det finns ju dop, bröllop och konfirmation. Början på det vuxna, det var ett firande. Då brukar man alltid få en massa smycken som varar länge, som man kan ta med sig hela livet och jag fick bara en massa guldsmycken, ja det var kul, fast jag tänkte nog inte så mycket på presenterna, i det hela, faktiskt. Jag tror det hade varit lika roligt. Jag hade gjort det ändå även om jag inte skulle få några presenter.

Veronika berättar att presenterna symboliserar övergången till att bli vuxen. Det skall vara saker som varar hela livet. När ungdomarna berättade om konfirmationspresenterna kan dessa ha betydelsen av att vara något som ungdomarna gjort sig förtjänta av och att de innebär en form av "belöning":

Intervjuare: Varför får man presenter och pengar och sånt när man konfirmerar sig?

Dennis: Varför man får det? Jag vet inte, det är en liten belöning för att man har genomlidit.

Intervjuare: Det är en belöning för vad man har genomlidit?

Dennis: Ja nått sånt.

Intervjuare: Tycker du att det var mycket lidande?

Dennis: Det kändes lite så på slutet, man skulle hit, man skulle dit och plocka ihop stegen och lite så.

Dennis, och också, Martin berättade att de betraktade presenterna som belöning för att de deltagit i konfirmandundervisningen. De menar att de presterat något som gör att de är värda presenter:

- Intervjuare: Varför får man presenter?*
Martin: Det måste man inte få egentligen, det är bara att man skall få någonting för det man har gjort.
Intervjuare: Man har förtjänat det?
Martin: Mm
Intervjuare: Tycket du att det var så att du förtjänade det?
Martin: Ja det tyckte jag. Jag tyckte att jag hade förtjänat det.

Evelina har också kämpat en del:

- Intervjuare: Varför får man presenter?*
Evelina: Ja det är för att gratulera att man liksom gått igenom det här så det är ändå liksom man får kämpa lite ändå.

Ungdomarna berättade om att konfirmationspresenterna kan ha många olika betydelser. Som redovisats tidigare berättade Charlotte att presenterna var huvudmotivet till att börja konfirmandundervisningen.

Några av ungdomarna utmärkte sig genom att beskriva att presenterna hade underordnad betydelse. Emelie tyckte presenterna var onödiga:

- Intervjuare: Fick du några presenter?*
Emilia: Ja, jag fick en kamera, som jag inte trodde att jag skulle få, jag fick några böcker. Men då kändes det väldigt, väldigt onödigt med presenter för jag var så himla glad för lägret. Det kan jag känna att de som konfirmerats här, mina kompisar dom har inte samma känsla för jag kände verkligen att "Oj här får man presenter också" ovan på allting också, det är grädde på moset, nästan.
Intervjuare: Varför får man presenter?
Emilia: Jag vet inte riktigt, det är för man har klarat, nej men alltså, jag vet inte... jag tyckte det kändes onödigt att få presenter för jag var så himla glad med det andra och det hade räckt. Att man hade haft en stor fest där man hade fått träffa alla där hemma igen men ja det är väl som vid dop ungefär.

Ungdomarna berättar att konfirmationspresenterna symboliserar olika värden. Konfirmationspresenterna ger i ungdomarnas berättelser exempel på innebörder för konfirmationen. Konfirmationen kan betraktas som något som ställer krav och att det krävs en belöning när den är färdig. Presenterna kan även kopplas samman med att ungdomarna har passerat en gräns mellan

barn- och vuxenvärlden. Anton och Veronika berättar att presenterna helst skall symbolisera något beständigt och varaktigt för hela livet. Konfirmationspresenterna skall vara något som gör att ungdomarna skall komma ihåg konfirmationen. Då bör konfirmationspresenterna inte förväxlas med ”vanliga” födelsedagspresenter. Emilia berättar att presenter är onödiga och att det hade varit bättre om presenterna inte var så starkt sammankopplade med konfirmationen och att de inte skulle vara ett motiv som de är för Charlotte.

Konfirmandtiden

Det finns några olika teman som återkommer när ungdomarna beskriver den verksamhet de deltagit i. Skolan är den plats som ungdomarna använder som referens när de berättar om konfirmandundervisningen. Att skolan utgör ungdomarnas referens är naturligt eftersom de vistas i skolan stor del av sin tid och att skolan är den plats där de oftast deltar i undervisning. En annan möjlighet hade varit att de relaterade till olika former av fritidsaktiviteter där det också kan förekomma undervisning, exempelvis idrottsaktiviteter eller musiklektioner, men så är inte fallet. Några av ungdomarna har spontant relaterat till skolan, och ibland har jag som intervjuare använt skolan som utgångspunkt i frågorna eftersom skolan utgör en gemensam referensram.

Det finns några teman som återkommer när ungdomarna beskriver konfirmandundervisningen i relation till skolans undervisning. Vid en schematisk jämförelse av konfirmandverksamheten och skolan är resultatet detta:

	<i>Konfirmandundervisning</i>	<i>Skola</i>
<i>Är</i>	frivillig	obligatorisk
<i>Uppmanar till</i>	att tänka fritt	ge färdiga svar
<i>Innehåller</i>	inte något moment där kunskap bedöms	läxor, prov, betyg
<i>Religionsundervisning innebär</i>	mycket diskussion	lite diskussion

Tabell 5. Jämförelse konfirmandundervisning - skola

Några av ungdomarna beskriver och formulerar detta tydligt medan det för andra inte är så självklart vad skillnaden är utan det är otydligt och svårtolkat.

Karaktär på kunskapen/Innehållet i konfirmandundervisningen

Charlotte och Mikael berättade att de upplevde skillnad mellan skolans religionsundervisning och konfirmandundervisningen:

Charlotte: Alltså i skolan har vi religion och sånt så det är väl det enda som..

Intervjuare: Och då pratar ni om det på samma sätt?

Charlotte: Nej inte riktigt, det är mer år alltså mer årinriktat¹⁸ i skolan än vad det var här, Här var det mer vad som hände liksom, det var lite mer årinriktat tog man det bit för bit än i skolan typ.

Mikael gör också åtskillnad mellan undervisningen i skolan och konfirmandundervisningen och beskriver skillnaden i innehållet:

Intervjuare: Kan du försöka beskriva skillnaden?

Mikael: Här går man långt/djupt in och läser vad lärjungarna gjorde och sånt men i skolan bara lär man sig att det var en kille som hette Jesus som skapade kristendomen eller vad det var, om vilken tid det var, vilket år, sen att han blev korsfäst och sånt.

Det finns fler exempel på att ungdomarna beskriver att de upplever en skillnad mellan konfirmandundervisningen och skolans religionsundervisning. Sofie förklarar varför:

Intervjuare: Det man pratar om här som Gud och döden är det någonting som man lär sig någon annanstans eller pratar om någon annanstans.

Sofie: I skolan snackar man väl lite om det, tror jag.

Intervjuare: Var det en upprepning som ni gjorde här?

Sofie: Nej det var ju mer här

Intervjuare: På vilket sätt var det mer?

Sofie: Ja eftersom detta är ju kyrka, det var ju bara skola

Ungdomarna berättar att de mött en annan syn på kunskap om kristendomen än de mött i skolan. De berättar att de mött en annan form av kunskap.

¹⁸ Jag uppfattar att Charlotte avser att skolans religionsundervisning om kristendomen är inriktad mot högtiderna (exempel jul och påsk) under året.

Den frivilliga konfirmandundervisningen

Några ungdomar berättar om hur de upplever betydelsen av att konfirmandundervisningen är frivillig:

Intervjuare: Är det någonting som du var med om här som du var med om i skolan? Är det något man lika gärna kan få i skolan?

David: Nej det tror jag inte.

Intervjuare: Vad är skillnaden?

David: Ja det är hela det här med att det är en kyrka och att det är frivilligt man behöver inte göra det, om man vill.

Intervjuare: Är det bra eller dåligt att det är frivilligt?

David: Det är bra. Det är mycket bra.

Intervjuare: Går man in i det på ett annat sätt eller varför är det bra?

David: Alltså det är just det att det är frivilligt att vem som helst som vill eller inte vill, det är ens eget val och det är därför det är så bra att man fick tänka själv här inne så om jag inte hade valt även fått tänka själv men om jag hade valt så hade kanske jag varit tvungen att lära mig att tro det hade inte varit så bra.

Fler berättar om hur de upplever betydelsen av att konfirmandundervisningen är frivillig:

Intervjuare: Om man jämför det här sättet och jobba där ni fått lära er saker och det sättet att jobba som man jobbar med i skolan, är där någon skillnad?

Charlotte: Ja alltså det här med konfirmationen det är sånt man inte känner sig tvingad till det,

Intervjuare: Det är frivilligt

Charlotte: Det här har man ju gjort för att det är kul, också ju. Så det likasom det blir ju roligare att göra med konfirmationen, eftersom man tyckte det var kul så det är väl det som... ja.

Ungdomarna berättar att de är mycket positiva till Att konfirmandundervisningen är frivillig.

Det fria och kritiska tänkande

Det finns också exempel på ungdomar som beskriver att konfirmandundervisningen handlar om att få tänka själv:

(Veronika har under hela intervjun svårt att finna ord, därför försöker jag som intervjuare att hjälpa till.)

- Intervjuare:* När ni satt och pratade här i sofforna hur alltså berättade då [prästens namn] och [församlingspedagogens namn] hur det var, hur det skulle va eller? Du berättade om diskussion, ni pratade mycket, fick ni själva bilda er uppfattningar eller berättade de att så här är det?
- Veronika:* Nej, vi fick själva bilda en uppfattning själva. Alla uppfattar det på olika sätt man kan typ uppfatta bibeln som en jättetråkig tjock bok som... eller något intressant och roligt och spännande alla de här diskussionerna, de flesta uppfattade det på olika sätt, vissa som tråkigt andra som något mystiskt eller alla hade olika uppfattningar om allt möjligt dom eh dom gav oss ... alltså jag är så, jag måste läsa en ordbok eller för jag kommer inte på dom orden som behövs i denna meningen.
- Intervjuare:* Prova säg några fler.
- Veronika:* Jo, de gav oss möjligheter att ... ja
- Intervjuare:* Formulera själva? Tänka fritt?
- Veronika:* Ja
- Intervjuare:* Nått sånt?
- Veronika:* Ja usch ja.
- Intervjuare:* Är det nått av det som du menar?
- Veronika:* Ja, Ja det är just det där de kunde berättat så tycker jag det är men för er är det kanske helt annorlunda.
- Intervjuare:* Är det nått, just den här tanken är nått man kan ha med sig i andra situationer?
- Veronika:* Vad då för tanke?
- Intervjuare:* Det här med att tänka efter själv? Är inte som i skolan?
- Veronika:* I skolan är det mer så, lär er detta eller så blir ni kuggade på provet.
- Intervjuare:* Eller göra om det igen?
- Veronika:* Nej jag tror det är någonting man. Det är bra att ha det som sån att man får tänka efter själv och sånt för att annars tror jag inte man har lärt sig lika mycket annars har du inte funderat på hur det kunde vara på olika sätt om de säger t ex så här kan det vara för mig, då är det ett sätt att tänka på det typ att hur hon känner men det är ändå lärorikt.

Det finns också exempel på uttryck som handlar om upplevelsen av att en text på en lapp gjorde att det föddes nya tankar men också att det var fritt att tänka själv:

- Intervjuare:* ... var det något mer om lägret som du vill säga?
- Astrid:* Ja lägret tyckte jag var det viktigaste på hela konfirmationen så det var nog inte någon speciell grej vi gjorde på lägret men hela lägret fick mig att tänka lite, som till exempel stod där på en lapp när vi gick att världen är så komplicerad så att den kan inte ha blivit till av en slump och så hade jag aldrig tänkt innan men det stämmer ju faktiskt. Jag vet inte om jag tror på det nu efter ändå att liksom Gud har skapat hela världen men det fick mig verkligen att tänka, den lappen.
- Intervjuare:* Du har funderat på den efteråt?
- Astrid:* Ja
- Intervjuare:* En sån liten igångsättare?
- Astrid:* Ja, för världen är ju väldigt komplicerad så det borde inte ha blivit till av en slump bara.
- Intervjuare:* Det kan man fundera över. Vad sa ledarna om det?
- Astrid:* Ja, alltså menar du om den lappen bara?
- Intervjuare:* Mer allmänt
- Astrid:* Alltså ledarna alltså jag tycker att det var väldigt fritt med dem för man fick tycka vad man ville, de tvingade en inte att tycka något speciellt.
- Intervjuare:* Trodde du att det skulle vara så?
- Astrid:* Jag trodde inte att det skulle vara lika fritt som det var, i alla fall.
- Intervjuare:* Det var friare än du trodde?
- Astrid:* Ja
- Intervjuare:* Varför tror du att det var det? Eller varför tror du att de gjorde så?
- Astrid:* Ja, men jag vet inte riktigt men jag vet i alla fall att jag blev förvånad över det För om någon ställer en fråga så får jag svara vad jag vill och jag behöver inte ha någon speciell anledning för det och så är det ju inte riktigt annars, tycker jag.
- Intervjuare:* Annars menar du i skolan eller?
- Astrid:* Ja, till exempel.
- Intervjuare:* Det var något som var lite ovanligt så där?
- Astrid:* Ja, det är inte så många andra tillfällen man stöter på det, tror jag inte.

David berättar om hur det var att tänka kring bilder istället för att arbeta med fakta:

David: Detta var ju inte riktigt som en historielektion i skolan där man får reda på ja också någonting så korsfästes Gud och så där det var inte samma sak heller nja man lärde sig nog inte riktigt helt och hållet man hade fortfarande detta med den egna bilden.

Veronika, Astrid och David berättar om att de fick möjlighet att formulera sina egna tankar utan att det fanns rätt och fel.

Gemenskapens och trygghetens roll

När det gäller förutsättningarna för förändring och lärande genom gemenskap och trygghet pratar några om ledarnas roll och andra om gemenskapen med kamraterna. Relationen till ledaren har haft stor betydelse:

Intervjuare: Är det någon skillnad på dom sätten de gör det på. Alltså man pratar etik och moral i skolan är det någon skillnad?

Anton: Nej inte så direkt, vi hade inga direkta läroböcker där och jag skrev aldrig upp det för jag kände att jag klarade det ändå men det har jag märkt att det sitter i skallen det som sa där borta då även om jag inte skrev ner det.

Intervjuare: Varför sitter det då?

Anton: Nej jag vet inte, jag lyssnar bättre på [ledarnamn] för hon, alltså jag känner mer gemenskap med henne, hon bodde också i [lägergården], man träffade henne varje dag liksom det blev nästan som en familjemedlem och då lyssnar man mer, en lärare är en lärare "gäsp, hej hej.." så liksom på sätt och vis men det är nästan som när min far berättar/försöker lära mig något då lyssnar man. Farsan är en förebild, en lärare är en lärare en lärare, av någon anledning men [ledarens namn] är snarare, hon var en förebild och en blandning mellan en familjemedlem och en lärare man träffade henne hela tiden man lärde känna allihopa, jag vet inte så mycket om min lärare förutom att hon heter [lärarens namn] är kortare än mig, har två barn, det är ungefär det jag vet om henne, att hon är duktig på att ge stora läxor med ännu större frågor, men alltså det jag kommer att ta med mig är att man känner en sån samhörighet med alla dessa, det är så intensivt man skall leva tillsammans så länge, man kan inte gå ifrån nått som man gjort så här för man har påverkats, det kan du inte.

För Annika är det däremot den allmänna gemenskapen som spelat roll:

Intervjuare: Nej men vad tror du att det innebär i skillnad, vad tror du att du lärt dig mer?

Annika: Jag tror att det är lättare att få igång en diskussion på ett läger, man kommer närmre varandra och går man och läser så sitter många lite tyst och man vågar ofta inte uttala sig så mycket eftersom, på nått sätt så har det blivit så i skolan att religion har blivit lite privat man skall inte prata om det så där och men på lägret man pratade väldigt mycket.

Det finns fler exempel på ungdomar som berättar om sin positiva upplevelse av gemenskapen i konfirmandundervisningen:

Intervjuare: Vad var viktigt?

Lisa: Det var väl att alla skulle få vara med och att ingen skulle känna sig utanför och att alla skulle förstå, för det var ganska många som var där som har varit mobbade och här blir jag inte mobbad för här kvittar det, här får alla säga vad de tycker och tänker.

Intervjuare: Fungerade det då?

Lisa: Ja, det tycker jag. Jag kände det själv att jag vågar säga mycket mera själv än vad jag vågar säga i skolan till exempel man vågar framföra sin talan mycket mer.

Gemenskapen kan spela roll för möjligheten att komma ihåg:

Intervjuare: Vad tror du att du kommer att komma ihåg sen i livet?

Anton: Jag kommer att komma ihåg, vi var en stor grupp som ungefär gjorde allting med varann, grät och skratta, hade tråkigt och roligt ihop, det kommer jag att komma ihåg väldigt starkt så här, man får så här, om man hör en viss musik och det va vad vi gjorde där och där

Den gemenskap som ungdomarna upplevde under konfirmandundervisningen har gjort stort intryck på ungdomarna.

Bedömning

Att det i konfirmandundervisningen inte ingår att bedömas upplevs som en viktig skillnad mellan skolan och konfirmandundervisningen:

Intervjuare: Det sättet som ni så att säga lär er på, det är ganska annorlunda mot i skolan, tror du att det är bra eller dåligt?

Mia: Det sättet som vi lär oss på nu, där man träffas varannan vecka man skrev och ritade och man gör inte det på samma sätt på lektionerna utan där har man läxor och man skriver på lektionerna, man skriver prov man läser mycket i skolan på lektioner och sånt men jag tycker på en konfirmation är detta sättet jättebra men jag tror ändå inte att det hade fungerat på samma sätt i skolan.

Intervjuare: För att skolan är det helt andra saker?

Mia: Ja i skolan är det andra saker, eftersom man har prov och sånt.

Att lära sig något genom att delta i konfirmandundervisningen även om det inte krävs så stor ansträngning som skolans undervisning, berättar Charlotte om:

Intervjuare: Om man nu jämför mellan detta och skolan. Det sättet man jobbar här är ett annat sätt att lära sig, tror du att det är ett bättre eller sämre sätt att komma ihåg saker?

Charlotte: Alltså jag tror att båda grejerna är lika bra alltså i skolan om man har prov på något så sitter man verkligen och råpluggar det för då kan man det till slut men när man skall göra det så här, eftersom man är med på det så mycket så sätter det sig ändå.

Konfirmandundervisningen har uppmuntrat till att tänka själv men detta upplever Evelina som svårt att kombinera med skolans bedömning i form av betyg:

Intervjuare: Om man jämför det man gjort här med det som man gör i skolan, vad är... ?

Evelina: Alltså här är det mer egna tankar på ett annat sätt, det är svårt att förklara. I skolan är det att man skall göra uppgifterna och sådär, det skall lämnas in då och då. Men i kyrkan kan man mer tänka fritt, ju, det är inget måste direkt.

Intervjuare: Är det bra?

Evelina: Ja det tycker jag

Intervjuare: Tycker du att skolan skulle ha mer att det här?

Evelina: Ja det kan vara svårt när det gäller betygssättning och sådär.

Ungdomarna uppskattar konfirmandundervisningen men har svårt att se att det skulle fungera i skolan där det skall sättas betyg. De upplever att de lärt sig och att det är på ett annat sätt än i skolan.

Den annorlunda undervisningen

Ungdomarna berättar om en annorlunda undervisningen där de ”lärt sig” på ett annat sätt. Lisa berättar att hon varit med på ”vandringar”:

Intervjuare: Hur gjorde man då? Vandringarna hur gick de till?

Lisa: En gång gick vi från Egypten till Kanaan, Israel då gick vi runt gården och in i skogen så var det en sån bäck så låtsades vi att den delade på sig och så fick vi gå igenom, för att alla skulle förstå.

Intervjuare: Tyckte du att du förstod på ett annat sätt också?

Lisa: Ja man lärde sig mycket. Det var mycket roligare att lära sig man känner att man har lärt sig på ett annat sätt än om man hade lärt sig det i skolan, det var bra.

Fler berättar att de mött en annan form av undervisning än den som finns i skolan och ungdomarna berättar att den formen av undervisning är mer krävande att organisera:

Intervjuare: Ja, ... nått som du trodde skulle vara med i konfirmandundervisningen?

Ida: Jag trodde att det skulle vara mer prat om Gud och Jesus och sånt men det var inte så mycket om det, alltså det var ju väldigt mycket om Jesus så där, om Jesus i allt men de gjorde det i dramer och vandringar och sånt här, jag trodde det skulle vara mer prat och sånt där, lektioner men det var inte så mycket om sånt och de flesta lektioner var roliga men det fanns någon som var riktigt tråkig som man kunde jämföra med en lektion, skollektion men de var inte så färliga men där var alltid någon rolig kommentar som kom.

Intervjuare: Men vad tror du att det innebär att man inte har vanliga lektioner utan att man gör på andra sätt?

Ida: Jag vet inte, innebär?

Intervjuare: Nej det blir annorlunda att göra, tror du att du kommer ihåg bättre eller?

Ida: Det blir ju roligare att göra det och jag tror att man kommer ihåg bättre för om det är tråkigt så sitter man helst och gör något annat eller tänker på något annat eller hellre på nått annat

Intervjuare: Skulle man gjort så i skolan?

Ida: Ja, inte hela tiden men jag tycker att de skulle göra på olika sätt, vissa lektioner kanske ibland är det kul att bara sitta och lyssna men ibland får vi titta på film också men det är inte riktigt samma sak heller, det är roligare att göra något också. Fast lärarna kan inte arrangera så stora saker egentligen för de har rätt många.

David berättar att han upplevde att undervisningen var annorlunda än vad han förväntat sig:

Intervjuare: Hur trodde du att det skulle vara?

David: Ja, det var lite annorlunda än vad jag trodde. Jag trodde det skulle vara såhär lektionsaktigt men det var inte det. Alltså det var mycket klippa klistra grejer och så och det var mycket lekar och mycket kul och så. Det var inte riktigt som jag tänkt mig jag trodde det skulle vara mer strikt.

Intervjuare: Mer undervisning, mer som skolan?

David: Ja precis.

Intervjuare: Du säger att ni lekte mycket och klippte och klistra tyckte du att man lärde sig något på det?

David: Ja alltså lite blandat så. Man läste inte riktigt igenom vad det var eftersom man inte skrev ner det men ja, det var en svår fråga

Konfirmandundervisningen med ”de sjuttio stegen” har bidragit till frihet:

Intervjuare: Var det ungefär som du hade tänkt dig?

Dennis: Ja, det var nog lite bättre än vad jag hade förväntat mig egentligen, det var lite friare om man säger så, lite mer nöje och man kunde planera det bättre själv, alltså, det tyckte jag var bra.

Intervjuare: Vad var du rädd för?

Dennis: Mycket bibellära och lära sig psalmer och sånt här.

Intervjuare: Och det behövde du inte?

Dennis: Nej, jag var rädd för att man skulle få något sådant där läsa på den psalmen och kunna den till nästa vecka, eller så och ha en bestämd tid att alltid gör vi detta på lördag eftermiddag eller nått sånt. Det var inte så bra för jag jobbar rätt mycket med

skolan så, nästan hela veckan går till det. Sen så köra kross och klippa gräs och alltså ja...

Intervjuare: Inte så lätt att få ihop det?

Dennis: Nej

Intervjuare: Tycker du att det tog mycket av din tid? Blev du störd?

Dennis: Alltså det här att man hade det hängande över sig, du måste plocka ihop de här 70 stegen.

Intervjuare: Hade det varit bättre om man hade bestämt innan vad du skulle göra?

Dennis: Nej, det är både och. För då hade jag kanske inte kunnat köra kross på lördagen för då skulle jag till kyrkan och då hade jag blivit djävligt sur för det.

Intervjuare: Hade du konfirmerat dig ändå?

Dennis: Nja hade jag väl gett mig in på det så hade jag det. Men..

För Dennis var det viktigt att slutföra det han gett sig in på. Han uppskattade att han fått möjlighet att påverka vilka tider som han förlade sin konfirmandtid till men hade valt att konfirmerats även om konfirmandundervisningen varit på samma tid som hans fritidsaktivitet, att köra motorkross.

Värdet av diskussionerna

De diskussioner som ungdomarna berättar att de varit med om under konfirmandundervisningen handlar om något annat än det som finns i skolan och de upplevde det som viktigt att få möjlighet att diskutera:

Intervjuare: De här frågorna som ni pratade om här, är det något som ni pratar om hemma?

Martin: De här frågorna?

Intervjuare: Det här med pärlorna till exempel?

Martin: Nej det pratar vi inte så mycket om hemma

Intervjuare: I skolan?

Martin: Definitivt inte i skolan, nej

Intervjuare: Så det är unikt att göra det?

Martin: Ja

Martin har fått möjlighet att diskutera som han inte hade fått annars. Veronika berättar också om möjligheten att diskutera frågor som annars är svårt att prata om, annat än möjligtvis med kompisarna:

- Intervjuare: De saker som ni pratar om här, är det någonting som man pratar om någon annanstans i skolan, eller hemma?*
- Veronika: Om konfirmationen?*
- Intervjuare: Eller det som du berättar att ni pratat om här med, ni pratade om döden, ni pratade om respekt och kärlek och såna grejer alltså dom saker som ni satt här och diskuterade, är det såna saker som ni pratar om någon annanstans.*
- Veronika: I skolan kanske? Mobbing är det speciellt i skolan för de där är det ju viktigt att man ska kunna handskas med olika personer som kommer in i olika klasser utan att det skall bli bråk och sånt där men döden har man inte någon riktig konversation om det kanske är med ens mamma och när man ligger och tänker för sig själv sen så blir man lite skakis båda två för man vet inte hur det skall bli Mamma: Oh nej jag är för gammal [förställer rösten]. Sen så nej annars nej det är i så fall med mina kompisar om dessa saker och i klassrummet.*

Ungdomarna berättar att de uppskattade diskussionerna och berättar att det inte finns så många andra miljöer där de upplever att diskussioner om dessa frågor är möjliga.

Läger

Läger eller inte läger har haft betydelse när ungdomarna valt konfirmandgrupp. Dock är det så att alla ungdomarna varit på läger men i olika omfattning. Att åka på läger är något som är inskrivet i "riktlinjerna för konfirmandarbete". Grupperna A1 och A2 har varit på kortare läger över en helg. Grupperna B1 och B2 har varit på läger som varade mellan tio och fjorton dagar medan grupperna C1 och C2, "lägergrupperna" varit fyra veckor på en lägergård.

David, Mia, Charlotte, Dennis och Evelina berättar alla om det korta läger de varit på. För Mia har det haft stor betydelse då hon fick hjälp med sin "sova borta-fobi". David berättar:

- David: Det var till [småstadsnamn], tror jag, ja det va det nog. Det var ute på en gård. Där gjorde vi nästan bara kul grejer, lekar, en eller två lektioner om de här pärlorna men det var nästan bara att ha kul sen sjöng vi matsalmer med mera och gjorde kuddar med, Gud på örngottet.*

Dennis berättar också om lägret han varit på:

- Dennis: Vi gjorde mycket inför pjäsen, vi tränade för pjäsen och sedan så läste vi igenom, vi gjorde en pjäs om påsken så då läste vi på allt om det. Och sen har jag varit med på filmkvällar och jag har varit med på...*
- Intervjuare: Vad såg ni för filmer då?*
- Dennis: Jesus Christ Superstar såg vi och sen såg vi någon annan men det var bara komedi. Jag kommer inte ihåg vad den hette.*
- Intervjuare: Pratade ni om dem också?*
- Dennis: Ja om Jesus Christ Superstar gjorde vi det men inte om den andra det var bara en jippo-grej.*

Veronika, Mikael, Sofie och Astrid har varit på lite längre läger, tio till fjorton dagar. Veronika berättar om sitt läger:

- Veronika: Sen så började vi konfirmationen med att åka på läger ju och då började man känna allihopa och man kom närmre varandra både killar och tjejer. Vi göra olika uppgifter och sånt. Det var kul för man kom in i olika grupper och såna som man inte tänkt att prata med förut började man snacka med ännu mer. Vi var ute mycket på kvällarna, du vet, så var det jättekul för så för på konfirmationslägret hade vi olika rum, tjejer och killar, för sig, så killarna smög in på tjejernas rum på natten så satt vi där och snackade och de läg typ i ens sängar så var vi uppe hela natten och sen så typ nästa dag var man helt död och när de skulle väcka en klockan åtta på morgonen och man skulle göra frukost så låg alla där och pustade ut.*

Sofie berättar också om sitt läger:

- Intervjuare: Vad gjorde ni på lägret?*
- Sofie: Vi hade sån kvällsmässa på kvällarna och sånt, ja och sen hade vi olika övningar kan man säga och ja.*
- Intervjuare: Hur var det på lägret?*
- Sofie: Det var väl rätt kul, ja*

Astrid har många upplevelser från lägret som hon berättar om:

- Intervjuare: Gjorde ni nått på lägret?*

Astrid: Ja vi gjorde till exempel, alltså jag vet inte vad man kallar det, men man hade förbundna ögon, så skulle man gå runt och göra lite saker som Jesus gjorde.

Intervjuare: Jaha, någon ledde en, så att säga

Astrid: Ja så matade de oss med bröd och sånt

Intervjuare: Jaha. Hur kändes det?

Astrid: Det var väl också rätt så intressant

Intervjuare: Vad var roligast?

Astrid: Alltså hela, hela lägret i sig var ju roligt man kan inte säga något speciellt som var roligast.

Intervjuare: Men lägret var bra?

Astrid: Ja, det var det och just det varje dag hade vi en tyst timme det var rätt så, det var rätt så bra tycker jag det var mer så att man skulle tänka eller så på den timmen, vara för sig själv det var ju bra för annars när man är på läger så är man väldigt mycket tillsammans hela tiden.

Annika, Martin, Lisa, Ida, Anton och Emilia har tillbringat större delen av sin konfirmandtid på läger. Att åka på läger gav en möjlighet att vara tillsammans med ledare och kamrater på ett annat sätt. Att åka iväg till en annan miljö ger möjlighet till diskussioner och gemenskap som är betydelsefull. Själva undervisningen blir annorlunda och det har betydelse att alla är där för att de verkligen vill:

Intervjuare: Har du funderat på skillnaden mellan att prata religion där och prata religion i skolan?

Emilia: Ja alltså det är svårare i skolan på nått sätt för folk har på nått sätt, bestämda uppfattningar om ditten och datten och jättemånga som säger "jag är ateist och jag tror inte på någonting"

Intervjuare: Men man kan ju diskutera ändå?

Emilia: Jo det blir så klart intressanta diskussioner.

Intervjuare: För det måste det ju varit på konfa också?

Emilia: Men på konfalägret kunde man gå djupare in, vem är Gud i så fall alltså man kan, alltså man kan gå djupare in på just kristendomen då istället för att gå in på alla religioner i allmänhet sen så kan man... I skolan diskuterar man inte vad man själv känner, jag känner så här eller..men det kan man göra när man är med andra människor som...

Intervjuare: Varför kan man inte göra det i skolan?

Emilia: Jag vet inte riktigt. Det blir svårt. Folk har väl den inställningen, både det och sen så ja det bara går liksom inte riktigt på samma sätt.

Ungdomarna har varit med om en annan undervisning som handlat om upplevelse. De är positiva till att lära genom upplevelser men har svårt att se att det kan överföras till skolan. Annika berättar om hur viktigt det var att möta nya människor:

Annika: Det är roligt att åka på läger och träffa helt nya människor och alla som är med på de lägernä här är sådana som går i skolan och det tyckte jag inte verkade så roligt.

Annika fortsätter att berätta:

Annika: Jag tror inte att jag hade kommit så nära folk om jag hade gått och läst här för på lägret var man tillsammans, då man var aldrig själv, man var i par och grupper och jobbade hela tiden tillsammans. Man kom jättenära varandra och sen blir det kanske lite intensivare också att man pratar varje dag. Jag tror jag lärde mig mera och upplevde mera än om jag hade gått och läst här, jag kan inte uttala mig mycket om det i och för sig.

Att vara hemifrån fyra veckor har gjort intryck på ungdomarna och de har fått nära vänner som de saknar efter lägret.

Konfirmationsgudstjänsten

Avslutningen på konfirmationen utgörs av själva konfirmationsgudstjänsten. I konfirmationsgudstjänsten får ungdomarna tillfälle till att utforma en redovisning av konfirmandtiden. De kan också delta genom att utföra olika moment som ingår i gudstjänsten. Redovisningen har ofta ett tema som kan vara utformat på olika sätt. Dennis berättar om vad konfirmationsgudstjänsten innebar för honom och att i hans grupp framförde de ett drama:

Dennis: ...den betydde att man var färdig med allt det här och det är ganska skönt, under själva konfirmationen fick vi nattvard och så, vi spelade upp den där pjäsen, jag spelade Jesus i den.

Evelina som varit med i samma grupp berättar mer om dramat:

Evelina: ...vi valde att göra en pjäs. Det kanske inte är så kul att ha ett förhör så är man kanske väldigt nervös och kanske inte svaren därför eller att man kanske bara inte har tränat så det är pinsamt att säga fel, mitt inför alla. Pjäsen blev det väldigt lugnt och då kanske lärde man sig ändå av historien det som har hänt. Någon händelse från bibeln, det var både lärofullt och roligt med själva då skådespelet.

Flera av grupperna använde ”Frälsarkransen” i undervisningen och även som tema för redovisningen i konfirmationen. Annika berättar:

Annika: ...konfirmationsgudstjänsten jobbade vi i grupper med olika pärlor och sen så hade vi sånger till varje pärla.

Intervjuare: Så det var det som var redovisningen?

Annika: Ja, men gudstjänsterna som vi hade innan, jag tror inte det var så mycket tema, vi fick jobba i olika grupper man jobbade med par ändå så fick man välja vad man ville göra om man ville dramatisera historien om Sakaïos eller om man ville dramatisera en annan historia i nu tid eller om man ville vara med och göra en dans till en sång eller så där, det var roligt, det var lite planerat, men ändå fick vi vara med och göra.

Anton berättar om hur de använde ”Frälsarkransen” i sin redovisning:

Intervjuare: Konfirmationen hur var det?

Anton: Alltså ja, det var nervöst

Intervjuare: Vad gjorde du, vad gjorde ni?

Anton: Vi hade frälsarkrans som vi jobbade rätt mycket med så vi hade kanske 18 pärlor, där alla pärlor stod för något. Det var en Gudspärla, några tystnadspärlor, kärlekspärlor, hemlighetspärlor, jagpärlor, doppärlor och det jobbade vi med

Ungdomarna berättar också om andra teman. Sofie berättar om konfirmationen i form av en modevisning av de liturgiska kläder som används i gudstjänsten:

Sofie: Vi hade sån modevisning, jag och min grupp då med allt som prästen har på sig under gudstjänsten. Så berättade vi en mening var om vad färgerna betydde och så.

Intervjuare: Vad berättade du om?

Sofie: Att den gröna färgen då den symboliserar typ jorden eller nått sånt där. Ja och att det finns typ växter, nämen sådär

Veronika berättar om hur redovisningen gick till men också att de fick medverka i konfirurationsgudstjänsten med andra uppgifter:

Veronika: Vi skulle ha olika uppgifter inför själva konfirmationen så då fick vi ett sånt schema där det skulle stå vad vi skall skulle göra och då förberedde vi olika tal och bibelläsningar som olika folk skulle utföra sen så tyckte vi tjejer då att vi måste ju sjunga så vi fixade lätttexter och annat så skulle vi sjunga i kyrkan så det blev det att vi skulle se vad vi hade lärt oss så det blev lite diskussioner i slutet vad vi hade lärt oss och vad vi tyckte om detta så fick vi välja vem skulle läsa och de som skulle sjunga skulle öva med hon pianisten typ. Jag och min kompis vi sjöng så sjöng jag ensam också så det blev lite förberedelser där på morgonen så man fick komma ibland och öva in det så det var så lite nervöst.

Konfirurationsgudstjänsten blir ett tillfälle för ungdomarna att sammanfatta konfirmandtiden och att avsluta. Ungdomarna berättar att de fått visa upp vad de gjort under konfirmandtiden medan släktingar och vänner ser på.

Firande av konfirmationen

Efter konfirurationsgudstjänsten berättar ungdomarna att de blev firade av sina familjer. I det ungdomarna berättar om firandet finns inslag av vilka innebörder deras familjer lägger i konfirmandtiden.

Charlotte berättar att det kändes skönt att ha gjort något som andra tycker är bra:

Charlotte: Det var jättekul, man kände sig verkligen att alla har kommit hit för att liksom jag har gjort någonting som dom tycker är bra så det var jättekul att de kom dit där som så.

David och Veronika berättar om att deras pappor höll tal för dem och var stolta:

*David: Så höll pappa tal och så blev man lite varför håller han ett tal?
Intervjuare: Vad pratade han om?*

David: Ja han pratade om hela det här vad vi gjort och vad det betydde och drog något skämt som hade med det att göra så sade han att han var väldigt stolt och allt sånt där.

Intervjuare: Var det en skön känsla?

David: Absolut, skönt

Intervjuare: Men det är lite speciellt att vara så i centrum.

David: Man kände det lite så, nästan lite så, lite pinsamt alla tittar på en, det är du som har gjort det och så får man en massa grejor och presenter.

Veronikas pappa höll också tal:

Veronika: ...Pappa höll tal för mig hemma. (Skratt) Han var så stolt, när jag hade stått och sjungit i kyrkan, mamma hade suttit och gråtit, tårarna flugit fram och tillbaka.

Ida firades med champagne:

Ida: ...sen så fick jag smaka på champagne, men det var äckligt så det skall jag inte ha igen och så behandlade de mig lite mer vuxet, jag fick Champang men det var annat också men jag är ju den äldsta av alla mina småkusiner sen min lillebror men man är ju nästan vuxen så det symboliserar, det steget också, typ.

Mia och Mikael berättar båda om att konfirmationen var något extra för deras familjer eftersom det var de som stod i centrum och för att deras familjer därför var samlade på ett särskilt sätt:

Mia: Alltså jag träffade min mosters förra man som är min gudfar igen och jag har inte träffat honom på två år sen min kusin konfirmerades. Det var kul att träffa honom och hans nya tjej.

Mikael berättar också om hur konfirmationsfirandet gjorde att hans familj höll samman:

Mikael: det var första gången, alltså alla i min släkt var på samma ställe, min mamma och pappa har ju flyttat från varandra så vi firar födelsedagar och sånt på vars ett ställe så detta var första gången som alla var på samma, så det var kul.

Anton berättar om att han stod i centrum, men också att han inte tror att de som var där förstod vad han varit med om:

Intervjuare: *Det blir ju lite fest hemma för dig alltså dina föräldrar, du kommer hem igen?*

Anton: *Det var lite jobbigt stå i centrum, för det är inte riktigt min grej oftast men är ju folk jag känner, så det är ingen fara vi hade en större bjudning dagen efter, det var mer lite mer vänner och sånt, kanske inte mina klasskompisar direkt men mina vänner men det gick väl bra. Jag tror inte att många men kanske mina föräldrar och min familj som förstår vad jag varit med om alla andra fattar i stort sett att jag varit borta en månad, de förstår inte vad jag varit med om egentligen, även om jag skulle förklara.*

Annika och Ida hade blandade känslor när de firades efter konfirmationen. Det var tråkigt att komma hem från lägret men samtidigt kul att bli firad:

Intervjuare: *Hade ni något fest hemma, eller någonting?*

Annika: *Alltså vi hade konfirmationen ena dan, sen så dagen efter, alltså vi fick sova där, familjen åkte hem eller familjer som bodde långt bort så fick de sova där på gården, så fick vi en sista kväll tillsammans med varandra så nästa dag hade vi en sändningsgudstjänst så skulle vi säga hej då och åka hem alla grät man kommer så väldigt nära varandra och det var liksom, jättefint för ledarna sjöng hejdå sånger ja jättefint men alla grät verkligen och så hade vi kramrunda liksom, det tog lite tid och så skulle vi då åka hem och i bilen hem satt jag bara och grät sen så när man kommer hem så jeh nu skall vi ha fest och så där, nån kvart hemma eller så så hade min storasyster sagt att när jag kom hem från mitt konfaläger så var jag också jätteledsen och jag tror jag verkade ganska sur för alla, inte särskilt trevlig, och det ångrar jag nu, hon hade sagt det att försök vara glad.*

Intervjuare: *Glad, så får du vara ledsen sen..*

Annika: *Det är ändå ett minne, kanske inte för mig för det betyder kanske inte så jättemycket för mig men för min släkt firar vi ju, det fick ju inte komma så många vid middagen vid konfirmationen så blir det mer så att man fick fira konfirmanden när man kommer hem istället och det var ganska jobbigt först så och sen satt man och åt en stund sen så fick jag gå därifrån och så.*

Ida berättar också om de dubbla känslorna att bli firad och vara glad över att komma hem men samtidigt var lägret slut och hon saknade alla:

Ida: När vi kom hem från söndan så hade det varit jättejobbigt på [lägergårdens namn] så då satt man och var jätteledsen i bilen och sen kom man hem, sen kom typ gästerna direkt, så var man lite sur och butter där, då ville de att man skulle göra en massa saker som inte alls vill göra.

Intervjuare: Som?

Ida: Byta om, jag ville ha min fina lägertröja och jeans så då tog jag på mig en svart kjol istället.

Intervjuare: Så det var... tröjan ville du inte ta av?

Ida: Nej och så ville man egentligen inte att gästerna skulle komma men de kom i alla fall så var man tvungen att vara lite artig men man pratade inte lika mycket som man hade gjort i vanliga fall och inte på samma sätt för man ville bara tillbaka men det var ändå rätt bra egentligen att det tog slut för annars hade det kanske blivit diskussioner eller gräl om man hade stannat kvar där längre.

Lisa är den enda av ungdomarna som berättar att hon inte firats med någon fest hemma. Istället åkte familjen på fotboll när hon kom hem:

Intervjuare: Så ni hade ingen fest hemma?

Lisa: Nej vi hade den senare för jag vet inte riktigt varför.

Intervjuare: Det var kanske rätt skönt i och för sig.

Lisa: Ja för när jag kom hem, jag grät hela vägen hem i bilen sen farmor och farfar var hemma hos oss, åt vi med dom sen när jag hade ätit så gick jag in på mitt rum och stängde dörren sen satt jag där för man ville inte snacka med någon, utan det var, sen så gick vi på fotboll på eftermiddagen för Malmö skulle spela mot Halmstad, jag stod där Jag ska inte gråta nu, Jag ska inte gråta nu men det var inte långt ifrån men sen när vi satte oss i bilen efter så kom det och sen grät man hela måndagen, det var liksom nej det var speciellt.

Lisa hade varit på läger och var ledsen för att det var slut och firades vid olika tillfällen när hon tiden efter konfirmationen träffade släkt och vänner.

Efter konfirmandtiden

Jag har tematiserat det ungdomarna berättade om vad konfirmandundervisningen betytt för dem efter konfirmandtidens slut, i tre olika teman: relationen till medmänniskor, kunskap om kristendomen och relation till kyrkan och kristendomen.

Relation till medmänniskan

Ungdomarna berättar om att de på olika sätt fått en annan relation till sina medmänniskor efter konfirmandtiden. De berättar om att de upplever att de själva är annorlunda, att de är annorlunda mot människor i sin omgivning och att de tänker annorlunda kring människor mer generellt.

Anton berättar att han upplever att han var annorlunda i skolan efter lägret:

Anton: ...det har påverkat mig så jag blir säkrare här i skolan jag har lättare och prata med folk jag har varit tyst men jag har mycket lättare att prata med folk, det är mycket lättare att prata med folk

Anton har också berättat om att han själv tar kontakt genom att ringa upp, något som han inte gjort tidigare. Ida berättar om att hon vågar mer i skolan och att det varit positivt att vara tillsammans med särskoleeleverna eftersom samvaron och miljön var mer tillåtande:

Ida: Ja lite jag vågar mer, tror jag, men jag pratar ändå rätt mycket för alla de här människorna som man inte känner på konfirmationen så berättade jag om pärlan. Jag gillar egentligen inte att prata inför folk men det gick väldigt bra, jag kan göra det igen, det spelar inte så stor roll om man gjorde bort sig eftersom man kunde vara sig själv helt eftersom hälften var integrerat. Det var ingen som brydde sig om man var klumpig eller så där, det var bara att slappna av. I början var det lite jobbigt att släppa rollen eller vad man skall säga men sen blev det lättare att lära känna varandra riktigt.

För Mia har konfirmationen också inneburit att hon nu kan sova borta:

Mia: ...det betydde faktiskt jättemycket att mamma fick följa med det, min kompis mamma fick också följa med. Så att nästa gång skall jag klara det, det har jag bestämt mig för. Jag skall försöka att

komma över min rädsla för jag kan knappt sova hos kompisar längre. Innan kunde jag knappt ha kompisar som sov över hemma hos mig, så att det har jag kommit över men att sova över hos folk det har jag fortfarande lite fobi för.

Mia har bestämt sig att hon skall komma över sin fobi. För Martin har umgänget med särskoleelever inneburit att han ändrat sitt språk:

Martin: Här [syftar på skolan där intervjun sker] blir det rätt mycket svordomar och det kan man inte säga till dem [syftar på särskoleeleverna], för då kan de ta illa upp, så man var tvungen att anpassa sig lite och det var rätt skönt.

Martin har också börjat fundera på vad han säger till sin lillebror:

Intervjuare: Har du ändrat dig nått?

Martin: Ja jag går inte runt och säger djävla CP det går jag inte runt och säger längre. Man har förändrats genom att man tänker lite mer innan man säger saker.

Intervjuare: Och det har du gjort även när du är här i skolan

Martin: Ja

Intervjuare: Och hemma till lillebror och så?

Martin: (fniss) Det har jag faktiskt gjort

Intervjuare: Det har du gjort

Martin: Jag använder andra ord istället.

Att anpassa sig och ändra sitt språk är för Martin något positivt. Ungdomarna berättar också om att de fått en förändrad relation till sina medmänniskor. Mia och David har besökt stadsmissionen och där fått möta människor som är utslagna på olika sätt. Mia berättar:

Intervjuare: Hur var det på stadsmissionen? Är det något som du tar med dig?

Mia: Vi fick gå upp i en sån sal där de hade sovsalar, det är inget ställe som man vill bo på, man skall vara försiktig med vad man gör, man skall inte knarka man skall inte bli alkoholist för det är så lätt och komma ut på gatan och sen inte komma in igen.

Dennis som deltagit i en grupp där de också pratat om de i samhället som inte har det så bra berättar:

Dennis: ...när man ser en stackare som ligger ute på gatan och så och då tänker man lite på det men inte annars.

Dennis berättar att han inte har tagit något djupare intryck av detta. Han berättar dock att han blivit medveten om arbetsförhållanden i tredje världen:

Dennis: ...någon gång tog vi upp det här, precis efter tsunami-katastrofen, om de fattiga, hur de hade det och han, prästen, han skänker mycket pengar och köper nått specialmärkt kaffe som visar att de som plockar kaffebönorna de hade riktiga arbetsförhållanden och sånt det är, man kanske tänker lite på det men det försvinner ganska snabbt alltså.

Anton berättar att han tagit starkt intryck av mötet med homosexuella under konfirmandtiden. När intervjun var slut och han var på väg att gå ber han mig att sätta på bandspelaren igen så han får berätta:

Anton: Vi hade också sånt här Sexualkunskap också, jag har aldrig i hela mitt liv, jag bor, väldigt isolerad egentligen, men [präststuderande] är den första, jag visste inte om det innan lägret, det stod på hemsidan att hon hade en flickvän. Jag trodde bara det var en felskrivning när jag läste igenom det snabbt på hemsidan. Hon berättar en vecka in på lägret när jag lärt känna henne att hennes flickvän kommer. Hon är första lesbiska kvinnan som jag träffar. Sen hade vi sexualkunskap och då fick vi fråga henne olika frågor. Hur det var? Sen var det en kille också som var homosexuell, han också, det kändes bra, att man har träffat människor som är homosexuella, så man vet hur det är. Innan har man varit rädd. Jag tror att det är många som kan ha en fel syn på det. Jag tycker att det är jättebra att man får möta dem. Jag tycker att [präststuderande] varit underbar, han den andre var en trevlig kille. Så vi pratade om kärlek och relationer. Där var andra ledare också, för ledarna har också erfarenhet men det var det bara jag ville tillägga.

Ungdomarna berättar att de kommer ihåg och har tagit intryck av de möten de gjort under konfirmandtiden. Att lyssna till en ledare som berättar om stadsmissionen eller arbetsförhållanden i tredje världen kan ungdomarna fundera kring men att verkligen möta människor exempelvis särskoleelever

eller homosexuella som berättar om sin situation berättar ungdomarna att de tagit starkt intryck av.

Kunskap om kristendom

Anton har tagit starkt intryck från sin konfirmandtid. Han berättar att han fått lära om "sin" religion och använt detta när han kommit tillbaka till skolan:

Anton: *Jag har knappt behövt plugga något alls inför judendomen för judendomen är i princip samma sak som kristendomen. Jag kunde historien nästan utantill så jag har inte behövt plugga så mycket för jag har haft bra resultat ändå, så det kändes jättebra på religionen.*

Sofie och Astrid har fått lära om de liturgiska färgerna som används under olika tider av kyrkoåret. Astrid berättar om den gröna färgen:

Astrid: *...alltså det var väl inte så jätteintressant varför man har vissa kläder på sig och sånt men färgerna tyckte jag var rätt så intressanta. Det stod ju en färg för varje sak eller för varje tillfälle.*

Evelina berättar att hon fått lära om högtider och att man kopplade samman "lag och rätt" med de tio budorden:

Evelina: *Det var mycket det med högtider och så där. Det var lite mer strikt men ändå inte, vi fick lära oss lite så om "lag och rätt" också och samtidigt de tio budorden, alltså det var inte överstrikt så att säga, det var lite lagom, tycker jag faktiskt.*

Veronika berättar att hon lärt sig under gudstjänstbesöken:

Veronika: *Det var lite man lärde sig när man satt där och lyssnade, visa ord och sånt där och det var ändå lite lugnande.*

Ungdomarna ger exempel på olika kunskap om kristendomen som de mött. I ungdomarnas berättelser finns också exempel på olika metoder för att lära om Gud, Jesus, bibeln och döden. Det har skett genom vandringar, drama och andra former av undervisning.

Relation till kyrka och kristendom

Att *veta* mer om kristendomen är inte det enda ungdomarna berättar om när det gäller upplevelsen från konfirmandundervisningen. För Mikael handlar det om att han nu vet vad andra tänker om Gud:

Mikael: ...men jag vet vad andra tänker som jag inte visste innan, om Gud.

Astrid tyckte tidigare att kyrkan var onödig men har ändrat sig:

Intervjuare: Har du ändrat uppfattning om Svenska kyrkan?

Astrid: Ja, det har jag gjort innan så tycker jag att kyrkan var rätt så onödig men det tycker jag inte nu.

Några ungdomar kan tänka sig att komma tillbaka till kyrkan, och avser då kyrkorummet, eftersom de ser det som en bra plats för tankar:

Veronika: Jag tycker kyrkan är en mysig plats när man sätter sig, det är tyst, man får kontakt med sig själv. Där kan man vara sig själv och bara sitta där och rensa tankarna. Man behöver inte be, man kan bara ha en lugn stund, pusta ut. Det är som meditation, typ.

För Anton hör kyrkan samman med konfirmandtiden som i sin tur hör samman med att lära och veta mer:

Anton: Svenska kyrkan för mig, när jag hör något i religionen nu om till exempel kristendomen eller Svenska kyrkan då tänker jag på konfa och då blir jag positivt inställd till det för det var en fantastisk upplevelse för mig. Förr när jag tänkte kyrkan så tänkte jag på det här tråkiga att sitta och höra på det här dumma, nu har jag varit i kyrkan för min farfar dog för två veckor sedan och jag var på begravning för en vecka sedan och det kan ju va också för att det är en begravning och att man är mer koncentrerad då men jag kan lyssna mycket bättre nu för jag vet hur det funkar själva, hur själva kristendomen funkar med bibeln och gudstjänst och anden och treenighet och allt det här, jag förstår det bättre nu innan tyckte jag det var lite hipp som happ så tyckte jag bara det var onödigt, tråkigt nu har allting en innebörd.

Kyrkan kan både handla om organisationen ”Svenska kyrkan”, de människorna som representerar kyrkan och byggnaden kyrka. Några av ungdomarna berättar också att de utvecklade en gudsrelation under konfirmandtiden. Mia berättar:

Mia: ...jag har älskat detta sen första träffen så jag var jätteglad och jag längtade alltid att komma hit. Jag har faktiskt börjat tro på Gud mycket mer än jag gjorde innan men jag är inte sådan att jag måste gå i kyrkan, jag ber inte varje kväll men jag tror att Gud finns men jag vet inte var, så att jag kan inte...

Alla kan inte berätta lika klart om sin tro som Mia. Charlotte upplever någon form av tro på Gud men vet inte riktigt:

Charlotte: Jag kan inte påstå att jag tror på Gud men man känner ändå att det finns, någon alltså så som man liksom...

Astrid berättar att hon inte tror på Gud men att hon är fundersam¹⁹:

Astrid: ...om till exempel stod där på en lapp när vi gick att, att eh världen är så komplicerad så att den kan inte ha blivit till av en slump och så hade jag aldrig tänkt innan men det stämmer ju faktiskt. Jag vet inte om jag tror på det nu efter ändå att liksom Gud har skapat hela världen men det fick mig verkligen att tänka, den lappen.

David berättar att han kommit fram till att tro inte är något man kan lära sig:

David: ...om jag hade valt så hade kanske jag varit tvungen att lära mig att tro det hade inte varit så bra.

Sju av ungdomarna berättar att de kan tänka sig en fortsatt relation till kyrkan. Några kan tänka sig gå i ungdomsgrupp. Annika berättar att hon skall fortsätta i kyrkans ungdomsgrupp:

¹⁹ Citatet har förekommit tidigare i samband med det ”Fria och kritiska tänkandet” men har relevans även i detta sammanhang.

Annika: ...när man är konfirmerad får man gå på Svenska kyrkans Unga och det är jätteroligt för då får man liksom på nått sätt ha kvar, det blir lite samma känsla där, på nått sätt.

Sju av ungdomarna fortsätter i någon form av ungdomsgrupp. Några av dem har gjort det tidigare och fortsätter, några fortsätter att träffas i sin konfirmandgrupp och några som varit på läger har tagit kontakt med sin hemförsamling och fortsätter där. Fem av ungdomarna kan tänka sig bli ledare för konfirmandgrupper i framtiden. Ida berättar:

Ida: ...skall börja på ledarutbildning för att bli ledare för konfirmander och så där

Martin deltar i kyrkans ungdomsgrupp där han också går en ledarutbildning. Han vill bli ledare i framtiden för att omsätta de erfarenheter han fått från sitt eget läger:

Martin: ...gör vi en ledarutbildning till att bli konfirmandassistent, som det så fint heter.

Intervjuare: Kan du tänka dig att bli det i din egen församling?

Martin: Ja

Intervjuare: Vad skulle du vilja göra då?

Martin: Lite som jag gjorde på lägret.

Intervjuare: Vad då för någonting?

Martin: Lite av allt, mycket, lite rundor

De flesta av ungdomarna har positiva erfarenheter från konfirmandtiden. De som avviker är Mikael och Sofi. Mikael berättar att kamraterna var taskiga under konfirmandtiden:

Intervjuare: Funkade det bra att åka på läger när du inte kände någon?

Mikael: Nej, de lämnade mig utanför och var lite taskiga emellanåt.

Intervjuare: Visste ledarna om det?

Mikael: Ja, jag sa till dem men. Jag brydde mig inte egentligen.

Mikael säger att han inte bryr sig om att kamraterna var taskiga men återkommer ändå till detta senare under intervjun. När Sofie berättar om sin konfirmandtid så berättar hon att hon inte lärt sig och det finns inget som hon tar med sig i framtiden. Jag försöker under intervjun få Sofie att berätta:

- Intervjuare:* Tror du att det du tänkte om kyrkan innan och det du tänker om kyrkan nu tror du att det har förändrats? Eller ändrat sig
- Sofie:* Nej jag tror att det är typ som innan
- Intervjuare:* Det är som innan, det är ungefär likadant
- Sofie:* Nej alltså, jag vet inte, nej
- Intervjuare:* Tror du att du kommer att fortsätta att gå i kyrkan?
- Sofie:* Inte så ofta, i alla fall, nej jag har ändå mycket annat för mig jag har inte så mycket tid att gå i kyrkan.
- Intervjuare:* Skulle du kunna tänka dig att göra det?
- Sofie:* Kanske
- Intervjuare:* Kanske?
- Sofie:* Kanske
- Intervjuare:* Har du tänkt att du skulle fortsätta någon grupp, det finns ju kyrkans ungdomsgrupper och så?
- Sofie:* Ja men ja men man gör så på onsdagar men då har jag liksom andra aktiviteter och sånt eller då har jag också innebandy så jag vet inte om jag hinner med det, då. För det var om onsdagar, typ.
- Intervjuare:* Om det inte hade legat på samma dag hade du kunnat tänka dig då?
- Sofie:* Kanske, jag vet inte. Jag är ändå inte så jätteintresserad av det.

Det är svårt att tolka vad Sofies upplevelse under konfirmandtiden är men att hon inte har någon stark positiv upplevelse är klart.

Förändringsmönster

Det ungdomarna berättar handlar i stor utsträckning om förändring. En av de centrala pedagogiska frågorna handlar om lärande vilket innebär att tanke, handling och vetande förändras i mötet med andra. I det inledande arbetet till att tolka ungdomarnas berättelser om förändring sammanställdes citat som kunde förknippas till förändring. Citaten antecknades på klisterlappar (så kallade "postit-lappar") som organiserades genom att de klistrades upp och kategoriserades. Denna kategorisering har sedan prövats och omprövats på en mängd olika sätt för att på så sätt hitta möjliga sätt att förstå vad förändring i relation till konfirmandundervisning innebär.

Ett sätt att organisera materialet sammanställdes i samband med en doktorandkonferens i december 2006. De synpunkter som framfördes då ledde vidare till den sammanställning som presenterades på slutseminariet. På slutseminariet framfördes även där synpunkter och tankar kring materialets

organisering som gjorde att det vidareutvecklades och fick ytterligare stringens.

Den analytiska tolkningen av det som ungdomarna berättat om förändring har lett fram till en förändringsmodell som väger samman två aspekter av förändring. Dels vad förändringen *lett till* och den *omfattning* som förändringen har i ungdomarnas liv. Tolkningen bygger på vad ungdomarna berättat i intervjuerna. Karaktären på den faktiska förändringen för ungdomarna finns inget underlag att veta något om, inte heller om ungdomarna berättat annorlunda om intervjuerna skett direkt efter konfirmationen eller vid en senare tidpunkt.

Ungdomarna berättar i intervjuerna vad de uppfattat att konfirmandundervisningen inneburit då främst om förändring avseende tanke och handling. Tanke och handling förekommer på olika sätt och har olika innebörd.

Sammanställningen av förändringens karaktär genom att redovisa det som ”förändringsmönster”, är en fördjupad tolkning för att synliggöra vad förändring kan innebära för ungdomar. Det finns ingen avsikt att göra en normativ bedömning av ”bättre” eller ”sämre”.

Förändring av tanke och handling

Förändring av tanke

Förändring av *tanke* - uttrycker att ungdomarna förändrat sitt sätt att tänka. Ungdomarna berättar att de efter konfirmandtiden tänker på ett annat sätt än tidigare. Det kan handla om existentiella frågeställningar som död och meningen med livet men också att de fått inblick i andras villkor som lett till förändring av tänkandet. Annika ger exempel på detta:

Annika ...alltså det var en del tankar som väcktes, en del människor som tänkte i andra banor och sen så fick man diskutera och det var väldigt för kan man börja tänka sen förgrenar sig tankarna lite grann och så får man lite större bild eller tankeområde, eller vad man skall säga och sen så, ja, ... alltså det är mycket det och sen så diskuterar man mycket man fick se andras bilder när de hade ritat och sen så fick man...

Förändring av handling

Förändring av *handling* – är den förändring som innebär att ungdomarna gör på ett annat sätt efter deltagandet i konfirmandundervisningen. Det kan exempelvis innebära att de deltar i kyrkans verksamhet, förändrat sitt språk eller har andra aktiviteter. Ida ger exempel på detta:

Ida: ...jag med i KU, det började jag också nu efter konfirmationen innan gick jag på gymnastik men det slutade jag med för jag tyckte inte det var så kul...

Avgränsad förändring av tanke eller handling - ungdomar berättar om en mycket begränsad förändring av tanke eller handling. Det finns i berättelserna otydliga inslag av tanke eller av handling som inte härleds till tanke. Mikael berättar om att han är tveksam till att han förändrats men nämner i alla fall något:

Intervjuare: Tror du att du har ändrat på något sätt, förändrats på något sätt, eller?

Mikael: Kanske är snällare mot andra, jag vet inte.

Förändring som ungdomarna berättar om har inneburit förändring när det gäller tanke och handling. Ungdomarna berättar att deras förändring av tänkande och handling kombinerats på olika sätt.

1. Tanke och handling kan ske i samspel,
2. Tanken är mer framträdande i berättelsen än handling
3. Handling är mer framträdande än tanken
4. Förändring av tanke och handling, som ungdomarna talar om, är avgränsad när det gäller både tanke och handling.

Förändringens omfattning

Några av ungdomarna berättar att förändring av tanke och/eller handling efter konfirmandtiden skett i olika omfattning. Den förändring i tanke och/eller handling som är mer omfattande har jag valt att benämna *betydande förändring* medan förändring som är begränsad till ett visst sammanhang benämner jag *begränsad förändring*.

Betydande förändring - innebär att förändringen är något som omfattar den förändring gäller uppfattning om sig själv. Det kan uttryckas som mognad eller att de fört över förändringen till skolan. Ida och Anton ger exempel på detta:

Ida: Jag har mognat lite till sättet och vågar göra mer saker men sen så skulle man vilja våga göra ännu mer

Anton: ...det har påverkat mig så jag blir säkrare här i skolan jag har lättare och prata med folk jag har varit tyst men jag har mycket

lättare att prata med folk, det är mycket lättare att prata med folk

Begränsad förändring - innebär att ungdomarna berättar om förändring inom ett begränsat område. Det kan innebära att ungdomarna berättar om förändring genom ökat medvetandet eller att de tagit intryck inom ett begränsat område. Astrid ger exempel på detta:

Astrid: hela lägret fick mig att tänka lite och så, som till exempel stod där på en lapp att världen är så komplicerad så att den kan inte ha blivit till av en slump och så hade jag aldrig tänkt innan men det stämmer ju faktiskt.

Ingen förändring - innebär att ungdomarna inte berättar om någon förändring utan istället aktivt uttrycker att ingen förändring har skett.

Sofie: Jag vet inte... jag tycker ändå inte att jag har förändrats eller så.

Sofie berättar om konfirmandundervisningen som hon deltagit i men berättar att hon inte förändrats.

Vad förändringen inneburit för ungdomarna och bredden i omfattning av förändring har jag sammanställt i ett schema med olika förändringskategorier där ungdomarna placerats in. Här anges också vilken form av konfirmandundervisning ungdomarna deltagit i.

Förändringsmönster	Förändring av			
	TANKE ↑ ↓ HANDLING	TANKE (handling)	HANDLING (tanke)	Avgränsad förändring av tanke eller handling
Betydande förändring	Anton (L) Ida (L) Annika (L)	Evelina (V) Mia (V) David (V)		
Begränsad förändring	Astrid (S) Emilia (L)	Veronika (S) Charlotte (V)	Martin (L) Lisa (L)	Mikael (S) Dennis (V)
Ingen förändring				Sofie (S)

Lägerkonfirmander (L), Sommarläsning (S), Vinterläsning (V)

Tabell 6. Förändringsmönster med ungdomarna inplacerade

I presentationen nedan redovisas karaktären för de olika kategorierna utifrån: motivering till deras placering i modellen, motiv för konfirmation, tidigare erfarenhet av kyrkan och vad ungdomarna har berättat om konfirmandundervisningen de deltagit i.

TANKE – HANDLING: Betydande förändring

Anton, Annika och *Ida* är de ungdomar som berättar om betydande förändring och för vilka både tanke och handling har förändrats. De berättar om hur konfirmandundervisningen inneburit förändring som fått betydelse i deras vardag efter konfirmandtiden. Det kan handla om att känna sig ”säkrare”, att ha lättare att ”avläsa människor” i skolan och att ”våga mer”. För ungdomarna i denna kategori har förändringen varit betydande och skett på flera sätt och inom flera områden. De berättar om förändring som är relaterad till mognad och att de tagit intryck av den verksamhet som de deltagit i. De berättar både att de har större kunskap när det gäller den kristna kyrkan och att de är säkrare i sociala sammanhang. Alla tre berättar om förändring genom att de relaterar till en annan miljö, skolan som har en viktig roll i ungdomars vardag.

Alla tre har deltagit i lägerkonfirmandgrupper. Annika och Ida har deltagit i en konfirmandgrupp där särskoleelever var integrerade medan Anton deltagit i en konfirmandgrupp med scoutinriktning. Att de varit på läger har haft stor betydelse. Anton och Ida har aktivt letat upp och sökt sig till det aktuella lägret medan Annika har en syster som varit iväg på samma konfirmandläger något år tidigare. Annika kommer från en aktivt kristen familj medan både Ida och Anton berättar att de inte haft någon kontakt med kyrkan tidigare. Att de har olika erfarenhet av kyrkan sedan tidigare gör att deras religiösa förändring ser ut på olika sätt. Alla tre har förändrat sin relation till kyrkan efter konfirmandtiden. Annika, som är van kyrkobesökare, berättar att hon redan som konfirmand lyssnar mer intresserat under gudstjänsten, än tidigare. Anton berättar att han under och efter konfirmandtiden fått en något förändrad syn på gudstjänsten och kyrkan. Ida har efter konfirmationen tagit kontakt med sin hemförsamling och är nu aktiv inom kyrkan genom att delta i ungdomsgrupp och konfirmandledarutbildning. Alla tre hade stöd via sina föräldrar som finansierade deras lägervistelse vilket gör att deras deltagande i konfirmationslägret både var något som de själva ville men också att de fick ett påtagligt stöd från sina föräldrar. Anton och Ida berättar att de har en Gudsrelation och en tydlig relation till Svenska kyrkan efter konfirmationen.

Alla tre ger uttryck för att konfirmandtiden varit betydelsefull för dem och att det är en erfarenhet som de tagit starkt intryck av. Det som också kännetecknar de tre ungdomarna i denna grupp är att deras uttalanden i

intervjun är relativt långa. De har lätt att prata om sin upplevelse med hjälp av intervjuguiden.

TANKE – HANDLING: Begränsad förändring

Astrid och *Emilia* berättar om förändring i relation till sitt deltagande i konfirmandundervisningen som begränsad förändring och som relateras till tanke och handling. *Emilia* pratar om hur hon uppfattar värdet av respekt, både att bli respekterad själv men också att respektera andra. *Emilia* berättar också att värdet av att lyssna och att bli lyssnad på är något som hör samman med stark gemenskap i gruppen. *Astrid* berättar om delar av undervisningen som gjort intryck. Tidigare hade *Astrid* fördomar mot kristna och det har hon inte längre. Efter konfirmationen kan hon bättre förstå meningen med den kristna kyrkan. *Astrid* och *Emilia* berättar båda att de är tveksamma till tro. *Astrid* berättar att hon inte tror på Gud och att hon inte kommer att tro på Gud, *Emilia* berättar att hon inte tror på Gud men att hon ändå kan sitta och tänka på Gud. Både *Astrid* och *Emilia* berättar om att de under konfirmandundervisningen blivit medvetna om och reflekterat kring religion och religiösa frågeställningar på ett annat sätt. Uttryck för handling är att *Astrid* vill fortsätta som konfirmandledare ett år till för att få veta mer medan *Emilia* fortsätter i Kyrkans ungdom och skall delta i ledarutbildning.

Astrid har deltagit i sommarkonfirmandgrupp som innehöll ett kortare läger och *Emilia* har varit på konfirmandläger med scoutinriktning. *Astrid* och *Emilia* har inte haft kontakt med kyrkan tidigare i sina liv.

Astrid och *Emilia* valde att konfirmeras från olika utgångspunkter. *Emilia* valde konfirmation för hon tycker att religion är intressant och saknade att den kristna tron inte sattes i relation till andra religioner under konfirmandundervisningen. För *Astrid* var konfirmationen en av de viktiga ”milstolpe”, något som tillhörde livet. *Astrid* och *Emilia* berättar gärna och generöst om sin konfirmandtid.

TANKE – (handling): Betydande förändring

David, *Evelina* och *Mia* berättar om förändring som är betydande och som inneburit att de förändrat sitt sätt att tänka men det finns begränsad eller ingen beskrivning av förändring när det gäller handling. *Evelina* berättar att hennes deltagande i konfirmandundervisningen inneburit att hon mognat, något som hon relaterar till konfirmandundervisningens upplägg enligt modellen ”de sjuttio stegen”. *Evelina* berättar också att hon uppfattar att konfirmationen innebär att hon fått bekräfta sin tro och att hon nu kan berätta att hon är ”troende”. *Mia* har under sin konfirmandtid fått hjälp med det som hon uttrycker som ”sova borta-fobi”. *Mias* bekymmer togs på allvar vilket innebär att hon efter konfirmandlägret över en helg är beredd

att åka iväg på läger igen, något som för Mia var otänkbart tidigare. Mia berättar också att hon ”faktiskt börjat tro på Gud mycket mer än innan” och att hon numera kan tänka sig att be. David berättar att konfirmandundervisningen han deltagit i gjort starkt intryck. Han berättar om hur han uppmuntrats att tänka och ta ställning själv, något som gjort starkt intryck. David berättar att han under konfirmandtiden fått skapa sin bild av döden och av Gud. Till skillnad mot den tidigare gruppen berättar Evelina, David och Mia inte att den betydande förändringen haft någon betydelse för vardagslivet i skolan utan det är något som de berättar om i relation till sig själva.

Evelina kommer från en landsortsförsamling och har varit aktiv i kyrkans körer tidigare. Gruppen som hon deltagit i är en klassisk vinterläsningsgrupp som använt sig av modellen ”de sjuttio stegen”. Mia och David kommer från en stadsförsamling med traditionell vinterläsning. Mia har inte haft kontakt med kyrkan tidigare medan David har en mamma som är katolik. Detta innebär att David tidigare började i en katolsk konfirmandgrupp men kände sig inte hemma där. Både David, Evelina och Mia har avsikt att fortsätta kontakten med kyrkan efter konfirmandundervisningens slut.

Både David, Evelina och Mia har deltagit i vinterläsningsgrupp i den egna församlingen. David hade en kusin i gruppen, Evelina var aktiv i församlingens körer sedan tidigare och för Mia hade det varit otänkbart att delta i någon grupp som innebar längre lägervistelse eftersom hon inte kan sova borta. David berättar att han hade provat att delta i katolsk konfirmandläsning sedan tidigare men inte uppskattat den. Det är möjligt att hans erfarenhet från den katolska konfirmandundervisningen haft betydelse för att han berättar så mycket om möjligheten att tänka fritt och reflektera själv under konfirmandtiden. För Mia var konfirmationen något som hon gjorde för att alla andra gjorde det. ”Alla andra” är nära släktingar. Evelina hade kontakt med församlingen sedan tidigare. Hon har sjungit i körer och varit med i olika grupper. Konfirmationen betydde för Evelina att hon fick fördjupa sin kunskap om kristendomen och sin relation till kyrkan, som hon upplever är ”en trevlig plats, en fristad”. David, Evelina och Mia berättar gärna och generöst om sin konfirmandtid.

TANKE – (handling): Begränsad förändring

Charlotte och *Veronika* berättar om begränsad förändring i samband med konfirmandundervisning. De berättar att de tagit intryck och att de reflekterar. Veronika berättar att hon tagit intryck av de samtal i konfirmandundervisningen som handlar om döden och att hon upptäckt värdet av gemenskap. Charlotte berättar om hur hon ”tänker på Gud eller Jesus på ett annat sätt” än tidigare. Både Charlotte och Veronika uppskattar kyrkan som en

plats för reflektion och vila. Charlotte berättar att hon inte tror på Gud men att det ändå finns något, medan Veronika inte pratar om Gudstro men där- emot om kyrkan som ”en mysig plats”. Veronika och Charlotte har inga planer på att fortsätta kontakten med kyrkan annat än vid enstaka tillfällen.

Veronika har deltagit i en församling i utkanten av en storstad och Char- lotte har konfirmerats i en landsortsförsamling. Veronika har haft kontakt med religiösa frågeställningar sedan tidigare då hennes mamma är ”aktiv” katolik och Veronika beskriver att hennes mormor har en Maria-staty i hal- len och går regelbundet i kyrkan. Charlotte berättar att hennes familj inte är aktiv i kyrkan utom hennes gammelmormor som är i kyrkan ibland. Varken för Veronika eller Charlotte var konfirmationen något avgörande beslut. Veronika valde att konfirmeras för att det var något roligt att komma ihåg och att det bara sker en gång i livet men trodde samtidigt att det skulle bli långtråkigt. Men det blev inte långtråkigt utan Veronika berättar istället om att hon är ledsen över att det är slut för det var så kul. Charlotte valde att konfirmeras för att få presenter men upptäckte sedan att det var roligt för hon lärde känna många nya människor. För både Veronika och Charlotte är kyrkan en plats att återvända till för att reflektera och finna ro. Charlotte är dock mer positiv till att gå på gudstjänster igen medan Veronika tycker om kyrkan som plats men är negativ till gudstjänsterna.

Veronika har under hela intervjun svårt att hitta de ord hon vill men berättar med lite hjälp gärna och generöst. Charlotte är enkel att intervjua. Båda berättar generöst om sina erfarenheter.

HANDLING – (tanke): Begränsad förändring

Martin och *Lisa* berättar om förändring som är begränsad och som innebär begränsad handlings förändring. Martin avviker något genom att berättar att hans kompisar tycker att han är ”ballare, roligare” efter konfirmandlägret men att han själv tycker att han är ”samma som tidigare”. Lisa och Martin har deltagit i konfirmandläger där särskoleelever var integrerade. Båda berättar att de blivit medvetna om att vad de säger har betydelse. Martin berättar att han slutat säga ”djavla CP” och Lisa blir ”sur” när hon hör att någon använda uttrycket ”CP”. Martin har tidigare deltagit i kyrkans ung- domsgrupp, något som han fortsätter med och han kommer också att delta i en ledarutbildning. För Lisa handlar förändringen om relationen till särsko- leeleverna som hon vill fortsätta ha kontakt med i framtiden. Hon har bland annat praktiserat på en förskola med ”handikappade” barn.

Lisa berättar att det viktigast var att hon fick vara på läger med särskolee- lever och att konfirmationen inte var något som hade någon betydelse i sig. Martin åkte på konfirmandlägret ”därför att mamma satt upp mig på någon lista” men det var hans eget beslut och han hade fått avstå från lägret men

det ”händer bara en gång i livet”. Lisa berättar att hon tillhör en ”fotbolls-familj” och fotboll är det stora intresset även för Lisa. Hon berättar att hon inte spelar fotboll men är intresserad av allt runt omkring. Lisa är också den enda som berättar att konfirmationen inte firades hemma. Hon har fått en del presenter och farmor och farfar vad där på middag men dagen efter hon kom hem från lägret var familjen på fotbollsmatch och Lisa hade svårt att inte gråta då eftersom hon saknade lägret och sina vänner så mycket. Martins mamma arbetar inom Svenska kyrkan och han gick på kristen förskola som barn. Han ville inte konfirmeras i den egna församlingen eftersom han inte kom så väl överens med personalen där sedan tidigare. Han fortsätter dock i kyrkans ungdomsgrupp efter konfirmationen och hoppas att få bli konfirmandledare i framtiden för att på så sätt ta med sig sina egna erfarenheter till församlingens konfirmandgrupper. Lisa och Martin var båda glada att få berätta om sin konfirmandtid.

Avgränsad förändring av tanke eller handling:

Begränsad förändring

Det *Dennis* och *Mikael* berättar om förändring i samband med deltagande i konfirmandundervisning är begränsad och innebär en begränsad förändring när det gäller tanke och handling. Dennis berättar att ”han inte var beredd att lära sig något” men att han har lättare att förstå symboler i kyrkan, utöver korset som han kände till sedan tidigare. Mikael berättar att han ”är snällare” efter konfirmationen men samtidigt upplevde att kamraterna var ”taskiga emellanåt” under konfirmandtiden. Mikael har deltagit i kyrkans ungdomsgrupp tidigare och fortsätter med det. Dennis har inga planer på en fortsatt kontakt med kyrkan, utöver vissa förrättningar som exempelvis dop.

Mikael valde att konfirmeras för att det var tradition och att han ”tror lite på Gud” medan Dennis berättar att han valde att delta i konfirmandundervisningen för att han ville och att ”pappa tyckte gott jag kunde göra det”. Mikael deltog i en sommarkonfirmandgrupp i den egna församlingen och Dennis i vinterläsning i den egna församlingen. Båda kom från familjer som inte har någon stark relation till kyrkan. För Dennis är det stora intresset motorsport. Han deltog i en grupp som hade modellen ”de sjuttio stegen” och uppskattar att konfirmandundervisningen inte gjorde intrång på hans motorintresse. Men Dennis berättar också att ”de sjuttio stegen” var också svårt eftersom det krävde disciplin. Han fick en del hjälp av sin mamma med att verkligen komma iväg och samla ihop de sista stegen. Mikael hade en negativ erfarenhet av konfirmandundervisningen. Han berättar i intervjun att han blev mobbad och utesluten. Han hade berättat det för sina ledare, men sa samtidigt att han ”inte brydde sig”. Jag hade svårt att fråga mer om detta under intervjun då Mikael markerade att han inte ville berätta

mer om det. Mikael berättar dock att hans konfirmation hade betydelse för familjen. Mikael berättar att hans föräldrar är skilda och att födelsedagar firas hos antingen mamma eller pappa men att i samband med konfirmationen var båda där, något som Mikael uppskattade.

Mikael hade en starkt upplevelse under lägret, han fick se soluppgången. Han förklarar att han inte gjort detta tidigare och att det inte finns så stor möjlighet till detta där han bor. Dennis uppskattade att undervisningen inte innehöll utantillinläring av psalmverser och bibeltexter.

Dennis var välformulerad och målmedveten under intervjun. Mikael var svårfångad, dels fick vi avtala tid för intervjun tre gånger innan han till slut dök upp och dels var han kortfattad i sina uttalanden om konfirmandtiden.

Avgränsad förändring av tanke eller handling:

Ingen förändring

När *Sofie* berättar om sitt deltagande i konfirmandundervisningen berättar hon att hon inte förändrats. Sofie berättar aktivt om att hon inte förändrats. Hon berättar att hon fått begränsad kunskap om Gud utöver det hon visste innan. Hon berättar att hon inte kommer att fortsätta att gå i kyrkan och hon kommer inte att fortsätta i någon ungdomsgrupp.

Sofie har deltagit i en sommarkonfirmandgrupp i en grannförsamling efter att året innan provat att gå i en annan grupp men slutat där. Att hon bytte grupp hörde samman med att hon bytte skola och gick om ett år och då ville hon konfirmeras tillsammans med sina ”nya” klasskamrater. Sofie kommer från en familj som inte ”går i kyrkan särskilt ofta”. Sofie berättar att hon valde konfirmation för att det verkade kul och att hon skulle möta nya vänner.

Det var svårt att intervjua Sofie. Hon ger ett osäkert intryck och svarar kortfattat på frågorna. Jag försöker få henne att berätta men hon är inte engagerad. Att konfirmandtiden inte varit så positiv är tydligt.

Sammanfattning

I presentationen av intervjumaterialet redovisas det som ungdomarna berättat om i intervjuerna; ungdomarna, konfirmandgrupperna och konfirmandundervisningen. På detta sätt ges en beskrivning av konfirmandundervisningen utifrån ungdomarnas berättelser. Sammanfattningsvis vill jag lyfta fram följande:

Före konfirmandtiden

När ungdomarna väljer konfirmation är valet inte bara ett val mellan att konfirmeras eller inte konfirmeras utan också mellan läger eller att konfir-

meras i den egna församlingen (eller någon lärliggande). Väljer de församlingens konfirmandgrupp och arbetar enligt modellen ”de sjuttio stegen” så har de frihet att till en viss del påverka vilka tider som de har undervisning men det innebär också en mängd olika val av vilka aktiviteter som passar dem bäst.

Det är inte så många som uppger att de valt att konfirmeras på grund av möjligheten att få presenter. Istället är det vanligaste att det är en mängd olika faktorer som spelar roll, inte minst tradition och vad kamraterna gör. Däremot ger ungdomarnas berättelser om varför de får presenter en möjlighet att fånga konfirmandtidens innebörder.

Konfirmandtiden

Ungdomarna är mer positiva till konfirmandundervisningen än vad de förväntade sig. De flesta berättar att de har haft upplevelser som de tyckt om och uppskattat. Ungdomarna berättade att de förväntade sig traditionell förmedlingspedagogik och ibland krav på ”utantill inläring”. Istället har konfirmandundervisningen inneburit annorlunda och kreativ undervisning.

Att konfirmandundervisningen är frivillig är viktigt. Att få möjligheten till ett eget val, att själv välja konfirmation menar ungdomarna är väsentligt. Många berättar att de uppskattar att de fått tänka fritt och till och att de blivit uppmanade att tänka fritt och självständigt. Det var viktigt att man fick tänka fritt tillsammans med andra. Att inte bara själv få tänka fritt när de var ensamma utan också lyssna på vad andra uttryckte var en positiv upplevelse berättar ungdomarna, att respektera andras tankar och bli respekterad av andra berättar ungdomarna var en upplevelse som de uppskattade.

Efter konfirmandtiden

Ungdomarna berättar om olika erfarenheter från konfirmandtiden. Det handlar både om personliga, sociala och religiösa aspekter. Ungdomarna berättar att de upplever att de förändrats själva och att de förändrat sin relation till omvärlden. De har också ändrat sin syn på kyrkan och har i viss mån utvecklat en gudsrelation. Många av ungdomarna har också tänkt sig att fortsätta i kyrkans ungdomsverksamhet och/eller som ledare.

Förändringsmönster

I detta avsnitt fördjupas tolkningen av konfirmandtidens innebörder så som de framträder i intervjuerna. Alla ungdomarna har olika förutsättningar och har därför olika upplevelser under sin konfirmandtid. Konfirmandtiden är för ungdomarna en del av deras livsprojekt och konfirmationen betraktas av några av dem som en anhalt på vägen. Många av ungdomarna berättar om

att de har förändrats på olika sätt. Det finns ingen direkt koppling till förutsättningarna som de hade när de påbörjade konfirmandtiden eller till den konfirmandgrupp de deltagit i. Om de deltagit i en lägerkonfirmation eller om de kommer från en kristen miljö har ingen direkt betydelse för vilken förändring som ungdomarna berättar om efter konfirmandtiden.

7. KONFIRMANDTIDENS INNEBÖRDER

Intervjuare: Vad tycker du var viktigt under konfirmandtiden?

Dennis: Vad jag tyckte var viktigt?

Intervjuare: Ja

Dennis: Ja, ur själva konfirmationens synvinkel så var det att man lärde sig lite mer om Jesus och den här bibeln.

Intervjuare: Om du tänker rent för dig, vad tycker du var viktigt för dig?

Dennis: För mig, jag tycker inte att det var en jätteviktig grej och göra för mig nu efteråt, det var lite roligt och lite så, gick igenom det så vet man att man är konfirmerad men det gav nog inte så jättemycket egentligen.

Dennis gör åtskillnad mellan *kyrkans mål* och hans *egna motiv* för konfirmandtiden. En organisations mål och individens motiv kan vara samma men kan också skilja sig åt. I detta kapitel sammanfattas avhandlingens hermeneutiska spiral och skapa förutsättningar för nya spiraler. Här sammanfattas konfirmandtidens innebörder med utgångspunkt i det som framkommit i intervjuerna. Inledningsvis diskuteras ungdomarnas konfirmandtid i form av en bildningsresa. Att använda resan som metafor för bildning har tidigare används av bland annat Hartman (2005) som beskriver ”medresenärer” under bildningsresan. Kvale (1997) använder också metaforen av resenär när han beskriver intervjuaren som ger sig ut på en resa som skall resultera i en berättelse som skall berättas vid hemkomsten. I denna avhandling utvecklas metaforen av resa. Därefter diskuteras konfirmandtidens förutsättningar så som de framträtt i ungdomarnas berättelser och i beskrivningen av kontexten. I nästa del sammanfattas innebörderna. Det som framkommit från dessa delar återförs till den kontext den kommit från, Svenska kyrkan. Slutligen presenteras olika förslag på vad, inom området, som skulle behövas beforskas ytterligare.

Ungdomarnas bildningsresa

Ungdomarnas bildningsresa börjar med att de motiv, förväntningar och val som förknippas med planering av resan diskuteras. Motiv, förväntningar och de val som vi gör innan vi påbörjar resan kan ha betydelse för vi uppfattar resan. Det finns fler faktorer som har betydelse men det är de faktorer som framkommit i intervjuerna som diskuteras. Intervjuerna är gjorda efter konfirmandtidens slut, vilket gör att det inte finns berättelser hur ungdomarna faktiskt tänkte innan de började sin konfirmandtid. Istället har diskussionen som utgångspunkt vad ungdomarna kommer ihåg hur de tänkte innan de började konfirmandtiden, vilket också ger svar på vilka innebörder konfirmandtiden har för ungdomarna.

Efter redogörelsen för motiv, förväntningar och val före konfirmandtiden följer diskussion om själva resan, det vill säga den tid då ungdomarna deltagit i konfirmandundervisningen och varit konfirmander, från första träffen fram till konfirmationen. Diskussionen handlar om hur konfirmandtiden organiserats i en form av resplan, medresenärer, utflykter, medverkan i gudstjänster, förhållningssätt under resan och resans avslutning, konfirmationen.

Den sista delen av resan handlar om hemkomsten. Det vill säga det som ungdomarna berättat att bildningsresan inneburit för dem när de kommit tillbaka till sin vardag. Därefter diskuteras bildningens karaktär som den framkommit i ungdomarnas berättelser och till slut förutsättningarna för bildningsresan.

Inför bildningsresan

När en resa påbörjas finns olika motiv och idéer om varför vi gör resan. Oftast är det ett flertal olika motiv som samverkar. Före resan har vi en bild av vad vi tror att vi skall vara med om, vilka platser vi skall besöka och vilka människor vi skall möta. Vi avsätter tid till resan, tittar i kalendern när vi har tid, funderar på hur mycket resan får kosta, både ekonomiskt och i engagemang innan vi bestämmer oss för att ge oss iväg. En del resor är grundligt planerade och väl genomtänkta medan andra resor är mindre genomtänkta. Detta kan bero på vem vi är som individer eller yttre omständigheter av olika slag.

Motiv till resan

När vi planerar att ge oss iväg på en resa gör vi det av en anledning. Det kan vara att andra gör det och vi vill följa med, det kan också vara så att det är en resa som vi planerar och driver själva. Vi funderar kanske också på vilka personer som skall följa med och vilken roll dessa har. Ungdomarna berättar

om många olika motiv att välja att konfirmeras. Det var några som angav religiösa motiv för resan men det var betydligt fler som ansåg att resan var något som de uppfattade tillhörde livet.

Förväntningar

Vi har oftast någon form av förväntningar inför en resa. Hur tänker vi oss att det skall bli? Vilka erfarenheter tror vi att vi skall göra? Ibland reser vi till välkända mål, tillsammans med välkända medresenärer och på välkända sätt men det kan också vara till okända mål, med okända människor och på ett nytt sätt. När vi berättar om en resa efter det att vi kommit hem, har vi oftast en tydligare uppfattning om vilka förväntningar vi faktiskt hade innan resan eftersom vi nu har själva resan att relatera till.

Ungdomarna berättar om relationen mellan deras förväntningar och den verksamhet som de sedan deltagit i. Stor del av ungdomarna berättar om att de mött en annan verksamhet än de förväntat sig och att de genomgående var mer positiva till verksamheten de deltog i än vad de förväntat sig. Att konfirmandtiden var något annat än ungdomarna förväntade sig kan ha flera orsaker. Förväntningar byggs av många olika faktorer som kan grundas i tidigare deltagares erfarenheter, vad man själv har för erfarenhet från tidigare kontakter med kyrkan men också erfarenheter från andra närliggande områden som exempelvis, för ungdomarnas del, skola och fritidsaktiviteter. Endast ett fåtal av ungdomarna refererar till vad tidigare deltagare berättat om konfirmandundervisningen. Annika som har äldre syskon som tidigare deltagit i samma konfirmandläger är det tydligaste exemplet. Men även om Annika visste att det skulle vara bra så blev det även för henne bättre än förväntat. Detta delar Annika med de andra ungdomarna som genomgående berättar att konfirmandundervisningen var bättre än de förväntade sig. Förväntningarna kan bygga på ungdomarnas tidigare kontakt med Svenska kyrkans verksamhet en del av dem haft. Men de berättar att den förskoleverksamhet som de deltagit i kommer de inte ihåg något från och de gudstjänster de tidigare har deltagit i har väldigt lite gemensamt med konfirmandundervisningen och de gudstjänster som ingår.

Val inför resan

När vi skall resa måste vi bestämma oss vart vi skall åka, vem som skall arrangera och hur mycket tid och pengar det får kosta. Ibland vet vi inte att det finns alternativ utan beställer resan av den arrangör som ligger närmst till och som vi fått information om, medan andra letar på Internet för att hitta den perfekta resan.

Det första valet som ungdomarna gör i samband med konfirmandtiden är om de skall välja konfirmation eller inte. Detta val finns beskrivet under

”Frivillighet - Krav”. De som väljer att delta i konfirmandundervisning har sedan fler val att göra. Att erbjuda många olika alternativ är en utveckling inom Svenska kyrkans konfirmandverksamhet. Det finns ett stort antal olika inriktningar på läger som ungdomar kan välja emellan. De många inriktningarna gör att det finns stora möjligheter för ungdomar att delta i ett läger som har en inriktning som intresserar dem. Men det kan också innebära negativa effekter att skapa många alternativ. Det kan skapa segregering mellan olika konfirmandgrupper genom att läger med speciella inriktningar oftast medför en relativt hög kostnad som inte alla familjer har möjlighet att bekosta. Ett läger på fyra veckor medför kostnader. Även om Svenska kyrkan inte tar betalt för sin verksamhet återstår kostnader för mat och logi. Men inte bara ekonomi kan ha betydelse för segregering. Läger med en speciell inriktning är inte något som ungdomar generellt får information om via den egna församlingen utan antingen känner man till dem sedan tidigare eller letar aktivt upp dem. Dessutom krävs det kötid till en del av de mer populära lägren. Detta kräver aktiva, medvetna ungdomar och föräldrar som har tid och ser möjligheter att leta upp konfirmandläger med speciella inriktningar och som dessutom gör det och gärna i god tid. Ungdomarna som intervjuats, som deltagit i grupp A ”Vintergrupp” berättar att de inte kände till att det fanns andra alternativ än de som erbjöds i den egna församlingen. Av de som deltog i grupp C ”Lägerkonfirmander” berättar Martin, Emilia och Annika, att de stått i kö medan Lisa, Ida och Anton att de letat upp konfirmationen via Internet och anmält sig själva. Ida och Lisa berättar att det fanns en osäkerhet kring om de skulle komma med på lägret eller ej när de anmälde sig men att andra ”hoppade av” vilket gjorde att de fick plats.

Även de ungdomar som väljer att delta i den egna församlingens verksamhet kan erbjudas flera olika alternativ. I grupp B1 berättar ungdomarna att de valde mellan konfirmandundervisning på sommaren eller vintern. Andra församlingar, företrädesvis större församlingar, kan erbjuda musikkonfirmation, äventyrskonfirmation, filmkonfirmation eller friluftskonfirmation. Det finns alltså många alternativ att välja mellan.

För Lisa är inriktningen på lägret det som är väsentligt. För Lisa var det väsentliga att leva tillsammans med särskoleeleverna. Att lägret innehåller konfirmation arrangerad av Svenska kyrkan är varken ett problem eller ett motiv. Det är också den aspekten av konfirmandtiden som Lisa vill fortsätta utveckla. Hon uppskattar lägret och upplever att hon utvecklats men ser samvaron med särskoleeleverna som den faktor som gjorde utvecklingen möjlig. Att Svenska kyrkan erbjuder intressanta inriktningar kan innebära att ungdomar deltar i konfirmandgruppen för att de är intresserade av golf, fotboll, orientering, scouting eller musik, och att konfirmandundervisningen

blir något underordnat. Genom att erbjuda grupper med speciella inriktningar kan Svenska kyrkan nå ungdomar som de annars kanske inte nått. Samtidigt kan ungdomarna ha andra motiv till att delta än de kyrkan avser. För de ungdomar som vill elitsatsa på fotboll eller golf kan konfirmandlägret bli en form av träningsläger där konfirmandundervisningen blir underordnad.

Möjligheten att välja är ett sätt för ungdomarna att skapa kontroll över sitt liv genom att själva bestämma inriktning. Att välja behöver inte för alla innebära en positiv möjlighet utan kan också vara svårt och krävande. För de ungdomar vars familjer har ekonomiska begränsningar är valsituationen inte reell. Det är inget verkliga val. Samhället idag präglas av valsituationer, många gånger positiva men de kräver också resurser i form av ekonomi och engagemang av individer.

Frivillighet - Krav

De flesta resor vi gör är mer eller mindre frivilliga men oavsett detta innehåller många resor också ett visst mått av besvärliga inslag. Det kan handla om att vi har bagage att släpa på, obekväma restider eller kostnader som vi inte räknat med. När det gäller konfirmandtiden som resa är ungdomarna som intervjuats samstämmiga när det gäller att deras deltagande i konfirmandundervisningen är frivilligt. Att konfirmeras är något som de valt själva och de har fått stöd av sina föräldrar i sitt val. Att konfirmationen skall vara frivillig är också inskrivet i Kyrkoordningen (Svenska kyrkan, 1999). Liedman (2002) menar att ett kriterium för bildning är att det finns moment av frihet för den enskilde när det gäller att välja kunskap och kunskapsvägar, men att det också finns ett krav på inre, ofrånkomlig disciplin i alla undervisnings sammanhang. Kunskapsinhämtning är beroende av intresse men också av uppoffring. Ungdomarna är positiva till konfirmandundervisningen men det finns de som berättar att det finns ett visst motstånd när det gäller att delta i gudstjänster eller att få ihop alla stegen. Ungdomarna berättar att de mött tydlighet när det gäller kravet på deltagande i både undervisning och gudstjänstbesök. De ungdomar som deltagit i konfirmandundervisning som varit organiserad enligt modellen ”de sjuttio stegen” berättar att de upplevt att det funnits press men att de klarat av detta och växt av att ta ansvar. Den uppoffring det innebar för ungdomarna att delta har till största del stått i relation till vad de uppnått. Den del av konfirmandundervisningen som ungdomarna funnit mest negativ är gudstjänstbesöken. Inte de gudstjänster som de själva varit aktiva i eller som varit en del av konfirmandundervisningen och därmed direkt riktade till dem, utan de gudstjänster som varit obligatoriska i församlingens ordinarie gudstjänster. Liedman (2002) beskriver att för att uppnå bildning måste det finnas en

relation mellan å ena sidan intresset och å andra sidan den möda som kunskapen innebär.

Bildningsresan

När vi anmält oss påbörjas själva resan. På resan gör vi nya bekantskaper och vi möter nya situationer och miljöer. För några går resan långt bort från det invanda och välkända, för andra är det inte så långt bort och för någon är det nästan som att vara kvar hemma. Några inslag i resan gör starkt intryck medan andra passerar utan att vi noterar att de inträffat.

Bildning har sitt historiska ursprung bland annat i religiös undervisning och det handlar om lärande som avser hela människan. Gadamer (1997) lyfter fram vikten av att det finns utrymme att skapa förståelse för livet som helhet. Gadamer, Key och Fogelklou beskriver alla tre att livet måste betraktas som en helhet och att det inte går att särskilja delarna från varandra om man vill skapa förutsättning för individens utveckling (Gustavsson, 1996; Skogar, 2005). En bärande idé inom bildningsperspektivet är att förändring möjliggörs genom att det finns en relation mellan å ena sidan det vardagliga och välkända och å andra sidan det okända och främmande. De upplevelser som ungdomarna berättar att de haft under sin konfirmandtid innehåller en bredd inom olika dimensioner. Kunskapssynen inom bildningsperspektivet innebär att all kunskap i grunden är humanistisk men också praktisk. Först när kunskap är förankrad i hela individen, även i kroppen, blir den en grundläggande färdighet. Ungdomarna som varit på läger där särskoleeleverna var integrerade berättar om vandringar de gjort. I vandringarna fick ungdomarna använda flera sinnen för att förstå bibelberättelser. Undervisningen handlade om centrala gestalter inom kristendomen som Mose och Jesus. Ungdomarna berättar om hur de i vandringarna fick gå över vatten, ha ögonbindel, smaka på bröd och annat som konkret gestaltar och skapar upplevelse med hela kroppen. Vandringarna innebar att hela kroppen var med i närmandet till kunskap. Ungdomarna berättar också om hur de relaterar till skolans religionsundervisning och de menar att skolans undervisning mest karaktäriseras av ”prat” medan ”lektionerna” under konfirmandtiden för det mesta innebar aktiviteter där individen deltog aktivt och med hela kroppen.

Ett av Liedmans (2002) kriterier för bildning är att kunskap är både en kollektiv och en individuell angelägenhet. Att flytta kunskap från en hjärna till en annan är inte möjligt utan människor skapar insikter och färdigheter som bidrar till utvecklingen av den egna livsvägen. Det är inte bara speciella ”ädla” kunskaper som tillhör bildning, utan bildning innefattar alla de färdigheter som innebär reflektion och medvetenhet. Ungdomarna berättar om sina egna individuella vägar till kunskap samtidigt som de berättar om bety-

delsen av gemenskap och kollektiv. Ungdomarna har uppskattat både diskussionerna att göra enskilda uppgifter. De enskilda uppgifterna får ingen betydelse utan en efterföljande diskussion. Charlotte (som samlade ”steg” inom modellen ”de sjuttio stegen”) berättade om en Internetuppgift som hon arbetade enskilt med hemma och jämför den med att träffas i basgruppen. Hon beskriver skillnaden mellan att arbeta själv och att diskutera i grupp. När hon arbetade själv fick hon verkligen tänka efter men när hon kom till basgruppträffen ställdes nya frågor som gjorde att det blev lättare att förstå. Att bara arbeta ensam hade Charlotte tyckt var tråkigt och berättar att hon förstod bättre när prästen pratade och ställde frågor när de träffades i hela gruppen. Även om Internetuppgifterna skapade förutsättningar för att tänka kring frågeställningar så skapades en djupare förståelse i samtalet och mötet med prästen som var ledare för gruppen.

Ungdomarna får under konfirmandtiden inte bara traditionell undervisning om kristen tro utan de berättar också om att de, genom diskussioner, vandringar och möten med andra människor, ökat sin medvetenhet om kristendom. De olika undervisningsmetoder som ungdomarna beskriver har likheter med metoder som beskrivs i Nya Testamentet. Nya testamentet i bibeln berättar om att Jesus undervisning innehåller en mängd olika sätt att undervisa som både är förmedlande, interaktiva, och aktiva (Kroksmark, 1996; Kroksmark, 2003).

Pendlingen mellan bildningens individuella och kollektiva gemenskap blir en del av ett livsprojekt. Om konfirmandundervisningen betraktas som en (global)medborgarbildning finns påtagliga koppling till det ungdomarna berättat om den verksamhet de deltagit i. Det globala sammanhanget kan ta sig flera uttryck och det har inneburit en ökad medvetenhet kring globala frågor. Dennis berättar att prästen som var ledare för hans grupp köpte rättvisemärkt kaffe och att det innebär att de som plockat kaffet har riktiga arbetsförhållanden. Även om Dennis berättar att han inte tagit så starkt intryck av detta och att han inte ville förändras så berättar han om det i intervjun vilket visar att han kommer ihåg det. Mia har blivit mer medveten om vad kollekten i gudstjänsten innebär och berättar att hon uppfattar kollekten som det viktigaste i gudstjänsten. För Mia är det globala ansvaret viktigare än den egna upplevelsen.

Resplan

När en bildningsresa organiseras kan den organiseras så att det finns ett genomgående tema eller så att det finns vissa nedslag som skall göras för att samla erfarenheter till en helhet. Två sätt att organisera undervisningen har framkommit i ungdomarnas berättelser, ”de sjuttio stegen” och Frälsarkran-

sen. Dessa sätt att organisera bildningsresans innehåll har olika karaktär. De har också kombinerats i någon av grupperna.

Ungdomarna berättar att ”de *sjuttio stegen*” ger dem stora möjligheter att själva avgöra hur de vill organisera sitt deltagande i konfirmandundervisningen. De berättar att metoden ställt stora krav på att själva hålla reda på ”stegen” och att de fått viss hjälp från sina föräldrar med att se till att det fungerar. De berättar också att bland deras vänner fanns de som avbröt sin konfirmandtid eftersom de inte fick ihop tillräckligt många ”steg”. Möjligheten och begränsningen i ”de sjuttio stegen” ställer stora krav både på ungdomarna och de som organiserar. ”De sjuttio stegen” får också, genom sitt sätt att ställa krav på ungdomarna, en funktion som uppmuntrar till mognad. Den tidigare folkliga betydelsen för konfirmationen, att inträda i vuxenlivet, förstärks. För konfirmandledarna ställs krav på att presentera en verksamhet för ungdomarna, som har ett innehåll som dels attraherar ungdomarna och som de kan välja mellan. Samtidigt skall det också tillföra ungdomarna upplevelser och ett innehåll i samstämmighet med ”Riktlinjerna för konfirmandarbetet” (Edqvist & Nordström, 2000).

Att arbeta med *Frälsarkransen* i konfirmandundervisningen skapar möjlighet att hålla samman olika teman. Det är ett undervisningsmaterial som binder samman och ger sammanhang samtidigt som *Frälsarkransen* blir en symbol för konfirmandtiden som ungdomarna kan ta med sig senare i livet. *Frälsarkransen* kan också ses som en variant av den hermeneutiska cirkeln där de olika delarna, pärlorna, tillsammans bildar en helhet. Pärlorna blir symboler för olika sidor av livet och handlar om grundläggande existentiella frågor. Genom att använda *Frälsarkransen* ges ungdomarna en möjlighet att reflektera kring livet. Om arbetet med *Frälsarkransen* skall fungera ställs det dock krav på att förstå symboliken, att betona vad varje pärla symboliserar och att kunna se det som en helhet. Det står klart att vissa pärlor gjort större intryck på ungdomarna än andra. Den svarta pärlan som symboliserar natten och döden har gjort starkt intryck. Att diskutera döden och vad död är berättar många av ungdomarna om, men de berättar också om besöken av begravningsentreprenörer eller besöken på begravningsbyrå som betydelsefulla. Att få konkret erfarenhet av det praktiska och konkreta kring döden gör att döden avmystifieras och går att diskutera på ett konkret, sakligt sätt. Pärlorna i *Frälsarkransen* blir symboler för olika sidor i livet och för ungdomarna en påminnelse om konfirmandtiden. Att bli uppmärksam på möjligheten att tänka kring symbolik och symbolspråk ger ungdomarna möjlighet till reflektion kring detta.

Medresenärer

När vi reser har de människor som vi möter betydelse för hur vi uppfattar resan. Vi möter exempelvis reseledare, medresenärer och ortsbefolkning. Ungdomarna berättar om vad gemenskapen och relationerna betytt för deras upplevelser under konfirmandtiden. De berättar om att de upplevt kvalitet i möte med de andra deltagarna och ledarna. Kvaliteten i dessa möten kännetecknas av att det finns tillit, utrymme att förändras, mogna och utvecklas, i motsats till att bli påtvingad den andres tankar och uppfattningar. När ungdomarna berättar om hur de utvecklats inom den personliga dimensionen, är tillitens betydelse viktig. Løgstrup beskriver hur tilliten och det självutlämnande sammankopplas med individers sätt att bemöta varandra och hur detta medverkar till att forma den värld vi lever i (Løgstrup, 1994). Ungdomarna, med Sofie och Mikael som undantag, berättar om hur de blivit bemötta och att de mött ledare och kamrater under konfirmandundervisningen på ett sätt som präglats av öppenhet och respekt vilket bidragit till den utveckling som de beskriver. Ungdomarna ger också i sina berättelser exempel på när det inte fungerat.

När Anton berättar om konfirmandtiden lyfter han fram betydelsen av att leva tillsammans med konfirmandledarna under fyra lägerveckor. Han berättar om hur den nära relationen till konfirmandledarna förstärkt möjligheten till lärande. Anton jämför den relation som han utvecklade till ledarna under de fyra lägerveckorna med relationen som han har till sina familjemedlemmar. Han gör en jämförelse med relationen till läraren i skolan vilket han beskriver som en ytligare relation som därför gör att det är svårare att lära sig för han vet egentligen inget om sin lärare.

Tillit kan också utvecklas i relation till en organisation. Anton berättar också om hur hans relation till Svenska kyrkan förändrats genom deltagandet i konfirmandundervisningen. Anton menar att konfirmationen är bra och konfirmationen är en del av Svenska kyrkan och därmed är Svenska kyrkan bra.

Men det finns också ungdomar som berättar om att de blivit illa behandlade av de andra deltagarna. Mikael berättar att hans kamrater utestängde och behandlade honom illa. För Mikael har konfirmandtiden varit negativ. Även om han säger att han inte tog intryck av upplevelsen måste hans erfarenhet ändå tas på allvar.

Att kunna fråga och prata om att individer har olika behov och hur detta kan bemötas, bidrar till att ge större förståelse. En annan roll för medresenärer är att de utgör *förebilder*. En form av förebilder som förekommer i konfirmandundervisningen är ungdomsledare som hjälper till i undervisningen. Ungdomsledarna är ungdomar som är något år äldre än konfirmanderna. De kallas ibland konfirmandassistenter. Konfirmandassistenterna är tidigare

konfirmander som får möjlighet att delta som ledare för konfirmandgrupper. De hjälper till vid diskussioner, organiserar lekar och tar hand om vissa aktiviteter i samband med läger.

Utflykter (studiebesök)

Bildningsresan har också inneburit möjlighet till utflykter från den vanliga konfirmandundervisningen för att möta nya människor och lära om andras förutsättningar. Ungdomarna har fått besöka andra verksamheter men också fått besök av personer med intressanta erfarenheter. Ungdomarna berättar att de genom att de deltog i dessa utflykter och besök fick möjlighet att göra egna, konkreta erfarenheter av områden som de annars inte mött. Bildning utgår från att förändring och utveckling har sin utgångspunkt i det vardagligt bekanta som möter det nya och obekanta. David och Mia från grupp A1 berättade om att deras grupp gjort en pilgrimsvandring till stadsmissionen och att de där fått möta en präst som pratade om hemlösa och droger och de mötte också en nykter alkoholist. Utifrån vad ungdomarna berättar gjorde detta intryck. Samtidigt finns det i ungdomarnas berättelser om besöket en distans mellan å ena sidan arbetet inom stadsmissionen och livet för en nykter alkoholist och å andra sidan ungdomarnas vardag.

Avståndet mellan de egna tidigare erfarenheterna och det nya man möter är något som är individuellt och beroende av individernas tidigare upplevelser. Anton berättar om att hans konfirmandgrupp fått besök av homosexuella och att en av ledarna var homosexuell. Detta var ett möte som ligger nära det som är bekant för Anton. Det var en stark upplevelse som han relaterar till sig själv och som han kan få användning av som när han blir äldre. Ibland berättar ungdomarna om att besöken har ett tema som är nära det som är vardagligt och bekant och ibland ligger det längre från deras värld. Erfarenheten att besöka en begravningsbyrå eller att konfirmandgruppen fick besök av någon från en begravningsbyrå, gör att döden inte bara blir teoretisk och filosofisk utan också en praktisk och konkret erfarenhet. Den teoretiska och filosofiska erfarenheten bildar tillsammans med det praktiska och konkreta, en helhet. Frälsarkransens svarta pärla symboliserar döden. Veronika berättar om besöket på en begravningsbyrå och funderar kring olika sätt att bli begravd, vad som var tillåtet och inte.

Skogar (2005) lyfter fram att mötet med det främmande inte är något hot när det är ett verkligt möte. Ungdomarna berättar om att de i konfirmandundervisningen fått insyn i andra sociala sammanhang än de gjort tidigare. Både i mötet med de andra gruppmedlemmarna men också med ledare och olika former av studiebesök. De berättar om ett förändrat sätt att bemöta situationer i familjen, skolan och i samhället i stort.

Gudstjänster

Gudstjänsten är en viktig del av den kristna församlingens ordinarie verksamhet. Här gör främst ungdomarna som varit på läger men också de som varit med om speciella gudstjänster riktade mot konfirmander och ungdomar, en åtskillnad mellan olika gudstjänster. Det finns för ungdomarna två olika sätt att dela in gudstjänsterna. Dels de gudstjänster som är direkt kopplade till konfirmandundervisningen och dels de gudstjänster som ingår i församlingarnas ordinarie verksamhet och som det var obligatoriska att delta i under konfirmandtiden för de flesta ungdomarna. Annika berättar att de under lägret fick diskutera och komma med förslag på hur kyrkan skall locka fler att gå på gudstjänster. De kom fram till att gudstjänster ligger för tidigt på morgonen, de skulle vara livligare, roligare musik med fler instrument, mer fart och fler medverkande. Ungdomar från flera av grupperna fick också planera och genomföra gudstjänster själva och alla ungdomarna berättar att dessa gudstjänster blev mycket roligare och mer intressanta. Martin berättar också om att gudstjänsterna under konfirmandlägret var mycket roligare eftersom de inte bara fick sitta och lyssna utan delta aktivt istället.

Förhållningssätt under resan

När vi reser blir vi bemötta på olika sätt av de som anordnar resan. Hur vi blir bemötta påverkar vår upplevelse av resan som helhet. Martin Buber (2000) anser att en grundläggande tanke för pedagogiken är att inte påtvinga någon att tänka på ett visst sätt utan att istället uppmuntra till att formulera egna tankar. Att påtvinga någon annan sina tankar kallar Buber (2000) för propaganda och inte pedagogik. Att ha blivit uppmuntrad att tänka själva är något som ungdomarna återkommer till på olika sätt. De berättar om att de hade en förväntan att de skulle delta i en verksamhet som hade färdiga svar och som ”visste hur det var”. Ungdomarna berättar att de istället uppmuntrades att tänka kritiskt och självständigt. De bemöttes med respekt i diskussioner och uppmuntrades att skapa sina egna bilder. Att tänka kritiskt och självständigt är något som har ursprung i Martin Luthers tanke om att människan skall etablera en egen relation till Gud. Införandet av den allmänna folkskolan handlade om att människor skulle lära sig läsa, men för att etablera en egen relation till Gud, menar Luther, krävs möjligheter att reflektera själv (Svensson, 2004b). Ungdomarna berättade i olika omfattning att de blivit förvånade över att de blev uppmuntrade att tänka själva. En av de ungdomar som uttrycker detta starkast är David. David berättar omfattande om de frågeställningar som ställts i konfirmandundervisningen. David berättar mer om de frågor som ställts än de svar han fått. Prästerna hade också redogjort både för det som pekar mot att Jesus har

funnits och det som är motsägelsefullt och pekar emot, något som David tagit starkt intryck av.

Ungdomarnas berättelser vittnar om utveckling som omfattar stor variation. Ungdomarna berättar om att konfirmandundervisningen innehåller en rad debatter i vilka de uppmuntras till att delta med en personlig utgångspunkt om religionsundervisningens koppling till medborgarutbildning. Konfirmandundervisningen är konfessionell och anordnas av en specifik kristen församling men ungdomarna berättar att de fått delta i en rad debatter utifrån sina personliga utgångspunkter.

Även om ungdomarna varit med i samma grupp kan de berätta om att de haft olika upplevelser. Mikael berättar, som nämnts tidigare, om att ha blivit illa behandlad av de andra i hans konfirmandgrupp. Veronika som var med i samma grupp som Mikael berättar om att hon varit med om att de i konfirmandgruppen talat om mobbning och respekt i gruppen och att det funnits möjlighet till respektfulla diskussioner. De två ungdomarna har varit med i samma grupp men har olika upplevelse.

Wiedel (1994) lyfter fram att människan har en aktiv roll i sitt eget lärande och att kunskap föds genom personlig erfarenhet och att detta har stor betydelse för hur vi utvecklas till människor. Den förändring som ungdomarna berättar om innebär att de fått en större förståelse för religiösa upplevelser, perspektiv och ett sätt att förhålla sig till det. Inte bara för egen del utan även för vad det kan betyda för andra. Att delta i konfirmandundervisningen betyder att kunskapen blir något annat än fakta.

Resans avslutning

Resan som ungdomarna gjort avslutas med konfirmationsgudstjänsten. Det är vid detta tillfälle som konfirmandtiden skall sammanfattas och konfirmationen skall genomföras. Ungdomarna berättat att de använt en del av konfirmandtiden till att förbereda sig för konfirmationsgudstjänsten och den redovisning som den innebär. I konfirmationsgudstjänsten finns ett moment där ungdomarna redovisar vad de varit med om. Ungdomarna berättar att de själva fått bestämma en del av innehållet och att innehållet varit sådant som de pratat om under konfirmandundervisningen. Ungdomarna berättar också om att redovisningen var viktig för dem. Veronika berättar om vad det betydde att hon fick sjunga solo och att hon nu skulle börja ta sånglektioner som varit hennes intresse sedan tidigare. Dennis berättar om hur han var Jesus i det drama de framförde och att det var nervöst men att han klarade av det.

Att det är ett tydligt avslut på konfirmandtiden förstärkts också av att det firas i familjerna. Det är bara Lisa som berättar att det inte förekom något speciellt firande efter konfirmationen. De andra ungdomarna berättar om

hur konfirmationen firades i olika omfattning i deras hem. Veronika berättar om en större fest med inhyrd kock, många gäster och pappa som höll tal till henne. Andra berättar om enklare fester för de närmaste. Mikael berättar om att hans föräldrar, som är skilda, var där båda två och att han uppskattade detta mycket. En liknande upplevelse berättar Mia om när hon berättar att hennes gudfar, som hon annars inte brukar möta eftersom han är skild från hennes moster, fanns på konfirmationsfesten. De viktigaste gästerna som många ungdomar nämner är släktingar, mor och farföräldrar, kusiner, mostrar och farbröder. När konfirmationen firas i familjen är det tydligt att det främst är släktingar som finns med och firar.

Hemkomsten

Vid hemkomsten sammanfattas erfarenheterna från resan och det gamla och invanda betraktas i ljuset av de nya erfarenheterna (Gustavsson, 1996). Ungdomarnas berättelser om tiden efter konfirmationen och vad den har inneburit kan delas in i tre teman. De har förändrat sin relation till medmänniskor på olika sätt, de vet mer om kristendomen och de har förändrat sin relation till kyrkan och kristendomen.

Förändrad relation till medmänniskan

När ungdomarna berättar om relationen till kamraterna, de andra konfirmanderna, handlar det om hur de genom de upplevelser de haft under konfirmandtiden blivit mer socialt företagsamma hemma och i skolan. Anton berättar hur han efter konfirmationen kunde ringa upp kamrater, något som han själv betraktar som fantastiskt. Flera av ungdomarna berättar hur de efter konfirmandtiden förändrats så det gör att det är annorlunda i skolan. De tar mer plats och vågar ta för sig mer i skolan.

Mikaels berättar inget om vad det betyder långsiktigt hur han blev bemött av de andra konfirmanderna. Han var med i kyrkans ungdomsgrupp sedan tidigare och fortsatte att delta i den. Han pratade om att han ville åka på fler läger, men då med kompisar som han kände sedan tidigare.

Anton berättar inlevelsefullt om sitt möte med sin homosexuella ledare och sexualkunskapen. Det var tydligt att det hade stor betydelse för Anton och att det var en erfarenhet som han skulle använda i sina fortsatta möten med människor. Ungdomarna berättar att de under resan har utvecklat nya relationer på skilda sätt. Inom bildningsperspektivet betraktas undervisning som en rörelse mellan individen och kollektivet. I rörelsen finns dialogen som en förutsättning för individens utveckling.

Förändrade relationer till kyrkan och kristendomen

Ungdomar berättar att de under konfirmandundervisningen fått en förändrad relation till kyrkan. "Kyrka" är ett begrepp med flera betydelser. "Kyrka" kan för ungdomarna betyda byggnaden, församlingen eller de individer som är kyrka. För några av ungdomarna har konfirmandundervisningen inneburit att de fått en förändrad relation till *kyrkan som organisation*. Anton berättar om hur han fick en mer positiv inställning till kyrkan genom konfirmationen. Förändringen i relationen till kyrkan kan också omfatta en förändrad syn på vilka kyrkan definierar som dess medlemmar. Ida berättar att hon tidigare uppfattat att kyrkan bara finns för äldre människor men att hon upptäckt att den även vänder sig till ungdomar. Astrid berättar hur hon före konfirmandtiden tyckt att kyrkan var onödig och att hon hade fördomar mot kristna, men att hon upptäckt att kyrkan är viktig för människor som går dit.

Flera av ungdomarna berättar om hur de fortsätter sin kontakt med församlingen både genom att delta i ungdomsgrupper men också genom att de vill fortsätta som ledare. Någon har både börjat i kyrkans ungdomsgrupp och vill bli ledare.

Gudsrelation

Wiedel (1994) beskriver "tro" som att något eller någon som har makt över individens liv och om grundläggande tillit. Wiedel beskriver också tre "psykologiska rötter" eller tre mottagningssystem för Gud, "hört", "känt" och "sett". Det finns exempel på dessa tre mottagningssystem i ungdomarnas berättelser om de upplevelser de haft under konfirmandtiden. Annika berättar om hur prästen först berättade, sedan fick de dramatisera eller rita och därefter diskutera i smågrupper. Detta kan vara exempel på hur ungdomarna "hört", i detta fallet prästens berättelse och hur de sedan fick "känna" och "se" genom att rita och dramatisera.

Anton berättar om ett exempel där han "såg". Konfirmanderna hade samlats i ett litet rum för andakt och det uppstod en stark, påtaglig gemenskap. En av de andra konfirmanderna hade fått reda på att hans mormor dött under dagen och stämningen i rummet blev så stark att alla som hade något viktigt att säga gavs möjlighet till detta. Något som ungdomarna berättar om utöver "sett", "hört" och "känt" är "gjort". Att "göra" genom att diskutera, dramatisera och skapa är sätt att uppleva med fler sinnen. Att känna till historiken och bakgrunden bildar tillsammans med konkreta erfarenheter helheter som vävs samman.

Med utgångspunkt i ungdomarnas berättelser går det inte att följa någon linje som innebär att i vissa förutsättningar hos ungdomarna eller verksamheten leder till ett visst resultat. Många av ungdomarna har tidigare i livet

deltagit i kyrkans förskoleverksamhet men ingen hänvisar till den när de talar om tro. Istället berättar ungdomarna att de inte kommer ihåg något från förskoleverksamheten. Samtidigt går det inte att avgöra om deras tidigare deltagande gjort intryck, trots att de inte är medvetna om det.

Några ungdomar berättar att de utvecklat en Gudsrelation. Några uttrycker tro på en traditionell kristen Gudsrelation men det finns också ungdomar som ger uttryck för privatreligiositet (Löwendahl, 2005).

Souvenirer eller belöning?

Om vi är på en resa vill vi ta med oss minnessaker, souvenirer, hem från resan. De skall få oss att komma ihåg och minnas vad vi varit med om. Om vi istället ser resan som något som vi tagit oss igenom och kämpat för, vill vi ha belöning när vi kommer hem. Minnessaker kan också vara själva motivet till resan, vi reser iväg för att vi vill få något med oss hem. I ungdomarnas berättelser om konfirmandtiden blir presenterna en symbol för vad konfirmationen betyder. Det kan vara en stark upplevelse där presenterna blir minnessaker som gör att de påminns om vad de varit med om. Konfirmandtiden är en speciell tid som de ser som en av de viktiga händelserna i deras liv och de vill därför att presenterna skall vara något som är varaktigt och som får dem att minnas. Presenterna kan också vara en form av belöning för att de deltagit i resan. De kan ha haft starka upplevelser på resan men de har också försakat och satsat på att genomföra resan och vill därför ha sin belöning. Ungdomarna har presterat något genom sitt deltagande och vill därefter få belöning för sitt engagemang och den tid de lagt ner. Även om Charlotte berättar att hon började konfirmandundervisningen för att hon ville få presenter, det var själva motivet till resan, så var det inte därför hon fortsatte. Det är fullt möjligt att vi väljer en resa av ett motiv men att vi väljer att fortsätta av en annan orsak.

Bildningens karaktär

Ungdomarnas berättelser om sina upplevelser från konfirmandtiden finns inslag av bildning med olika karaktär. Erfarenheterna de fått under konfirmandtiden kan vara begränsade eller mer omfattande. Ungdomarna berättar också om vad förändringen inneburit för dem i deras vardag och om förändringen är något som avspeglas i tanke och/eller handling och vad som är mest framträdande. Alla ungdomarna (utom Sofie) berättar hur konfirmandtiden inneburit förändring av olika karaktär. Förändring kan kopplas samman med Gadamer's tanke om den bildande kunskapsformen som innehåller "sunt förnuft" och "praktisk klokhet", begrepp som används som förklaring till "det gemensamma sinnet" det vill säga det sinne som förenar de fem sinnena (Gadamer, 1997; Gustavsson, 1996). Ungdomarna berättar om

hur de i olika omfattning fått leva kunskap, speciellt under läger men också vid andra tillfällen under konfirmandtiden. Den praktiska klokheten, "fronesis", lyfter fram vikten av att känna till den vardagliga, praktiska kunskapen som finns mellan människor. Att vara bildad innebär inte bara faktakunskaper utan också förmåga att skilja det väsentliga från det mindre väsentliga; att utveckla gott omdöme. Att ungdomarna fått möjlighet att diskutera och reflektera tillsammans i en miljö där de känt sig respekterade, genom att de blivit lyssnade på och att de lyssnat, är väsentligt för att utveckla praktisk klokhet. Inte alla ungdomarna har upplevt detta och några endast i begränsad omfattning, men Anton, Ida och Annika berättar om bildning i form av praktisk klokhet. För Sofie har konfirmandtiden varit något annat. Det finns i hennes berättelse antydningar om att hennes förutsättningar inte var enkla när hon började konfirmandtiden. Hon hade börjat i en annan grupp tidigare, nyligen bytt skola och då också gått om ett år. Dessa faktorer kan vara en möjlig förklaring till Sofies osäkerhet under intervjun och kanske även under konfirmandtiden.

Ungdomarna jämför konfirmandundervisningen med skolans religionsundervisning, någon gång genom min fråga, men oftast spontant. Jag har också i intervjuerna föreslagit möjligheten att jämföra med fritidsaktiviteter men detta har ungdomarna avvisat. Ungdomarna berättar att konfirmandundervisningen är något annat än skolans religionsundervisning och att konfirmandundervisningen definitivt inte går att jämföra med andra fritidsaktiviteter. I relation till skolans religionsundervisning berättar ungdomarna att konfirmandundervisningen var "bättre" och mer givande, men de säger också att skolans religionsundervisning måste vara organiserad som den är eftersom lärarna i skolan ger prov och att de skall sätta betyg. Ungdomarna går de under konfirmandtiden oftast i årskurs åtta då de för första gången under sin skoltid får betyg, vilket kan vara en förklaring till deras fokusering på betygens roll i skolan. Ungdomarna berättar att konfirmandundervisningen var något annat än vad de förväntat sig. Dahlin, Ingelman & Dahlin (2002) anser att skolämnen har själsliga dimensioner och menar att det finns möjlighet att bedriva skolans undervisning så att den inte blir antingen kunskapsförmedlande *eller* personlighetsutvecklande utan att det finns möjlighet till båda sidor och att de kan befrämja varandra. Författarna lyfter fram begreppet "besjälade lärande" som de menar främjar ett livslångt lärande (Dahlin, Ingelman & Dahlin 2002).

Att *förändring* var något som ungdomarna berättade om i intervjuerna kan ha flera orsaker. Det var under intervjun ett sätt för ungdomarna att berätta om vad de varit med om under sin konfirmandtid. Jag har också vid något tillfälle ställt frågor om förändring i samband med att ungdomarna skulle berätta om tiden efter konfirmationen.. Sofie berättar i intervjun att

hon inte förändrats vilket gör att innebörder i Sofies utsagor är problematiska att tolka. Jag har därför valt att presentera ”Ingen förändring” som en kategori av förändring

I stort sett alla ungdomarna gav en positiv bild när de berättade om sin tid som konfirmander. Detta behöver inte innebära att allt var bra för alla och inte heller att verksamheten är optimal och inte behöver diskuteras och ifrågasättas.

Det är inte självklart vad valet av konfirmandgrupp har betytt för upplevelsen av konfirmandundervisningen. Det är inte självklart att betydande förändring uppnås bara för att man deltar i ett konfirmandläger, samtidigt så finns det större möjligheter att förändras i lägermiljön. Det finns dock inget som säger att den ena formen av verksamhet automatiskt leder till att ungdomarna uttrycker betydande förändring. Det finns inte heller något som säger att den kontinuitet som den egna församlingen kan erbjuda ger längre varaktighet i engagemanget i kyrkans verksamhet. Det behövs uppföljningsstudier för att se de långsiktiga effekterna av olika undervisningsformer.

Förändringsmönstrets innebörder

Förändringsmönstret visar att många av ungdomarna förändrats i olika omfattning och på olika sätt. Det finns likheter mellan förändringen de upplevt i grupperna men det finns inget genomgående som visar att med vissa motiv, med en viss bakgrund eller deltagande i en viss grupp leder till förändring i en viss omfattning. Många faktorer har betydelse. Ibland finns någon enstaka upplevelse som går att koppla samman med förändringen av något speciellt, som exempelvis Davids tidigare erfarenhet av katolsk konfirmandundervisning och att han så starkt uppskattade att få tänka fritt.

Förändringsmönstret visar också att förändring sker på olika sätt. Ungdomarna är individer med unika erfarenheter före konfirmandtiden och de har också olika upplevelser av sin konfirmandgrupp efter konfirmandtiden, även om de deltagit i samma verksamhet. På samma sätt finns det likheter i förändring mellan ungdomarna trots att de deltagit i olika konfirmandgrupper.

Anton, Ida och Annika har erfarenheter från konfirmandtiden som har lett till förändring som de tagit med sig till skolan som för ungdomar är en viktig social arena. De berättar att förändringen de upplevt i samband med deltagandet i konfirmandundervisningen lett till att de har ett nytt sätt att möta medmänniskor och att hantera tillvaron i skolan. Anton, Ida och Annika berättar att de både fått kunskap och att de haft upplevelser som lett till förändring.

Förutsättningar för bildningsresan

Svenska kyrkans roll i bildningsresan är att vara researrangör och de konfirmandpräster och konfirmandledare som medverkar blir medresenärer eller reseledare. Det är Svenska kyrkan på riksnivå som formulerar riktlinjer för konfirmandverksamheten och det är Svenska kyrkans församlingar som erbjuder och arrangerar konfirmandundervisning. Svenska kyrkans mål för konfirmandtiden finns formulerade i konfirmandriktlinjerna (Edqvist & Nordström, 2000). I målen formuleras att ungdomarna under konfirmandtiden skall ges möjlighet till reflektion, egen utveckling och ta ställning till kyrkans budskap. Den bibeltext som lyfts fram för att gestalta detta är "Emmausvandringen"²⁰ som symboliserar att kyrkan är medvandrare till ungdomarna under konfirmandtiden. Ungdomarnas motiv att konfirmeras och Svenska kyrkans mål med konfirmandarbete både sammanfaller och skiljer sig åt. Motiven/målen för Svenska kyrkan och ungdomarna sammanfaller i att båda ser konfirmationen som avslutning på konfirmandtiden, men när det gäller motivet/målet för konfirmandundervisningen så går de isär. Svenska kyrkan vill vara medvandrare/medresenärer. Samtidigt är det ofrånkomligt att ungdomarna betraktar Svenska kyrkan som arrangör och konfirmandledarna som representanter för arrangören och som reseledare.

Global medborgarutbildning

Konfirmandundervisning pågår under den typ av verksamhet i ungdomarnas liv som kan benämnas som *fritid* (Hjälmeskog, 2000). Fritid kan betraktas som ett område inom vilket ungdomarna skall få möjlighet att utveckla intresse, kunskaper och färdigheter för att kunna göra aktiva insatser i samhället och för att ge fritiden ett utvecklande och värdefullt innehåll. Fritiden har således en dubbel funktion. Det som ungdomar gör på fritiden kan ge värdefullt innehåll till individen och samtidigt bidra till att individen utför, eller förbereds för, aktiva insatser i samhället. Det finns när ungdomarna berättar om sin konfirmandtid flera exempel på hur konfirmandundervisningen inneburit en aktiv och utvecklande fritid i linje med den *medborgarutbildning* som Hjälmeskog för fram (Hjälmeskog, 2000). Medborgarutbildning (engelska: Citizenship Education) består av två ord: Medborgare och utbildning. För att betrakta konfirmandundervisning som medborgarutbildning måste den ställas i relation till båda orden. *Medborgare* är ett ord vars betydelse, traditionellt sett i svenska språket, är knutet till statsmedbor-

²⁰ Lukas 24:13-35 (Bibelkommissionen, 2001). I riktlinjerna för konfirmandverksamheten (2001) lyfts fram att Jesus kände lärjungarnas oro, lyssnade på deras frågor och hjälpte dem att de att de inte var övergivna av Gud. Detta lyfts fram som en förebild för konfirmandledarna i deras relation till konfirmanderna.

garskap men som idag i vissa sammanhang omdefinieras till att gälla ett globalt medborgarskap. Svenska kyrkan har fram till år 2000 varit förknippad med statsmedborgarskapet då den tidigare var statskyrka. Om konfirmandundervisning idag skall betraktas som medborgarutbildning kommer det att handla om ett globalt medborgarskap. *Utbildning* i relation till medborgarutbildning är ingen formell utbildning och kan därför i högre grad relateras till bildning.

Kontinuitet i verksamheten

Vid en jämförelse mellan konfirmandundervisningen och skolan avseende vilken kontinuitet som verksamheterna erbjuder när det gäller möjlighet till reflektion och diskussion i värdefrågor, är det klart att kyrkan endast träffar ungdomarna under en jämförelsevis kort tid. Enligt "Riktlinjerna för konfirmandarbete" (2001) skall konfirmandarbetet pågå i minst sex månader och för lägerkonfirmanderna är större delen av konfirmandtiden förlagd till fyra intensiva sommarveckor. Skolan är däremot något som ungdomarna går i under många år och åtminstone några av åren tillsammans med samma klasskamrater. Det konfirmandtiden erbjuder när det gäller kontinuitet är att Svenska kyrkan som organisatör kan finnas under hela livstiden. Om ungdomarna vill hålla kontakten med kyrkan efter konfirmationen är det möjligt, även om kyrkan inte finns i den form som konfirmandtiden erbjuder. Skolan finns under många år i ungdomarnas liv och det finns stora möjligheter till kontinuitet när det gäller undervisning i exempelvis värdefrågor. När skolan är slut upphör kontakten och skolan finns inte kvar att återvända till om man vill veta mer och diskutera. Några av ungdomarna berättar att de på olika sätt kommer att fortsätta kontakten med kyrkan efter konfirmationen. De som är konfirmerade i den egna församlingen har ofta möjlighet att börja i den ungdomsverksamhet som Svenska kyrkan bedriver. Ofta används samma lokaler och det är samma ledare för ungdomsgruppen som för konfirmandundervisningen. För de ungdomar som deltagit i lägerkonfirmation är det inte möjligt att fortsätta med samma ledare i samma lokaler annat än vid enstaka återträffar och via hemsidor. Några av lägerkonfirmanderna berättar dock att de fortsatt att ha kontakt med församlingen på sin hemort, som då får stå för kontinuiteten. Ida berättar hon fick en inbjudan från sin hemförsamling om att delta i kyrkans ungdomsgrupp och i en ledarutbildning, trots att hon inte konfirmerats där. Anton, som också var på läger har inte någon kontakt med församlingen där han bor och har inte heller fått någon inbjudan till kyrkans ungdomsverksamhet. Astrid berättar att hon vill fortsätta kontakten med kyrkan även om hon inte tror att hon någonsin blir kristen. Konfirmandtiden räckte inte för henne, hon vill veta mer innan hon släpper kontakten.

Deltagandet i konfirmandtiden kan för en del bli ett första möte med Svenska kyrkan. Svenska kyrkan blir då något obekant och okänt. Under större delen av 1900-talet tillhörde Svenska kyrkan Sveriges majoritetskultur och konfirmandvisningen var för individen ett möte med det redan kända. Idag utgör konfirmandundervisningen för många mötet med det obekanta, något som inte alla känner till. Även om ungdomarna är döpta och både de själva och deras föräldrar tillhör Svenska kyrkan kan Svenska kyrkan vara något som är okänt och nytt för ungdomarna.

Sammanfattning av konfirmandtiden som bildningsresa

I denna avslutande sammanfattning av konfirmandtiden som bildningsresa kommer några aspekter att lyftas fram och belysas. En av de viktigaste orsakerna till att ungdomarna berättar att konfirmandtiden som en positiv upplevelse är betydelsen av att konfirmationen var ett eget val, att de blir bemötta med respekt och att de erbjuds en stimulerande miljö.

Ungdomarna berättar att det *egna valet* är viktigt för att konfirmandtiden blir en positiv upplevelse. Samtidigt är det svårt för ungdomarna att göra ett val om de inte har information om vad konfirmandtiden innebär. De flesta ungdomarna berättar i intervjuerna att de trodde att konfirmandtiden skulle vara något annat än det de upplevde. Att det finns så många val förknippade med att välja konfirmation är positivt för de flesta ungdomar, men det kan också innebära att det är enklare att avstå än att välja konfirmation.

Att ungdomarna blivit *bemötta med respekt* är något som de lyfter fram. När de talar om respekt handlar det både om hur de blivit bemötta av sina ledare och om relationen mellan konfirmanderna. Exempel på situationer där ungdomarna upplevt respekt är framför allt i samband med diskussioner. De berättar att de både fått möjlighet att prata färdigt och bli lyssnade på och dessutom att de visat respekt mot andra genom att lyssna på dem.

Ungdomarna berättar också om att de upplevt *konfirmandtiden stimulerande* genom att de fått möjlighet till kunskap genom ett eget utforskande. De har blivit uppmanade och utmanade att ta ställning och tänka själva. Att uppleva med flera sinnen har ungdomarna berättat om som något de uppskattat. Detta är något som lägerkonfirmanderna berättar om i något högre grad än övriga som i någon mån fått tillfälle till detta i samband med de kortare lägren.

Korta svar

I inledningen formulerades ett antal frågor om konfirmandtiden som här kan lyftas fram och besvaras.

Vad är det i konfirmandundervisningen som lockar ungdomar att delta?

Ungdomarna berättar att det finns många olika orsaker som lockar dem att delta i konfirmandundervisning. Det kan vara presenter, intresse för religion, tradition i familjen, kamrater eller nyfikenhet. Motivet att välja konfirmation behöver dock inte vara detsamma som gör att ungdomarna fullföljer konfirmandtiden.

Det finns en utbredd uppfattning att ungdomar väljer att konfirmeras för att få presenter, är det så?

Under intervjuerna var det endast en av ungdomarna, Charlotte som berättade att hon valt att konfirmeras eftersom hon ville ha presenter. Hon var dock noga med att berätta att det var därför hon började men att hon fortsatte för att hon ville det och att hon uppskattade verksamheten. Flera av ungdomarna berättade att de hade klasskamrater och andra kompisar som valt att konfirmeras eftersom de ville ha presenter. Alla ungdomarna berättade dock att de fick presenter i samband med konfirmationen. Anton berättade att det skulle vara speciella presenter i samband med konfirmationen, presenter som kännetecknades att de skulle markera att konfirmationen var något speciellt. Även Lisa, som var den enda som inte hade fest hemma i samband med konfirmationen, fick presenter i samband med att hon träffade vänner och släktingar efter konfirmationen.

Och om de deltar i konfirmandundervisningen för att få presenter, hur påverkas de då? Kanske inte alls?

Det finns inget tydligt samband mellan de olika motiv ungdomarna har för att välja att delta i konfirmandundervisningen och vad de sedan har upplevt. Inte heller går det att tydligt avgöra att om man deltar i en viss grupp så utvecklas ungdomarna på ett bestämt sätt.

Och om de påverkas, på vilket sätt?

De flesta ungdomar som intervjuats berättar att de påverkats på olika sätt. Det mest framträdande ordet är att de förändrats på olika sätt. Det handlar både om att ungdomarna berättar om att de i begränsad omfattning ändrat sitt sätt att uttrycka sig, men de kan också berätta om att de mognat och blivit mer vuxna.

Det är en gammal tradition och en allt mindre populär verksamhet men vad kan den innebära för ungdomarna? Kan det vara utvecklande för dem att delta? Vad kan denna undervisning tillföra ungdomar i 2000-talets Sverige?

Ungdomarna som intervjuats berättar om att de uppskattar konfirmandtiden. Konfirmandtiden kan betraktas som en bildningsresa där många olika sinnen stimuleras. Det kan också betraktas som en form av medborgarbildning avseende ett globalt medborgarskap.

Vad har hänt med konfirmandundervisningen när den har förändrats från att vara det som en majoritet av alla ungdomar deltar i till att vara något som en minoritet deltar i?

Ungdomarnas berättelser om sin konfirmandtid skiljer det sig en hel del från den verksamhet jag själv deltog i under mitten av 1970-talet. Då var det traditionell katederundervisning, idag präglas verksamheten av en mångfald av undervisningsmetoder.

Finns funktionen som övergångsrit kvar?

I ungdomarnas berättande om konfirmationen finns det någon strimma av övergångsrit kvar. Det handlar då om att de upplever mognad och att de blivit vuxna. Ungdomarna berättar också att de betraktar konfirmationen som en av de viktiga händelserna i livet tillsammans med studenten, eventuellt giftemål och liknande. Att konfirmationen har betydelse för ungdomarna kan också utläsas i deras tankar kring presenterna. Anton berättar ingående om vad som är lämpligt i konfirmationspresent till skillnad mot en vanliga födelsedagspresenter. Det skall vara presenter som räcker under hela livet och som pekar mot vuxenlivet.

Handlar verksamheten om att erbjuda ett forum för livsfrågor eller handlar verksamheten om att ge "livssvar"?

David berättar att det som varit mest inspirerande för honom är att han uppmanats att tänka själv. När jag tolkat Davids berättelse uppfattar jag att konfirmandundervisningen diskuterat "livssvar", men att fokus var livsfrågor.

Framtida resor

Nu är vi framme vid denna resas slut. Den resa som varit min resa om "Konfirmandtiden som bildningsresa". Arbetet med avhandlingen har inneburit att många tidigare förgivettagna tankar om konfirmander och konfirmation har ifrågasatts och omvärderats men framför allt har min nya kunskap kring konfirmandtiden fött fler och nya frågor. Jag har också en del

tankar kring vad resultatet av min tolkning och det som har framkommit under arbetet med avhandlingen kan innebära för kyrkan i framtiden som jag avslutningsvis framför.

Nya resor för Svenska kyrkans konfirmandarbete

Svenska kyrkan står inför utmaningar när det gäller att fortsätta att bedriva konfirmandarbete. Om den neråtgående kurvan fortsätter kommer de inte att ha några konfirmander om några år. Det görs, som tidigare beskrivits, en del för att vända kurvan genom arbetsgrupper och projekt. Ett led i detta är att det under hösten 2007 har presenterats och antagits nya konfirmandriktlinjer.

Nya riktlinjer

Under slutet av år presenterades nya Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete (Svenska kyrkan, 2007b). En arbetsgrupp har haft i uppdrag att omarbete riktlinjerna efter anvisningar från projektet ”Konfirmand i Svenska kyrkan” där riktlinjerna ska:

- vara förenliga med kyrkoordningen;
- avspegla att konfirmandarbetet är en del av kyrkans hela dopuppföljningsansvar;
- bidra till att skapa förutsättningar för ett konfirmandarbete med hög kvalitet;
- utgöra ett redskap för församlingens bearbetning av konfirmationens teologi och pedagogik;
- uppmärksamma konfirmandåldern.

Några förändringar finns i relation till de tidigare riktlinjerna. I stället för att det tidigare hänvisades till en bibelberättelse ”Emmausvandringen” så hänvisas det istället till fem olika bibelberättelser:

- *Jesus i templet* – Undervisning genom att lyssna och ställa frågor (Lukas 2:41-52)
- *Emmausvandringen* – Medvandrare (Lukas 24: 13-32)
- *Kvinnan vid Sykars brunn* – Mötesplats utöver det människor är vana vid. (Johannes 4:7)
- *Kärlek som väg till goda relationer* – Jesus som förebild att vara vän och att ge mönster för djup vänskap. (Johannes 15:12)
- *Jesus tvättar lärjungarnas fötter* – Att tjäna varandra i världen (Johannes 13:1-17)

När detta jämförs med tidigare riktlinjer formuleras en tydligare roll för de inom Svenska kyrkan som arbetar med konfirmandarbetet. En annan för-

ändring är att församlingarna måste skriva en plan för lärande och undervisning.

När det gäller målen för konfirmandarbetet har dessa också förändrats. Istället för att tala om "redskap" så har detta stärkts och handlar nu om "kunskap"; "tillfälle att lyfta fram" egna frågor formuleras nu som "utforska och pröva kristen tro" och det har tillkommit formuleringar om att ungdomarna skall ges möjlighet att utveckla "framtidshopp och livsglädje".

Under mitt arbete med avhandlingen har några punkter kommit fram som Svenska kyrkan skulle kunna ha hjälp av när de planerar framtidens konfirmandarbete.

Förväntningar

Ungdomarna berättar att de uppfattat den konfirmandundervisning de deltagit i mer positiv än vad de förväntat sig. Detta är något som är bra men samtidigt kan det vara en indikation på att det finns brister i verksamheten. Svenska kyrkan har utvecklats från att vara en statskyrka till att vara ett av många samfund och det är idag fler som står utanför något samfund än tidigare. Svenska kyrkan kan inte ta för givet att ungdomar och deras föräldrar vet vad konfirmandtiden innebär. Mycket har också ändrats sedan ungdomarnas föräldrar konfirmerades, om de överhuvudtaget konfirmerades. Det krävs information om vad konfirmandtiden kan innebära. Om kyrkan vill utveckla och behålla konfirmandverksamheten är något som behöver tas på allvar och utredas.

Motiv

Svenska kyrkans mål med sitt konfirmandarbete skiljer sig till stor del från de motiv som ungdomarna har för att delta i konfirmandundervisningen. Samtidigt blir det delvis motsägelsefullt när Svenska kyrkans företrädare skall vara medvandrare till ungdomarna. På vems villkor skall man vara medvandrare? Medvandrare är inget enkelt begrepp och kräver reflektion och medvetenhet. Det finns två möjliga diken att ramla i. Att planera och genomföra konfirmandverksamheten på ungdomarnas villkor kan vara lika besvärligt och ofruktamt som att inte ta hänsyn till ungdomarna alls. Att vara medvandrare på ungdomarnas villkor innebär att det krävs medvetenhet kring ungdomarnas situation och att de motiv som ungdomarna har för att konfirmeras kan skilja sig mycket.

Valmöjligheter... och begränsningar

Att det idag finns stora möjligheter att välja olika former för konfirmandtiden kan också medföra negativa effekter. Att kyrkan är en del av det omgivande samhället och dess utveckling är uppenbart men det är en utmaning

att samtidigt å ena sidan ge möjligheter och val och å andra sidan inte väljas bort för att valsituationerna upplevs för svåra. Svenska kyrkan bör reflektera över hur detta skall hanteras. En positiv lösning är den form av sommarläsning, som grupp B representerar. Detta är ett alternativ som den egna församlingen kan erbjuda. Grupp B har varit på ett något kortare läger på en till två veckor under sommaren och det kan vara ett alternativ för de ungdomar som önskar åka på läger. Fördelen med läger är att det finns möjlighet att bilda en helt ny grupp där individerna inte har någon tidigare gemensam historia. I den egna församlingen kan det handla om möjlighet att lära känna "gamla" kamrater på ett nytt sätt, men det kan också innebära att tidigare invanda mönster upprepas.

Kontinuitet

Ungdomarna berättar om en verksamhet som de till stor del har uppskattat. Om Svenska kyrkan vill fortsätta att ha kontakt med ungdomar så bör man se till att konfirmationen inte endast är en begränsad tid. Anton har en mycket stark upplevelse från konfirmandtidens läger men har inte blivit erbjuden någon form av vidare kontakt i sin hemförsamling. Något annat som lyfter fram att det finns problem med att hålla fast kontinuiteten är att gudstjänsterna som ungdomarna är med och organiserar under konfirmandtiden skiljer sig så markant från församlingens "vanliga" gudstjänster. Detta berättar ungdomarna unisont om. De uppskattar de gudstjänster som de fått vara med att planera och genomföra men har inte mycket gott att säga om de "vanliga" gudstjänsterna. Det står i riktlinjerna både de från 2001 och de nya från 2007 att ungdomarna skall känna till/ha förtrogenhet med andakt och gudstjänst och då blir frågan: Vilka av gudstjänsterna?

Globalt medborgarskap och de andra

I ungdomarnas berättelser finns inte mycket som går att relatera till ett globalt medborgarskap och inte finns det något som tyder på att det förekommit diskussioner kring andra relationer, kulturer eller miljöfrågor. I ungdomarnas vardag i dag finns detta som en genomgående realitet som även finns i det kristna budskapet. I de nya riktlinjerna (Svenska kyrkan, 2007b) finns det formulerat i form av "möjlighet att gestalta kyrkans budskap och närvaro i samhället och i världen" (s 6). Det finns med andra ord möjlighet att konfirmandundervisningen i framtiden kommer att ta tillvara dessa frågor.

Möjlighet och begränsning med studiebesök

För att erbjuda konfirmanderna en stimulerande och utvecklande miljö krävs upplevelser som är intressanta och utmanade för ungdomarna, men samtidigt får dessa upplevelser inte finnas alltför långt från ungdomarnas

tidigare erfarenheter. Att vara medvandrare kräver att man tar reda på vad det är för individer man möter och vad det är för grupp. En upplevelse som finns alltför långt från ungdomarnas egen värld får svårt att bli trovärdig och göra intryck.

Vidare bildningsresor för ungdomar

Den bildningsresa som konfirmandtiden har varit för ungdomarna som intervjuats har inneburit att de fått möjlighet att utvecklas och växa i gränslandet mellan att vara barn och att vara vuxen. En bildningsresa under ungdomsåren skulle vara utvecklande för alla ungdomar men då krävs fler arrangörer än Svenska kyrkan eftersom det finns en dimension av innehållet i konfirmandundervisningen som inte fungerar för alla. Det finns några aspekter som kan lyftas fram.

- Under ungdomsåren behövs fler arenor för samtal och diskussioner än skolan, kamrater och familjen. Ungdomar behöver möta andra tydliga vuxna att diskutera och reflektera tillsammans med.
- Arenorna kan vara fritidsengagemang inom exempelvis områden som sport eller musik men det är då viktigt att det inte sätts för stort fokus på prestation utan deltagandet bör sättas i centrum.

Vidare forskning

Arbetet med denna avhandling har gett mersmak att forska kring kyrka/religion och pedagogik i samspel. Pedagogisk forskning inom ämnet religion är begränsad samtidigt som det finns en historisk och praktisk stark sammankoppling. Det finns främst två forskningsområde där jag ser behov av mer forskning.

Ett större tvärvetenskapligt forskningsprojekt hur vägarna in i vuxensamhället fungerar för ungdomar inom olika religioner och kulturer i Sverige idag. I detta forskningsprojekt skulle etnologer, sociologer, pedagoger, teologer och psykologer tillsammans samverka kring att förstå hur ungdomar i olika sammanhang rustas för samhället. Det pedagogiska bidraget bli att använda bildningsbegreppet för att skapa en helhetssyn på hur ungdomarna ges möjligheter till förändring och utveckling.

Det andra forskningsprojektet är ett pedagogiskt projekt där fokus sätts på individen från tidiga år, ca 3 år upp till ca 20 års åldern, för att förstå hur barn och ungdomar utvecklas när det gäller deras andliga utveckling och vad den andliga utvecklingen kan innebära för deras utveckling som individer. Den andliga utvecklingen innefattar hur barn och ungdomars tankar kring moral, etik och existentiella frågor hanteras och får utrymme. Ungdomarna berättar att skolan har en svår uppgift i sin dubbla uppgift att både ge goda

förutsättningar för undervisning där det förekommer diskussion om existentiella frågor och samtidigt bedöma och sätta betyg. Fokus kommer därför i forskningsprojektet att ligga på andra arenor än skolan, även om det behövs forskning även inom det området. Inom projektet skulle också vara möjligt att studera vad det betyder för ungdomars situation i skolan att de har tidigare erfarenhet av att diskutera moral, etik och existentiella frågor, där det inte förekommer bedömning.

Detta är två områden som skulle vara intressanta att beforska och som skulle kunna bidra till ökad förståelse för barn och ungdomars bildningsresor.

EPILOG

...Efter cirka en och en halv timme ställer konfirmanderna upp framme i koret i kyrkan. De har just fått biblar och psalmböcker av församlingen. Konfirmanderna ställer upp sig, korsbäraren först med korset följd av ljusbärarna, alla konfirmanderna, konfirmand-assistenterna, församlingspedagogen och prästen. Församlingen reser sig upp. Processionen tågar ut samtidigt som den sista psalmen börjar. Konfirmanderna ställer upp utanför kyrkan i den vackra vårsolen. Alla i kyrkan följer efter. Konfirmanderna fotograferas i grupp och därefter skall gruppen upplösas. Trots att flera av dem kommer att träffas snart igen så är det ett avsked. I denna grupp har ungdomarna upplevt gemenskap som växt under konfirmandtiden. När gruppen upplöstes tas ungdomarna emot av sina släktingar. Nu skall de fotograferas av stolta släktingar, enskilt eller tillsammans med bästa kompiserna, iklädda sina vita konfirmandkåpor.

När kåporna är avtagna och ungdomarna möts av sina släktingar blir det tydligt att den homogena konfirmandgruppen i likadana vita konfirmandkåpor inte alls är en homogen grupp. Vissa ungdomar smiter iväg snabbt med den närmaste familjen, några slits mellan mammas familj och pappas familj medan andra firas stort med blommor, familjefoto och presenter. För några väntar smörgåstårter och hela slakten, för andra en "hyrd kock" och alla släktingar och vänner medan det för någon inte blir något firande alls. Konfirmandtiden är oåterkalleligen slut! Kanske tiden innebär att en livslång relation till kyrkan inletts, kanske detta var den enda kontakten under deras livstid, förutom vid något enstaka dop, vigsel eller begravning.

Några av ungdomarna som besökt kyrkan letar upp prästen som lett konfirmandgudstjänsten och får påskrivet att de varit i kyrkan. De är konfirmander som påbörjat sin bildningsresa...

(Anteckningar från observation av en konfirmandgudstjänst våren 2006)

8. SUMMARY

Introduction and aim

In the course of a lifetime, individuals participate in various contexts. Each of these contexts provides impressions, impulses and information, that in different ways make us develop as individuals. Our youth is the period when our views on life are shaped, as well as a stage in life when the contexts we participate in have a significant impact. This is when the basic values that were passed on to us by our parents are challenged, which may lead to their rejection, or to their adoption as our own. The process of shaping basic attitudes, our own philosophy of life and ways to see the world can be facilitated by environments characterized by an awareness of existential issues, and open to discuss them, as in the confirmation courses of the Church of Sweden.

The tradition for teenagers to participate in confirmation groups and be confirmed was formerly very strong in Sweden. Up to the 1970s, approximately 80-90 % of all young Swedes were confirmed. But in 2007, these courses were only attended by 37 %, according to the latest Church of Sweden statistics (Svenska kyrkan 2007a).

The past years have witnessed a change in Swedish society, both concerning attitudes towards religion in general, and to the Church of Sweden, more specifically. From having been the Swedish state church up to 2000 - an important part of the 'culture of unity', as well as the denomination of the majority - the Church of Sweden has today become a free church. It is no longer attached to the state, and acts in a multicultural society where many different cultures and religions coexist. The notion of 'religion' has also changed. Whereas the concept earlier tended to refer to the church of the Christian majority, today a much wider and comprehensive definition of religion is included. The discussion on religion has come to cover such diverse topics as, for instance, religion in relation to terrorism (cf. Armstrong, 2007), or respecting the veil as an expression of religious conviction (Rydén, 2007).

Aim

My research interest is explorative, in the sense that it takes its point of departure in the variation and diversity of issues described by young people themselves, to achieve an overview of various meanings the confirmation period may have for them. For this purpose, 15 young people from confirmation groups were interviewed.

Using a Bildung²¹ perspective, the aim of the present thesis is to interpret young people's narratives about their participation in confirmation courses, in order to contribute to an understanding of meanings of the confirmation period.

A hermeneutical approach was applied in the course of the thesis work. This approach made it possible to interpret the material and shed light on the meanings it included.

The research area

A number of studies and reports relate to the thesis in various ways. As an area of knowledge, confirmation courses may be part of different academic disciplines that study this kind of activity. Confirmation courses are a way of teaching about religion. By contrast to classes offered at school in the subject religion, confirmation is denominational, rather than general. Additional differences are that confirmation courses are not compulsory, and do not receive marks. While these three differences are tangible, similarities also exist. Both types of activity address the same age-group, and lesson content partly overlaps.

Interpreting life is a concern that is addressed in confirmation courses and in religion classes at school, but that can also be found in other contexts. Through their families and the culture they grow up in, young people are socialized into a way of thinking about these questions. A new arena, the internet, has become an additional possibility for young people to explore religion and questions of life.

Research on confirmation courses shows how this work is viewed, from different angles. One area of research shows the development of confirmation courses from a historical perspective, and above all from a theological angle. Another research area is ethnology, where these courses are conceived as part of our culture. A third area deals with confirmation courses from the viewpoint of the Church of Sweden, studying how they arise and develop in that institutional context.

The context of confirmation courses

Confirmation work can be described in a variety of ways. Historically, confirmation has a long tradition: as an educational activity, as a popular tradition and as a rite within the Church of Sweden. Characteristic of confirmation work is, among other things, that it has a clear beginning and a

²¹ The thesis uses the notion of Bildung in the tradition of Liedman and Gustavsson, where emphasis is placed on self-development.)

clear ending, following a specific and well-established ritual. Confirmation takes place at a particular age (15), within the framework of Guidelines laid down by the Church of Sweden. Compared to conventional school subjects, objectives tend to involve more reflection than traditional learning. Actual participation in the confirmation work is a central feature of the activity, without being linked to formal knowledge requirements or assessment.

The debate and discussions about confirmation work today reflects the concern that a decreasing proportion of young people are confirmed each year. To counter this decline, a series of changes aim to make the activity more attractive. New media, such as the internet, are used. New forms of confirmation courses are created to attract more young people, and camps offering a variety of specializations are arranged, to answer different interests young people may have. In these efforts, organizers attempt to strike a balance between the origin and traditions of confirmation, while adapting the courses to the life of young people today.

Confirmation courses are thus influenced by the tension that exists between attracting young people, so they choose to be confirmed, while still remaining faithful to the ideology of the Church. Naturally, this does not have to imply a contradiction, but nevertheless it cannot be taken for granted that the long tradition behind confirmation practices is completely compatible with contemporary society where the Church operates today. Although the parishes that organize confirmation courses are autonomous entities, at the same time development work and research are conducted by the Church of Sweden at the national level. Implementing new guidelines for confirmation courses in separate autonomous parishes is therefore not entirely unproblematic, particularly since guidelines are not binding as such.

Compared with the other Scandinavian countries, it is clear that the Church of Sweden's decreasing number of confirmands is not matched by trends elsewhere. There are certainly several explanations. Although part of the explanation may very well be that in Denmark, for instance, confirmation preparation takes place during school hours or that in Finland, confirmation is required to be married at church, there is certainly a combination of factors behind this discrepancy.

Bildung and hermeneutics

Relevant concepts and theoretical points of departure are presented. In the frame of this study, confirmation courses are viewed from a 'Bildung' - perspective. Above all, this means that human beings are seen as a whole. However, the concept has taken many different directions in the educational sciences, and therefore requires some clarification. For the purposes of this

thesis, 'Bildung' is defined as "the notion that knowledge, or at least certain types of knowledge, fundamentally changes and develops human beings" (Liedman, 2002, p. 351). This view stands in contrast to superficial knowledge that is learned by heart and simply reproduced, without being anchored in practice or in the individual as a person.

The cornerstone of the *Bildung perspective* is the idea that the individual is changed by knowledge. In this perspective, the *journey* is commonly used as a metaphor for education, meaning that we as individuals leave familiar places to go out and meet something previously unknown. When we return, we have gained new knowledge, which signifies that we meet our familiar environment in a new way. Bildung consists of a free and endless process that starts in each individual's unique life experience. Knowledge is based in the individual, and curiosity is viewed as a resource in our quest for knowledge (Gustavsson, 1996). The existential dimension of the concept makes it particularly productive in connection with confirmation courses.

Learning is a central concept in pedagogy. It implies that there is a relationship between the individual and the surrounding world, and that this relationship changes when the individual meets new knowledge. Learning is about the changes that arise in the relationship between the individual and the world, in situations that involve an intention to produce such changes.

Religious instruction can take place in a number of different settings. It is offered at school, in the form of non-denominational education, but it may also be given as religion classes within different religions, that is, denominational religious instruction. In Sweden, denominational and non-denominational religious education share a common history until 1919, when Martin Luther's Small Catechism ceased to be used as a school textbook and teaching of Christianity became non-denominational in Swedish schools. 1962, religion was introduced as a school subject. In the Swedish national curriculum of 1994 (revised in 1998), the subject religion deals with "knowledge about religions and philosophies of life"; at this time the concept of 'basic values' (*värdegrund*) was introduced (Hartman, 1994, 2002).

The hermeneutic approach brings understanding and interpretation to the fore as relevant concepts. Hermeneutics can be defined as the quest of knowledge and understanding of significations and intentions. Phenomena are seen in their context. Understanding is sought by the interpretation of texts and statements. In the thesis, for instance, statements concern young people's life situations and experience in connection with their confirmation work. Presuppositions play a crucial role in hermeneutics. Presuppositions are inevitable, but they need to be exposed and recognized, to become an asset in research (Gadamer, 1979; cf. Hansson, 2004; Thomsson, 2002; Vikström, 2005). In this context, my own presuppositions as a researcher

are characterized by a relatively wide experience, since I have worked in a number of functions linked to confirmation courses

The hermeneutic spiral is a way of shifting between part and whole, using presuppositions as a point of departure, in order to create the possibility of seeing meanings of the world and ourselves that we had not seen before. Interpretation is described as a movement starting in understanding, moving from whole to part, to whole again. In this manner the whole is understood in the particular, and the particular in the whole (Ödman, 2004).

Interviewing and interpreting

The chapter describes how the interviews were conducted, and which considerations entered into their interpretation. A qualitative analysis was made of in-depth interviews. The interviews were conducted using open-ended questions and a model that allowed the interviewed confirmands to freely tell about their confirmation period (Kvale, 1997). The young people I interviewed were encouraged to tell their own story, which I did not attempt to direct. Six groups of young people in the process of preparing their confirmation contributed with material for the thesis. I visited these groups towards the end of their confirmation period, shortly before the confirmation ceremony, and the members of the groups were invited to participate in the interviews if they wished. Finally, a total of 15 young people participated in the study.

The process of interpretation started already during the initial phase of planning the manner to proceed with the interviews. Interpretation continued when the interviews were transcribed, and subsequently developed in different steps up to the moment this text was written (Miles & Huberman, 1994). The first step in the interpretation consisted of planning, conducting and transcribing the interviews. The second step consisted of coding the transcripts. In the third step, the young people and confirmation groups that had been interviewed were described. The fourth step involved compiling a pattern of change, so that the change that the young people mention in the interviews could be described in greater depth.

Young people's narratives about confirmation courses

The interview material is presented, and the topics discussed by the young people in the interviews are described: young people, confirmation groups and confirmation courses. In this manner, the confirmation courses are

described based on the narratives of the young people attending them. Certain aspects merit closer attention in this respect.

Before the confirmation period

When young people choose to be confirmed, their choice is not just a choice between being confirmed or not, but also about choosing a camp or choosing to be confirmed in their own (or some adjacent) parish. If they choose the confirmation group of their own parish, and work according to the model of 'seventy steps', they are to some extent free to influence when they will receive instruction, but this also involves a large number of choices concerning which activities suit them best.

Very few declare that they chose to be confirmed to receive confirmation gifts. The most frequent case is that several factors influenced their choice, in particular tradition and what their friends do. On the other hand, their stories about why they received gifts become a way of observing the meanings they attribute to the confirmation period.

The confirmation period

The interviewees find that they are more positive to the confirmation course than they had anticipated. Most of them say that they have had experiences that they enjoyed and appreciated. They had expected a traditional form of conveying subject matter, and sometimes thought they would be required to "learn by heart". Instead, the confirmation courses involved a different and creative kind of teaching.

The fact that the confirmation course is not compulsory is important. To be offered the possibility to make their own choice, to choose confirmation themselves, is something the interviewees describe as essential. Several of them say that they appreciate that they could think for themselves, and that they were encouraged to think freely and independently. It was important that they could think freely together with other young people, not just think freely on their own. To listen to the thoughts expressed by other young people attending the courses with them, was a positive experience. They appreciated the experience of respecting other people's thoughts, as well as being respected by others.

After the confirmation period

The interviewees tell about different experiences they had during their confirmation period. Their narratives deal with personal, social and religious aspects. They say that they experience that they have changed, and that their relation to the world around them has also changed. They have changed their view of the Church, and to some extent developed a relation to God.

Several of the young people interviewed intend to continue in the youth programmes of the Church, and/or work as a youth leader.

Patterns of change

The interpretation of the meanings of the confirmation period is extended in the patterns of change. All the interviewees have different backgrounds, and therefore experience their confirmation period in different ways. For the young people who were interviewed, the confirmation period is part of their life project, while confirmation is viewed by some of them as a stop on the way. Several of the interviewees say that they have changed in various ways. However, there is no direct link between this change and their situation when they started the confirmation period, or to the confirmation group they participated in. The questions of whether they had been to a confirmation camp or whether they come from a Christian background do not directly impact the quality of change that the interviewees tell about after their confirmation period.

Meanings of the confirmation period

In the concluding summary, certain key aspects of the confirmation period are brought forward and clarified, using the Bildung perspective. Confirmation is seen as a journey of edification and self-development, with a far-reaching impact on the lives of the participants.

Among the main reasons that the young people describe their confirmation period as a positive experience, is the fact that they had been allowed to make their own choice. Additional factors are that they had been treated with respect and were offered a stimulating environment.

The interviewees say that *their personal choice* was one of the determining factors that made the confirmation period into a positive experience for them. At the same time, it is difficult for young people to make a choice if they do not have information about what the confirmation period involves. Most of the interviewees stated that they had expected the confirmation period to be different from what they actually experienced. That there are so many choices connected to choosing to be confirmed was something most of the young people felt was positive, but might also mean that it is easier to refrain than to choose confirmation.

The fact that they were *treated respectfully* is emphasized in the interviews. When the interviewees talk about respect, it is both a question of how they were treated by their leaders, and the relationships between members in the group. The young people frequently give examples of how they experienced respect in connection with discussions. They were able to talk without being

interrupted, others listened to what they had to say, and they showed respect themselves by listening to others.

The interviewees finally explain that their *confirmation period was a stimulating experience*, because they were given the opportunity to gain knowledge by exploring independently. They were invited and challenged to take standpoints and think for themselves. They also describe how much they appreciated the possibility of experiencing with several senses. This is an experience that seems to be more frequently described by young people who had prepared their confirmation at camps, than by those who had the opportunity to experience it in connection with shorter camp periods.

We have now reached the end of this journey: my exploration of "The confirmation period as a journey of Bildung". Working on the thesis has meant challenging and re-evaluating many thoughts about confirmands and confirmation that I had earlier taken for granted. But above all, gaining these insights about the confirmation period has opened up a wealth of new questions. My interpretation and findings from this thesis have also given rise to some thoughts about possible future implications for the Church, presented in the conclusion.

9. REFERENSER

- Allwood, C. M. (2004). Perspektiv på kvalitativa idétraditioner. I Allwood C. M. (2004) (Red.) *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderberg, E. (1999). *The relation between language and thought revealed in reflecting upon words used to express the conception of a problem*. Lund: Lund Univ. Press.
- Andrén, C.-G. (1957). *Konfirmationen i Sverige under medeltid och reformationstid*. Lund: Gleerup.
- Armstrong, K. (2007). *Världsreligionernas födelse*. Stockholm: Forum.
- Bauman, Z. (1999). *Vi vantrivs i det postmoderna*. Göteborg: Daidalos.
- Bergstedt, B. (1998). *Den livsupplysande texten: en läsning av N.F.S. Grundtvigs pedagogiska skrifter*. Stockholm: Carlsson.
- Bibeln: Bibelkommissionens översättning*. (2000). Örebro: Bokförlaget Libris
- Bringéus, N. (1987). *Livets högtider*. Stockholm: LT.
- Bromander, J. (2003). *Utträden som utmanar: analys av de processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Brömssen, K. v. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Buber, M (2000). *Det mellanmänskliga*. Ludvika: Dualis Förlag AB
- Carlquist, J. & Ivarsson, H. (2002). *Vem ska jag tro på?* Stockholm: Verbum.
- Dahlgren, E. (2006). Kyrkan står för kursen och skolan för lokalen. *Kyrkans tidning*, nr 1.
- Dahlin, B. (1989). *Religionen, själen och livets mening: en fenomenografisk och existensfilosofisk studie av religionsundervisningens villkor*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Dahlin, B., Ingelman, R. & Dahlin, C. (2002). *Besjälade lärande: skisser till en fördjupad pedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Den norske kirke (2007). *Konfirmation*. Hämtad den 5 november, 2007, från <http://www.kirken.no/?event=showArticle&FamID=206>
- Den svenska psalmboken med tillägg. (2002). Stockholm: Verbum.
- Edqvist, G. & Nordström, M. (Red.) (2000). *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*. Uppsala: Svenska kyrkans nämnd för kyrkolivets utveckling.

- Eek, J. (2005a). *Konfirmandrapport för Karlstad stift 2005*. Hämtad 5 september, 2007, från <http://www.svenskakyrkan.se/forskning/documents/Karlstadsstift2005.PDF>
- Eek, J. (2005b). *Konfirmandrapport för Linköpings Ryds församling 2005 Linköpings stift*. Hämtad den 5 september, 2007, från <http://www.svenskakyrkan.se/forskning/documents/Linkoping-Ryd2005.PDF>
- Eek, J. (2005c). *Konfirmandrapport för Säffle församling 2005 Karlstad stift*. Hämtad den 5 september, 2007, från <http://www.svenskakyrkan.se/forskning/documents/Saffle2005.PDF>
- Ekman, O. (1969). *Attityder bland konfirmander*. Verbum/ Kyrkliga centralförlaget: Stockholm.
- Eriksson, K. (1999). *På spaning efter livets mening: om livsfrågor och livs-åskådning hos äldre grundskoleelever i en undervisningsmiljö som befrämjar kunskapande*. Malmö: Institutionen för pedagogik Lärarhögskolan.
- Eriksson, L. T. & Wiedersheim-Paul, F. (2001). *Att utreda, forska och rapportera*. Malmö: Liber ekonomi.
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (2007) *Skriftskola*. Hämtad den 6 november 2007 från <http://evl.fi/EVLsv.nsf/Documents/4185B5809275C07AC225706700443FA3?OpenDocument&lang=SV>
- Falkner, C. (2007). *Datorspelande som bildning och kultur: en hermeneutisk studie av datorspelande*. Örebro: Universitetsbiblioteket.
- Fraser, S. (2004). *Doing research with children and young people*. London: SAGE.
- Gadamer, H.-G. (1997). *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Daidalos.
- Gennep, A. v. (1960). *The rites of passage*. London,: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Gerle, E. (2000). *Mångkulturalismer och skola?: från Utbildningsdepartementets värdegrundsprojekt*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Geyer, K. (1989). *Att dana människor: om kvalitet i livsfrågeorienterad verksamhet: en diskussion i George Herbert Meads anda*. Uppsala: Doktorsavhandling.
- Gustafsson, B., Hermerén, G. & Petersson, B. (2005). *Vad är god forskningssed? synpunkter, riktlinjer och exempel*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Gustavsson, B. (1996). *Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gustavsson, B. (2007). Bildningstankens aktualitet och historiska framväxt. I Gustavsson, B (Red.) *Bildningens förvandlingar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Hansson, B. (2004). Perspektiv på kvalitativ metod. I Allwood, C. M. (Red.) *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, S. G. (1994). Hur religionsämnet formades. I Almén, E. Furenhed, R. & Hartman S. G. (Red.) *Att undervisa om religion, livsfrågor och etik i skolan*. Linköping: Skapande vetande nr 37.
- Hartman, S. G. (2005). *Det pedagogiska kulturarvet: traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hartman, S. G. & Torstenson-Ed, T. (2007). *Barns tankar om livet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hjälmeskog, K. (2000). *"Democracy begins at home": utbildning om och för hemmet som medborgarfostran*. Uppsala: Doktorsavhandling.
- Humanisterna. (2007). *Livssynslägger för ungdomar i 15-årsåldern*. Hämtad den 13 september, 2007 från http://www.humanisterna.se/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=47
- Ivarsson, H. (1962). *Konfirmationen förr och nu*. Stockholm: Diakonistyrelsens konfirmandkommitté.
- Jansson, E-M. (1996) Judendom. I Jensen, T, Rothstein, M.& Podemann Sørensen, J. (1996). *Religionshistoria: ritualer, mytologi, ikonografi*. Nora: Nya Doxa.
- Jackson, R. (2003). Citizenship as a replacement for RE? In Jackson, R. (Ed.) *International Perspectives on Citizenship, Education and Religious Diversity*. London: RoutledgeFalmer.
- Jackson, R. (2004). *Rethinking religious education and plurality: issues in diversity and pedagogy*. London: RoutledgeFalmer.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Johnsen, B. H. (1993). *Konfirmasjon og erindring: konfirmasjonens betydning i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Universitetet.
- Jönsson, R. & Liljefors Persson, B. (2006). *Religionskunskap i årskurs 9: rapport från den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU03): samhällsorienterade ämnen*. Malmö: Malmö högskola Lärarutbildningen.

- Kroksmark, T. (1996). *Didaskalos: undervisningsmetodik vid vår tideräknings början med särskild inriktning mot Jesu undervisningsmetodik*. Göteborg: Daidalos.
- Kroksmark, T. (2003). *Den tidlösa pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, R. (1993). Kyrkans undervisning. I Borgehammar, S. (Red.) *Kyrkans liv: introduktion till kyrkovetenskapen*. Stockholm: Verbum.
- Liedman, S.-E. (1999). *I skuggan av framtiden: modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier.
- Liedman, S.-E. (2002). *Ett oändligt äventyr: om människans kunskaper*. Stockholm: Bonnier.
- Liedman, S.-E. (2006). *Stenarna i själen: form och materia från antiken till idag*. Stockholm: Bonnier.
- Lögstrup, K. E. (1994). *Det etiska kravet*. Göteborg: Daidalos.
- Lönnebo, M. (1996). *Frälsarkransen: övning i livsmod, livslust, självbesinning och i att leva nära Gud*. Stockholm: Verbum.
- Lönnebo, M. (2005). *Frälsarkransen: övning i livsmod, livslust, självbesinning och i att leva nära Gud*. Stockholm: Verbum.
- Löwendahl, L. (2005). *Religion utan organisation: om religiös rörlighet bland privatreligiösa*. Eslöv: Östlings bokförlag Symposion.
- Lövheim, M. (2004). *Intersecting identities: young people, religion, and interaction on the Internet*. Dissertation: Uppsala.
- Lövheim, M. (2005). *Ungdomars livsvillkor och värderingar: sammanställning och diskussion av studier från 2000-talet*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Lövheim, M. & Sjöborg, A. (2006). *Varför kyrkan?: ungas röster i Stockholms stift*. Uppsala: Diakonivetenskapliga institutet.
- Martin, R. W. T. (1997). Context and contradiction: Toward a Political Theory of Conceptual Change. *Political Research Quarterly*, Vol. 50, pp. 413-436.
- Marton, F. & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, A. (1950). *Konfirmationen i nutidsdebatten: inledning till samtal vid prästmötet i Lund 1950*. Lund: Gleerup.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Modéus, M. (2000). *Tradition och liv*. Stockholm, Uppsala: Verbum; Svenska kyrkans nämnd för kyrkolivets utveckling.
- Orlenius, K. (1999). *Förståelsens paradox: yrkeserfarenhetens betydelse när forskollärare blir grundskollärare*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

- Osbeck, C. (2006). *Kränkningar i skolan: förekomst, former och sammanhang*. Göteborg: Värdegrunden Göteborgs univ.
- Pettersson, P. (2000). *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer: Svenska kyrkan ur tjänsteteoretiskt och religionssociologiskt perspektiv*. Karlstad: Institutionen för ekonomi Centrum för tjänsteforskning Universitetet.
- Qvarsell, B. (2001). Det problematiska och nödvändiga barnperspektivet. I Montgomery, H & Qvarsell, B. (Red.) *Perspektiv och förståelse*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Reftel, J. & Reftel, K. (2003). *Con Dios*. Varberg: Argument.
- Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete. (1994). Stockholm: Svenska kyrkans församlingsnämnd
- Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete. (1978). Stockholm: Verbum
- Rydén, H. (2007) "*Inom islam har jag rätt vara kvinna*". Hämtad den 6 oktober 2007 från <http://sydsvenskan.se/malmo/article271169.ece>
- Rönström, N. (2004). Kommunikativ holism bortom empirism och relativism. I Selander, S & Ödman P, (Red.) *Text och existens - hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Sandberg, M. (2007). *Ett annorlunda sommarläger*. Hämtad den 23 oktober 2007 från <http://www.pitea-tidningen.se/artikel.aspx?artid=63831&cat=15&pageIndex=0>
- Seale, C. (1999). *The quality of qualitative research*. London: SAGE.
- Selander, S. (2005). Diakritisk hermeneutik och samhällsvetenskapernas interpretatoriska karaktär. I Selander, S. & Ödman, P. (Red.) *Text & Existens - Hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Göteborg: Bokförlaget DaidalosAB.
- Selander, S. & Ödman, P.-J. (2005). *Text och existens: hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Göteborg: Daidalos.
- Sjöborg, A. (1998). Vad vill tonåringarna med konfirmationen? I Ahlstrand, K., Straarup, J. & Winqvist Hollman, G. (Red.) *Med livet som läsebok. Konfirmandarbetet i Svenska kyrkan*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Sjöborg, A. (2006). *Bibeln på mina egna villkor: en studie av medierade kontakter med Bibeln med särskilt avseende på ungdomar och Internet*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Sjöström, U. (1994). Hermeneutik - att tolka utsagor och handlingar. I Starrin, B & Svensson, P. (Red.) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Skogar, B. (2005). *Bildning och religion en lärarutbildares perspektiv*. Stockholm: Högskoleverket.

- Skolverket. (2000), *Grundskola - Religionskunskap*. Hämtad den 27 november från <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=24&skolform=11&cid=3886&extraId=2087>
- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi: utveckling i en förändrad värld*. Håselby: Runa.
- Stenqvist, C. (1994). *Förändran och förändring: mystikens teori och livssyn*. Delsbo: Åsak.
- Ström, P. (1997). *Förändringsarbete och lärande: om utveckling av förändringspraktik bland vårdbiträden i hemtjänsten*. Lund: Lund Univ. Press.
- Svenska kyrkan (1999) *Kyrkoordning - antagen av kyrkomötet den 12 juni 1999*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkan (2007a) *Kyrkostatistik*. Hämtad den 28 augusti 2007 från <http://www.svenskakyrkan.se/statistik/>
- Svenska kyrkan (2007b), *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*. Hämtad den 2 januari 2008 från <http://www.svenskakyrkan.se/Sve/Dokument/Dokumentfiler/E7AFA2C5-A304-4AE1-B2DB-1B02FAD9D2FD.pdf>
- Svenska kyrkan i Simrishamn (2007) *De sjuttio stegen*. Hämtad den 5 september 2007 från <http://www.svenskakyrkan.se/pastorat/simrishamn/23f66790-ebc2-420a-b9b7-41b0dd4664dd-29.html>.
- Svensson, L. (2004a). Forskningsmetoders analytiska och kontextuella kvaliteter. I Allwood C. M. (Red.) *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, L. (2004b). *Pedagogikämnet*. Lund: Pedagogiska institutionen, Lunds Universitet.
- Sverige Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolförmerna: Lpo 94: Lpf 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet: Fritze.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Wadensjö, B. (1980). *Konfirmationen i kyrkans liv*. Älvsjö: Skeab/Verbum.
- Wallinder, B. (1990). *Tradition och förnyelse i Svenska kyrkans konfirmandundervisning: läroplansutveckling och pressdebatt 1942-1985*. Stockholm: Verbum.
- Watzlawick, P. (1983). *Förändringens språk*. Stockholm: Natur och kultur.
- Wiedel, B. (1994). *Trons pedagogik*. Stockholm: Verbum/Moderna läsare.

- Vikström, B. (2005). *Den skapande läsaren: hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur.
- Willander, A. L. E. (2006). *Vägen till nöjda konfirmander - rapport över samtliga svar i projektet Konfirmand 2006*. Uppsala: Avdelningen för utbildning, forskning och kultur inom Svenska kyrkan.
- Ödman, P.-J. (1979). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Ödman, P.-J. (2004). Den hermeneutiska cirkelns gränser. I Selander, S. & Ödman, P. (Red.) *Text och existens - Hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Öman, K. (1983). *Att stå på gången och gå fram: en studie av svensk konfirmandssed*. Uppsala: Etnologiska institutionen, Uppsala Universitet.

Internetsidor

<http://www.kristen.nu>,

<http://www.svenskakyrkansunga.org>,

<http://www.bibelsajten.nu>

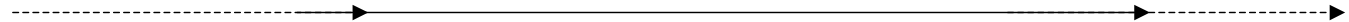
Bilaga 1

Bakgrund

Vem är du?

(Namn, ålder, familj, fritid, annat?)

Före konfirmationen	Konfirmationstiden			Efter konfirmationen
	Början		Avslutning	
<p><i>Varför konfirmation?</i> (För dig personligen – för kyrkan)</p> <p><i>Förväntningar?</i></p>	<p>Inledning</p> <p><i>Första träffen</i> och vidare träffar</p>	<p>Aktiviteter</p> <p><i>Lektioner/träffar</i></p> <p>Vad kommer du ihåg från lektionerna? (Tema, aktiviteter)</p> <p>Vad gjorde ni? Vad handlade det om? Vad var viktigt?</p> <p><i>Läger/</i> Vad kommer du ihåg från lägret? (aktiviteter, tema)</p> <p><i>Gudstjänstbesök</i> Hur upplevde du gudstjänstbesöken?</p>	<p>Konfirmation</p> <p>Planering inför konfirmationen?</p> <p>Hur upplevde du konfirmationen? I kyrkan - hemma</p>	<p>Var det som du hade tänkt dig?</p> <p>Tar du något med dig i livet? Har du ändrat dig? På vilket sätt/varför inte?</p> <p>Har du jämfört med andra konfirmationer?</p> <p>Har din uppfattning om Svenska Kyrkan förändrats?</p> <p>Tror du att du kommer att fortsätta gå i kyrkan? Delta i kyrkans ungdomsgrupp?</p>

Bilaga 2 Föräldrabrev

LUNDS
UNIVERSITET
Pedagogiska institutionen
Elisabeth Porath

Till föräldrar och konfirmander som deltar i undersökning,

Jag, Elisabeth Porath, är forskarstuderande vid pedagogiska institutionen vid Lunds universitet och håller på att skriva min doktorsavhandling. Min avhandling kommer att handla om **konfirmandundervisningens innehåll** och utgångspunkten är **konfirmandernas erfarenhet**. Jag kommer därför att intervjua 30 konfirmander från 6 olika konfirmandgrupper kring hur de uppfattar konfirmandundervisningens innehåll. Det är helt frivilligt att delta. Uppgifterna som kommer fram är helt konfidentiellt dvs. intervjupersonernas identitet kommer inte att framgå när resultaten presenteras.

Då konfirmander inte är myndiga behövs av forskningsetiska skäl medgivande, både deras och ert.

Är det något ni undrar över går det bra att kontakta mig på telefon eller via e-post.

Tel arbete 046-222 36 59

Mobil 0705-47 14 37

e-post: elisabeth.porath@pedagog.lu.se

Tack för er medverkan!

Lund den 20 mars 2005

Elisabeth Porath

(Avskilj talongen och ta med till intervjun)

_____ den _____
(plats) (datum)

Jag, som förälder godkänner att mitt barn deltar i en intervju som handlar om innehållet i konfirmandundervisningen. Jag vill gärna medverka i en intervju som handlar om innehållet i konfirmandundervisningen.

(Förälders namnteckning)

(konfirmandens namnteckning)

Bilaga 3 Sammanställning av ungdomarna

<i>Datainsamlingsgrupp</i>	<i>Intervjupersonern as namn</i>	<i>Citat på sida:</i>
A1 Vintergrupp i stadsförsamling	David	7, 85, 89, 93, 99, 102, 106, 108, 113- 114, 122
	Mia	84, 90, 104, 114, 117-118, 122
A2 Vintergrupp i landsbygdsförsamling	Charlotte	86, 90, 91, 98, 99, 104, 113, 122
	Dennis	84, 90, 95, 106, 109, 111, 119, 136
	Evelina	86, 96, 104, 112, 120
B1 Sommargrupp i företsförsamling (förort till större stad).	Veronika	77, 85, 89, 92, 93, 95, 100, 108, 109, 113, 114, 120, 121
	Mikael	87, 92, 98, 114, 121, 123
B2 Sommargrupp i företsförsamling (förort till mellanstor stad).	Astrid	84, 91, 92, 101, 110, 120, 121, 122, 127
	Sofie	86, 98, 109, 112, 124, 127
C1 Sommarläger där 50 % av deltagarna i konfirmandgruppen går i särskola. Huvuddelen av konfirmandverksamheten är förlagd till sommarlovet.	Annika	60, 85, 89, 91, 103, 111, 112, 115, 123, 125
	Ida	14, 85, 92, 105, 114, 116, 117, 123, 126
	Lisa	44, 87, 88, 103, 105, 116
	Martin	83, 84, 96, 107, 118, 123, 126
C2 Sommarläger som med scoutinriktning. Huvuddelen av verksamheten är förlagd till sommarlovet	Anton	24, 87, 89, 90, 92, 94, 102, 103, 112, 115, 117, 119, 120, 121, 126
	Emilia	86, 91, 96, 110

DOKTORSAVHANDLINGAR FRÅN PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN, LUNDS UNIVERSITET FR O M 2000

Ekstrand, Britten. *Småbarnsskolan. Vad hände och varför? En sekellång historia studerad med fokus på förändring av pedagogisk verksamhet från 1833 och framåt.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2000.

Rosenlind, Märta. *Vuxnas tänkande om och förhållningssätt till munhälsa.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2000.

Lindberg, Berit. *Kvinnor - vakna, våga! En studie kring pedagogen och samhälls-visionären Honorine Hermelin Grönbech.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2000.

Hansson, Birgit. *Förutsättningar för gymnasieelevers kunskapsbildning och för undervisning inom miljöområdet.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2000.

Frisdal, Bodil. *Lyhörddhet. Studenters uppfattningar av lyhörddhet i omvårdnad och utbildning.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2001.

Plöjel Westmoreland, Elisabet. *Tvärkulturell fostran. Svensk-italienska ungdomars erfarenhet av att växa upp med två kulturer.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2001.

Hellström, Esbjörn. *Reformpedagogik i möte med den statskommunala skolan i Barnets århundrade.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2002.

Persson, Ingvar. *Skolledare i grundskolan. En fallstudie av biträdande rektorers möte med skolledning.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2002.

Chekol, Ing-Marie. *Handledning som undervisningsform i sjuksköterskeprogrammets praktik – en beskrivning av variation i innebörd.* Lund: Pedagogiska institutionen. 2003.

Berggren, AnneCharlotte. *"Hade jag inte läst de där artiklarna..."* *Barnmorskors förhållningsätt till användning av forskningsresultat inom omvårdnad*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2003.

Bager-Charleson, Sofie. *The Parent's School. Narrative Research about Parental Involvement in School*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2003.

Wihlborg, Monne. *A Pedagogical Stance on Internationalising Education: An empirical study of Swedish nurse education from the perspectives of students and teachers*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2005.

Båtshake, Helene. *Lena Lär Lyda. Fostran och disciplinering i svensk skola 1947-1956*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2006.

Nilsson, Ingrid. *Grundskollärares tankar om kompetensutveckling*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2006.

Bäckström, Lena. *Barn i bon. En intervjustudie med 11-åringar om familj, fostran och dagligt liv*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2006.

Jedemark, Marie. *Lärarytbildningens olika undervisningspraktiker. En studie av lärarytbildares olika sätt att praktisera sitt professionella uppdrag*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2007.

Brodin, Eva. *Critical Thinking in Scholarship: Meanings, Conditions and Development*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2007.

Lorentz, Hans. *Talet om det mångkulturella i skolan och samhället: en analys av diskurser om det mångkulturella inom utbildning och politik åren 1973-2006*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2007.

Porath Sjö, Elisabeth. *Konfirmandernas bildningsresa. Ungdomars berättelser om sitt deltagande i konfirmandundervisningen*. Lund: Pedagogiska institutionen. 2008.

